

VOLBA POVOLÁNÍ

Miloš Kučera

OBSAH

Úvodní otázka

Nové historické podmínky

Charakteristika školních tříd

Přijetí

Přehled přijetí

Tendence

Rozmanitost volby jako její autenticita

Parametry volby

Iracionalita a racionalizace

Informovanost, zahlédnutí, trénink

Spokojenost s volbou: přehled

Pocit z volby

Omezení prospěchem?

Omezení zkouškami?

Dráha rodičů vs. dětí: přehled

Reprodukce dráhy jako sociokulturní úrovně

Dědění tématu volby

Průběh volby

Celková role rodičů

Typické postupy rodičů, typické postupy dětí

Plán objížďky

Ideál a koníček

Ontogeneze povolání

Psychologické pojmy profi-volby

Přehled nápadů

Rozdíly v psychice profi-volby?

Vývojové fáze

Shrnutí a diskuse vybraných výsledků

Některá doporučení

Dovětek: po roce střední školy

Literatura

ÚVODNÍ OTÁZKA

Změnila se nějak na konci základní školy situace žáků, vybírajících si svou další dráhu? Odpovíme na to srovnáním údajů o volbě z tzv. Hnědé a z Nové Zelené školy v r. 2003 s volbou v Staré Zelené třídě v r. 1992.¹ Často budeme postupovat tak, že Novou

¹ Bylo by bylo lepší vést rozhovory se žáky stále jen Zelené školy, tedy té, která figurovala v naší původní práci z r. 1991-1992, v „*Co se v mládí naučíš...*“. Zelená škola však bohužel nevstoupila do našeho vzorku pro longitudinální výzkum psychického vývoje, který jsme prováděli v letech 1994-2003: zde naopak figurovala třída Hnědá. V Nové Zelené škole jsme provedli už jen tzv. bleskovou etnografii v r. 2003, nicméně jsme zde použili

Zelenou školu budeme srovnávat se Starou Zelenou: tím budeme kontrolovat čas a moci uvažovat o trvalosti vs. posunu; Hnědá nám pak v této souvislosti poslouží jako kontrola jiné proměnné, a sice sociokulturní úrovně.

NOVÉ HISTORICKÉ PODMÍNKY

Uvedeme nyní jen ty, které jsou nám známy takřka předem, aniž bychom je vyvozovali z materiálu nebo doprovázeli v něm nalezenými konsekvencemi.

Věk dětí v okamžiku profi-volby je vyšší, jednak kvůli samému prodloužení docházky z 8 na 9 tříd, jednak kvůli odkladům nástupu: tak v naší hlavní zkoumané, tj. v Hnědé třídě (13 chlapců + 8 dívek) bylo nejstarší Lindě J. na konci docházky 18 roků, druhému nejstaršímu Václavovi S. 17 roků a ostatním zhruba 15-16, výjimečně 16 1/2 roků. Jak vyšší věk mění rozhodování, podle nás v něčem kladně, ukážeme později² – patrně výhodou ovšem dřív byla možnost, využívaná hlavně děvčaty, zkusit druhou šanci: na druhé straně nemělo učení v 9. dodatečné třídě už mnoho kognitivních efektů. Tyto efekty ostatně nemá ani teď, kdy je 9. třída povinná³ a kdy zde téměř dospělí žáci přebývají hlavně jen v té míře, v jaké je baví být spolu, „blbnout“, ne učit se.

K úpadku intelektuální atmosféry na 2. stupni přispívají další dva historické aspekty: jednak odchod nejlepších a nejambicióznějších žáků na tzv. *dlouhá gymnázia* po 1. stupni (v naší Hnědé třídě to bylo 7 žáků, v Nové Zelené řádově méně, 2-3), jednak asi i fakt, že přijímání na střední školství se děje stále méně na základě přijímacích zkoušek a stále více na základě prospěchu: to se považuje za méně efektivní pro učení.⁴ Ty tam jsou doby, kdy jsme viděli ve Staré Zelené škole šprtat všechny potenciální studenty „Bělouna“! Jeden zkušený učitel si tehdy stěžoval, že už konec docházky není završen akademií, na niž by se připravovali ti, co od jara vědí, že jsou přijati: bylo mu líto několika měsíců flákání, když nyní může jít v některých případech o několik let. Přijímací zkoušky pořádají *gymnázia* (G), dále některé *střední odborné školy* (SŠ): jen výjimečně *obchodní akademie* (OA), občas prestižnější *elektrotechnické školy*, *škola spojovací techniky v Panské* aj., samozřejmě *umělecké* a *umělecko-průmyslové* školy pro zjištění talentu uchazečů.

Podle názoru výchovné poradkyně z Hnědé školy (ale nejen jí) mají soukromé školy většinou mírnější kritéria na přijetí i na udržení: celkově se ale asi dá říct, že je v současné době poměrně snadnější se na školu dostat než dřív, ale těžší se tam udržet. Není proto vzácné, že se po roce vracejí do ředitelen základních škol bývalí žáci pro nový výpis známek, aby mohli zkusit šanci znovu; také se říká, že se Prahou pohybuje množství bezprizorných adolescentů, kteří na školách a učilištích skončili, a teď nikam nepatří.

Soukromé školy, ale nejen ony, způsobily, že je nyní rejstřík středního školství širší a rozmanitější než před 10 lety: objevily se nám v Hnědé a Nové Zelené třídě obory a volby, na které jsme ve Staré Zelené vůbec nenarazili, např. *starožitník*; existuje řada *administrativních škol*, které tvoří doplněk k dilematu G vs. OA, jako *veřejnosprávní škola pro EU*, *škola veřejnosprávní*, *obory školy poštovní* apod. Vzrostl také počet *nástaveb* a objevily se vyšší

některé nástroje, aplikované i na školu Hnědou: zejména řízené vyplnění speciálního formuláře o profi-volbě (v Hnědé škole jsme ho zadávali individuálně, v Nové Zelené hromadně).

² V partii o ontogenezi profi-volby: postpuberta dělá čistku mezi pubertálními nápady, hrubě řečeno.

³ Zažili jsme ovšem šťastně rozřešený případ, kdy chlapec, opakující osmičku, vyšel z ní na *uměleckého kováře* s tím, že si devítku dodělá během učení.

⁴ „I kdybych měl šedesát žáků brát a osmašedesát by se mi přihlásilo, dělali by přijímací zkoušky. Mnoho žáků si totiž hlídá průměr známek na vysvědčení a nesnaží se něco dělat. Na střední školu pak přijdou nedostatečně připraveni.“ (Ředitel gymnázia J. Kubát v rozhovoru Mladou Frontu DNES, 31. 5. 2003, s. 3.)

odborné školy. Dojem volné kombinace drah a cest k jakémukoli cíli je ovšem částečně klamný (viz dále představu studentů OA, jak se budou snadno dostávat na VŠ).

Sám ideologem „soukromost“ zažil od své náboženské podoby z let brzy po revoluci k dnešku kritický vývoj. Dříve matka všeho dobra, je nyní „soukromost“ chápána diferencovaněji, někdy jako lepší, někdy jako horší varianta. Zatímco po revoluci si všichni mysleli, že je nesmírně cenné dostat se na soukromou školu nebo k soukromníkovi do učení, nyní se to zdá mít hlavně funkci alternativy vůči státní cestě, vedoucí k dosažení vzdělání. Analogický vývoj se odehrál i pro představy samého zaměstnání, výkonu profese: když děti chtěly např. pochválit tatínka, řekly, že „jezdí se zeleninou, ale pro soukromníka!“; nyní takový Vašek K. doufá, že by mohl v soukromé firmě očekávat, že tam se nebude tolik dbát na dosažené vzdělání, když bude s počítačem šikovný: soukromost je zde správně cítěna jako větší možnost vyvázání se z všeobecných a formálních pravidel Státu.

Speciální bodem soukromosti byl před deseti lety sen či projekt působení v rodinných firmách nebo jejich zakládání: otcové svým synům nabízeli vzít je k sobě, nechat zdědit vybudované dílo, sami se stáhnout na vejminěk nebo do pouhé poradní role; někdy synové sami chtěli firmu založit, aby už je konečně žádný otec ani jeho derivát v podobě cizího šéfa nebuzeroval. Uvidíme, jak bude situace v tomto bodě a vůbec šířeji dědění rodinných profesí vypadat v současné době. Nicméně už předem víme, že víra ve vlastní podnikatelství se celkově ve společnosti ve srovnání s postrevoluční dobou vytrácí.

CHARAKTERISTIKA ŠKOLNÍCH TŘÍD

Hnědá třída (2003) je nižší sociokulturní úrovně než třídy Zelené: pouze 1 otec a možná 1 matka zde má VŠ, i když třídu samu tvoří zbytek výběrové třídy němčinářů (7 jich odešlo v 5. r.) plus bývalé standardně prostřední béčko. Žáci se téměř nepřipravovali na zkoušky (s výjimkou 2 dívek na talentovky ve školách *umělecko-průmyslových*), několik děvčat si hlídalo prospěch. Jen rodiče Simony (z 21 žáků) si pro dceru přáli *gymnázium* (ale bohužel ji k tomu nijak systematicky nedokázali ani nemohli vést).⁵

Nová Zelená třída (2003) je o stupínek výš. Je to jednotka fiktivní: v reálu se skládá ze dvou tříd, z tzv. studentů a non-studentů (z nichž non-studenty vede bývalý třídní Staré Zelené třídy). My budeme většinou pracovat se součty za obě. Celkem asi 7 rodičů z 27 si zde pro své dítě představovalo G (aspoň na konci osmičky), plně v tom se svými rodiči ovšem souhlasili 3-4 žáci.

Stará Zelená třída (1992) se zdá být svým zázemím podobná nové. Tehdy fungovaly uvnitř jedné velké třídy 2 poloviny, v některých hodinách samostatně vyučované, a studentům v nich byla zadávána náročnější látka. Z 33 rodičů si jich 6 přálo pro své děti G, a z toho 4 děti s tím plně souhlasily.

⁵ Simona to odmítla navzdory tomu, že sama plánuje VŠE nebo *práva*, kam by z G dokázala postoupit mnohem snadněji. Po rozvodu narušujícím rovnováhu k prarodičům a nevlastní sestře ostatně u ní neměli rodiče sebemenší kredit.

PŘIJETÍ

Přehled přijetí

Nikdo z 21 žáků *Hnědé třídy* (13 dívek, 8 chlapců) se na G ani nezkusil dostat; na střední odborné školy (SŠ) bylo přijato 10 dívek a 1 chlapec, z toho 5 dívek na obchodní akademii (OA), 2 na oděvní umělecko-průmyslové školy, 1 na poštovní, 1 na veřejnoprávní, 1 na veřejnosprávní pro EU a 1 chlapec na elektrotechnickou; na odborná učiliště (OU) 3 dívky (2 cukrářky a 1 aranžérka) a 7 chlapců (3 elektrotechnici, 1 truhlář, 1 automechanik, 1 kuchař-číšník a 1 malíř pokojů).

V *Nové Zelené* třídě se z 27 žáků (11 dívek, 16 chlapců) dostali 3 na G (2 dívky, 1 chlapec);

na SŠ 19 žáků, z toho 7 dívek (všechny na OA) a 11 chlapců (2 na OA, 3 na elektrotechnickou, 1 na sdělovací techniky, 1 na průmyslovou – stavba letadel, 1 na zdravotní – zubní technik, 1 na uměleckoprůmyslovou – nábytkářství; 1 na grafickou – reklamní tvorba; 1 na poštovní);

na OU 6 žáků, z toho 2 dívky (obě aranžérky) a 4 chlapci (2 kuchař-číšník, přičemž z toho 1 kuchař a 1 číšník, a 2 elektrotechnici).

Ve *Staré Zelené* třídě o 33 žácích (14 dívek, 19 chlapců) jich 10 (7 dívek a 3 chlapci) pokračovalo do devítky;⁶

3 se dostali na G (1 dívka a 2 chlapci);

10 na SŠ, z toho 5 dívek (4 na OA, 1 na Evangelickou akademii – sociální a zdravotní zaměření) a 5 chlapců (2 na OA, 2 na elektrotechnickou, 1 na stavební);

10 na OU, z toho 1 dívka (švadlena)⁷ a 9 chlapců (2 elektrotechnici rozvodných zařízení; 2 automechanici, 2 zedníci, 1 z nich spíše sklenář, 1 instalatér, 1 řezník-uzenář, 1 kuchař-číšník).

Tendence

Zelená třída v průběhu let sledovala společenský trend a zvedala své vzdělávací ambice, zatímco současná Hnědá jakoby přijala některé její resty.

V *Hnědé škole* jde na střední školy (vs. OU) 52% žáků (10 z 13 dívek, 1 z 8 chlapců); ve *Staré Zelené* (nezapočítáváme pokračování do devítky) to bylo (včetně G) 57% žáků (6 ze 7 dívek, 7 ze 16 chlapců); v *Nové Zelené* pak už 78% žáků (9 z 11 dívek, 12 ze 16 chlapců).

Hnědá škola vychází ještě hůř než *Stará Zelená*, a hůř dokonce než nestudentská polovina v *Nové Zelené* (64% na střední školy, 3 z 5 dívek a 6 z 9 chlapců).

⁶ Dívky se nedostaly: 1 na konzervatoř, 1 na OA, 1 na zdravotní sestru, 1 na hotelovou školu, 1 na kadefnici, 1 na čalounici, 1 bude s rodiči pracovat v cirkuse; chlapci: 1 na polygrafickou školu, 1 na instalatéra, 1 údajně přijatý automechanik si to rozmyslel a zkusí kuchaře. Hlavně dívky tedy chtěly zkusit druhou šanci s tím, že se lépe připraví a v mezidobí si zlepší známky: někdo šel do 9. r. vlastně přímo, věděl, že při známkách nemá šanci; někdo si také, nedonucen k tomu nějakým propadem, dovolil odklad, vyžádal (pod vlivem rodičů) víc času na rozmyšlení či na dozrání.

⁷ Další potenciální učnice pokračovaly do devítky (i tak je ale počet učnic ve všech porovnávaných třídách nižší než počet učňů).

Historický nárůst⁸ se odehrává díky klukovským volbám: chlapci ze Zelené zde oproti dřívějšímu jdou častěji na střední školy a poměr mezi nimi a dívkami se vyrovnává. Nikoli v Hnědé třídě, která je tradičnější než tradiční,⁹ velmi vyhraněná podle genderu: kluci zde mají také výrazně horší prospěch než dívky.

I tisk mluví o úbytku dělnických profesí:¹⁰ v Nové Zelené už nikdo nejde ani na *zedníka*, ani na *řezníka*, ani na *automechanika*, ani na *instalatéra*, ani na *švadlenu*; v Hnědé jdou kluci aspoň na *truhláře*, na *automechanika* a na *malíře pokojů*, holky na *cukrářky*. Evergreenem napříč časem a úrovní zůstávají u kluků *kuchař-číšník* a stále populárnější *elektrotechnik* (teď už ne *rozvodných zařízení*, ale hlavně *počítačů*), u dívek (částečně) *aranžérka*, esteticky laděný učňovský obor. Také konstantně platí, že to jsou kluci, kteří jdou na OU častěji.

Situace v OU je doprovázena situací v G a SŠ: navzdory tomu, že už několik žáků v Nové Zelené škole odešlo na *dlouhá gymnázia*, ještě se na ně dostali další 3, tedy stejný počet jako v r. 1992 (kdy možnost odejít už v 5. třídě ještě neexistovala).¹¹ Hnědá škola jako by svou kvótu vyčerpala právě už v 5. třídě.

Co se SŠ týče, objevuje ve Staré i Nové Zelené signifikantní *volba OA u 1-2 kluků* nyní i před deseti lety, volba, která je spíše nepředstavitelná u trochu naivních povah¹² a za vyhocené „macho“ atmosféry v současné třídě Hnědé. I ostatní SŠ jsou v Nové Zelené třídě u kluků zastoupeny pestře: samozřejmě víc než v Hnědé (s jejím jedním *programátorem*), ale i víc než ve Staré Zelené: viz nyní klukovské volby *2 uměleckých škol* i *1 školy zdravotní*.

OA jsou ovšem především tradiční doménou dívek, stále silněji v Zelené třídě, zatímco v Hnědé u dívek (i zde ovšem velmi konformních a neprůrazných) nacházíme větší pestrost (k OA ještě *2 umělkyně*, resp. *návrhářky*, Lenku se školou *veřejnoprávní*, Lindu S. se školou *veřejnoprávní a Karolínu* se školou *poštovní*).

Konstantou naopak klukovského zájmu jsou *elektrotechnické průmyslovky*. Jako obor, téma prochází *elektro* skrz SŠ i OU, přičemž druhá volba funguje coby *silnice nižší třídy*, jak vybrané téma uskutečnit, dostat se na stejnou *destinaci*, když na střední školu nemám známky nebo jsem neuspěl u přijímacích zkoušek. *Počítače* tedy zajímaly kluky už dříve, přičemž se i dříve uvnitř širší skupiny profilovala podskupina opravdových fandů, toužících programovat a zkoušejících si to: nyní v Hnědé třídě Vašek K. a Lukáš.¹³ (Ti také od svých předchůdců ze Staré Zelené školy mohli s *počítači* zacházet už od dětství, od nějakých sedmi, osmi let: zdánlivě pozdní koníček je zde neméně raný než třeba *truhlář* nebo u dívek *prodavačka*.)¹⁴

⁸ Samozřejmě pracujeme zde s tak malými čísly, že „historické“ změny míníme vždy jen na této lokální, ba případové úrovni.

⁹ Nakonec by se současně Hnědá nejvíce podobala u kluků nestudentům ze Staré Zelené a u dívek velmi částečně studentům ze Staré Zelené: je mnohem pestřejší i díky *uměleckým* volbám a novým typům *administrativních SŠ* jako *veřejnoprávní*, *veřejnosprávní* a *poštovní*, chybí jí ale zas volba G.

¹⁰ *Většina žáků chce získat maturitu. Firmám chybí dělnické profese.* -Mladá Fronta DNES, 10. 3. 2003, s. 1.

¹¹ Uvědomme si, že na dlouhá gymnázia by tehdejší žáci museli odejít ještě před revolucí, na konci školního roku 1988/9.

¹² U povah naivních v tom smyslu, že ty, směřující k intelektuálnosti, jsou zde spíš hloubavé, komicky vědátorské a hračkovské než obchodně hladké a hbité.

¹³ A méně už 2 zbývající do 4, David a Tomáš.

¹⁴ Viz pozdější část o ontogenezi volby povolání.

Rozmanitost volby jako její autenticita¹⁵

Opakem a korelátorem typičnosti a hromadnosti je *rozmanitost*: za (neexistujícího) předpokladu stejné osobní přitažlivosti profesí a škol by všechny měly být vybírány stejně často, aby našinec nepochyboval, zda se na některou instituci nechodí *příliš často*, tj. ne kvůli tomu, že by po ní zájemci opravdu vnitřně, autenticky toužili jako po takové, ale že se touto volbou chtějí něčemu v zásadě vnějšímu vyhnout nebo něco vnějšího získat.

Podezřelou volbou je zejména OA, představující v celkové sumě 71 voleb (bez těch 10, co šli kdysi do devítky) 21 osob (z toho 3 kluci), tedy 30%. Jednotlivé případy stručně posoudíme z několika hledisek: jako autentizující faktory zatím chápeme, když žák si OA vybral sám a když už nechce pokračovat na VŠ, zejména ne na oborově zcela jiné než VŠE; také když má v ontogenezi zájem o prodávání, případně tuto tradici v rodině; když nebyl ve hře nějaký jiný silný zájem, jehož se musel vzdát.

V *Hnědé škole* jde na OA 5 dívek, z nichž pouze 2 směřují přímo do *kanceláře* (Eliška, Kristýna),¹⁶ ostatní přemýšlejí o VŠ (a většinou ne ještě *ekonomického* směru: Pavla o VŠ *pedagogické* se studiem *bohemistiky* či *lingvistiky*, Míša N. o VŠ *zemědělské*, Simona o *právech* nebo VŠE); většina z nich se také bála zkoušek na *gymnázia* a nebo toho, že by se tam musely moc učit (na VŠ ne?), 3 šly dokonce do nejbližší školy, a to ještě spolu, aby jich bylo víc a nebály se vlka nic.¹⁷ Žádná nemusela dělat zkoušky.

V *Nové Zelené škole* volilo OA 7 dívek¹⁸ a 2 chlapci (Tomáš D. a Ondřej, oba ze třídy studentů). Možná tak 3-4 žáci nepřemýšlí přímo o VŠ. Tomáš D. lituje, že si nevěřil, že G zvládne, Petra a Andrea změnily destinaci (od *uměleckých*, resp. *umělecko-průmyslových* oborů, také si nevěřily, že se ně dostanou),¹⁹ poměrně ambiciózní Iva lituje, že se nehlásila na těžší školu (na G),²⁰ Stanislava aspoň neúspěšně zkusila zkoušky na těžší OA (plánuje ale dál práva); podobně šel ke zkouškám Ondřej (ale OA se zdá být destinací, po níž touží sám od sebe).

Ve *Staré Zelené* se na OA dostaly 4 dívky a 1 chlapec – ten ovšem podle svého koníčka a rodinné tradice už od dědečka.²¹ Premiantka Andrea šla na OA, když zrušila své odvolání po zkouškách na G,²² Zuzana s matkou úřednicí k OA směřuje aktivně a přinejmenším na vědomé úrovni ze své vůle,²³ k *ekonomii* i dál ve svém životě směřuje také prakticky

¹⁵ Následující pohled zdaleka neřeší problematiku autenticity volby, které se budeme věnovat v dalších částech, ale předznamenává ji, vycházejí z pouhých poměrů frekvence.

¹⁶ Ony a s nimi ještě Pavla měly navíc opravdu ve své ontogenezi jednou přání stát se *prodavačkami*: ale tato souvislost, byť se hodící, se nám přece jen zdá volnější, než když se dětské přání vyvíjí jako *malířka-návrhářka* nebo se úplně opakuje.

¹⁷ Přitom tyto tři nebyly žádné vyplašené holčičky.

¹⁸ Z toho 3 ze třídy non-studentů (ta tady OA obsahovala, ale žádné G, které se 3 objevily jen ve třídě studentů).

¹⁹ Kdyby tuto vokaci úspěšně zkusily, začal by profil dívek v *Nové Zelené* výrazněji podobat profilu v naší *Hnědé*.

²⁰ Ale mají nakonec v rodině ekonomii silně jak jako *státní úřad*, *kancelář*, tak jako *manažerství* či *podnikatelství*, a ona ve své ontogenezi mj. *prodavačku* (zde z 9 jediná).

²¹ Ve třídě se svým kamarádem rádi kšeftovali, např. prodávali spolužákům plakáty; maminka i zemřelý tatínek byli *ekonomy*, dědeček *ředitelem v mototechně*.

²² *Gymnázium* jí mělo sloužit hlavně jako dálnice k *dětské lékařce*: ale tento projekt, dlouho předtím vybojovávaný na rodičích, po návštěvě kamarádky v nemocnici sama odvolala. Podobně se chovala o 10 později Kristýna z *Hnědé školy*, které se lekla (pod vlivem rodičů?) „infekcí a krve“ v povolání *zdravotní sestry*: povedl se jí ještě za pomoci tety *kompromis* jít na *dietní zdravotní sestru*, ale neuskutečnila ho a lituje. Zde máme 2 případy zrušení pubertálního přání realismem, v prvním případě spíše přes „názor“, vidění reality, v druhém spíše cestou postpubertální kritické představy.

²³ Její přání studovat *psychologii* na VŠ se zdá být spíše reakcí na rozvod rodičů.

zaměřená Lenka, patrně i Markéta, počítající spíše s ukončením na úrovni SŠ. Všichni tito žáci dělali zkoušky, někdy i dvakrát.

Historicky se tedy spíše zdá, že se OA mění ve stále více ve sběrnou instituci pro ty, co se zaleknou jít výš a zvolí — místo konkurenční dálnice gymnázia nebo místo terénních cest koníčka — klidnější silnici nižší třídy. Svědčí narůstající počet voleb o větším realismu těchto historicky nových a individuálně starších, postpubertálních dětí, o realismu přecházejícím až do konformismu? Nejde však asi jen o realismus, ale o jakousi zranitelnost a strach, že sebeobraz nevydrží prohru u zkoušek. Na druhé straně, v několika případech si zde rodiče myslí, že dítě na gymnáziu má, ale ono se tak dobré necítí: neslouží tedy volba OA i k tomu, říct naopak odvážně rodičům, že už nejsem jejich malé obdivované dítě? (Nemůžeme rozhodnout, zda proto, že jsou současné děti historicky jiné, nebo proto, že se teď rozhodují později.)

PARAMETRY VOLBY

Iracionalita a racionalizace

Volba povolání je iracionální, ne pomocí argumentace na úrovni já, ale hlubšími psychickými zákonitostmi řízená věc, asi jako volba partnera, sňatek. Jen člověk neřekne své „ano“ živé osobě, nýbrž vytoužené činnosti, obecně řečeno, sublimaci. V partii o teorii ontogeneze povolání ukážeme, že přítomnost (zejména rodičovské) osoby ve volbě nespadá právě pod čistou sublimaci, ale pod volbu jako tzv. tvoření symptomu. Dynamika přání a jeho sociálních okolností zde ovšem platí stejně: někdy nápad na povolání zasáhne jako blesk, pak třeba omrzí; někdy ten nový připomíná starou lásku ze školy nebo dokonce z mateřské školky; někdy se rodičům vyvolený partner líbí, jindy ho pomlouvají, že je ze špatné rodiny nebo že nemá věno, a proto radí nechat si ho jen bokem („Vyber si něco pořádného, a tohle si můžeš dělat jako koníček!“); kamarád si ale vybral taky tuhle cizí, a jak jim to klapě...

Čemu bychom pak měli v profi-volbě fandit, nejen jako psychologové, ale i jako spolubydlíci v kultuře? Která láska je čistá, autentická?

Asi bychom měli tendenci uznat *dlouhodobost zájmu, spolužití* už před sňatkem: jako když se Linda J. a Adélka připravovaly roky na to, že půjdou na *návrhářku*. Zřejmě bychom také přijali *úder blesku*, zahlédnutí milované: jako když Karolínu, esteticky laděnou holčičku, najednou napadlo jít na *aranžérku* před uspořádanou výlohou nebo když někdy 10 let předtím Tomáše K. před podobnou výlohou s perníky v Černošicích u babičky ťuklo, že by chtěl být *pekařem*.²⁴ A když zahlédnutí ne milované celé, tak aspoň neodvratného *detailu* na ní (ať už je to dodatečná konstrukce nebo ne): jako když Veronika vymyslela pro sebe a svou zdobnou přítelkyni, amatérskou *modelku* Míšu B., že *cukrářky* vlastně dělají kosmetiku taky, kosmetiku dortů. S detailem souvisí i *smysl pro materiál*, tato *smyslovost*: např. u *truhláře* Petra zaznívá zájem o dřevo jako o dotýkaný materiál.²⁵

Vyhmátnutí přitažlivosti profese může být přitom různě maskované a různě obecné: např. Linda S. chtěla být *starožitníkem*, aby se naučila „rozeznávat originál od kopie“, jde na

²⁴ Po kompromisech s rodiči, kteří po něm chtěli vystudovat střední školu, šel na *potravinářskou*; tam ho otec ještě jednou přesvědčil, že by ho *cukrovinky* nebavily, ale Tomáš vytáhl další trumf: půjde tedy na *kvasnou technologii*, ale pak se vrátí do městečka, které kdysi celá rodina včetně prarodičů opustila, a znovu tam založí *pivovar*.

²⁵ Smyslovost až symboliku či dvojznačnost lze slyšet později při rozhovoru, jaké je to na OU: „hrabat se v autech“, „dostali jsme stovčacítku, ať s ní něco uděláme“ (Pavel z Hnědé školy).

soukromou školu *veřejnoprávní* a dál na *práva*, současně sní o tom, že mohla být *herečka*: jakoby všechny tyto volby měly skrytý společný kořen ve zkoumání *pravosti*, včetně té autor-
ské a genealogické.²⁶ Lenka z Hnědé školy má hrůzu z *kanceláře* a chce natočit profesi tak,
aby to byla „práce pořádná, s lidma“, což je velmi obecný moment.

Samo *dědění profese* v rodině lze těžko považovat *a priori* za pozitivní faktor a za
znamení autenticity. Záleží zde spíše na ranosti zájmu: viz např. některé slavné i méně slavné
rodiny *hudebníků, sportovců* a dalších profesí, včetně třeba *železničářů*, kde se nachází často
šťastné opakování zájmu (byť s nějakým profylaktickým či terapeutickým posunem):²⁷ dětská
identifikace zde patrně měla čas přejít v rozsáhlou a v život podírající sublimaci. Z hlediska,
jak zde distribuujeme psychoanalytické pojmy, je sublimace nejčistší tehdy, když se jejím
prostřednictvím nevyrovnává žádný identifikační účet, ani v podobě nápodoby rodiče ani jeho
odmítnutí, ale činnost se prostě dělá pro ni samu, pro její vlastní (v širokém slova smyslu
erotické) napětí. Proto jsme téměř nakloněni více fandit takovým odkazům ke genealogii, při
nichž se volí profese někoho jiného než otce nebo matky: strejdy, tety, dědečka... Taková
volba pak ukazuje, že se dítě na jedné straně des-identifikovalo třeba od otce, ale identifikaci
s jiným příbuzným bylo schopno se k rodině přece jen přihlásit. (Samozřejmě některé osoby
ani tuto oporu nebo její vyjádření nepotřebují.)

U Petra, vyrovnávajícího se s otcem snad už na dost vědomé úrovni, byla kombinace
identifikace a sublimace následující: ke *dřevu* ho údajně přivedl on, když ho od malička pořádkem
otravoval, ať něco uřízne, ošmirgluje atd. – Petr volbou *truhláře* („zavinil“ to otec) může
odmítnout otcovu profesi *zedníka*, a současně se tím ještě přihlásit ke *truhláři* strejdovi.
Návrhářka Linda J. zas kdysi v pubertě vyhledávala podle telefonního seznamu nositele svého
dost vzácného jména, kteří by mohli být její příbuzní a *umělci* jako ona: aby našla noblesnější
genealogii než umělecký talent matky původním povoláním *aranžérky* a otce původně *malíře*
pokojů.

Profi-volba je tedy situace, kde může být v jednom slově, v jednom názvu oboru
soustředěna celá předchozí identita rozhodující se osoby a její rodiny: proto jsou zdroje
rozhodnutí často neznámé, a to i žákům samým. Na druhé straně, ne každé ze současných dětí
využívá profi-volbu k tomuto velmi intenzivnímu výrazu sebe: i v době rozhodování žije
normální život se spoustou partnerských, sexuálních, dalších iniciačních starostí a rodinných
problémů, a situaci profi-volby jako by odmítalo brát na vědomí: je to ovšem velmi vzácný
případ Radima, který by údajně nejraději nedělal nic (kromě *fotbalu*) a který se spokojil
s *číšníkem*, jež mu vybrala agilní maminka (ve škole prý učitelce tvrdil, že ani neví, na co jde,
jen že učiliště má být v Braníku), možná částečně též případ roztržité Lindy S., naopak
hledající sebe v množství situací přes den (chtěla prý na talentové zkoušky na *konzervatoř*,
obor *herectví*, ale propásla je;²⁸ pak zašla na SŠ *veřejnosprávní*, kde zkoušky dělala, ale asi
neudělala – přitom zjistila, že si tuto školu chybně vysvětlovala, a sice, že ve skutečnosti
chtěla jít na školu *veřejnoprávní*, bez „s“, kde také stihla v druhém kole složit s úspěchem
zkoušky; protože plánuje jít v budoucnu na *psychologii* nebo na *práva*, rozřešila tuto
zmatenou situaci nakonec asi šťastně).

Něco jiného je, když si žáci volbu racionalizují a sestavují si řeč, jež má ukázat jejich
volbu v příznivějším světle:²⁹ to se někdy objevuje v explicitních vyhlášeních o spokojenosti
s volbou (dost pochopitelných, našinec je rád, že má aspoň proceduru za sebou, i když mohla

²⁶ V pubertě s kamarádkou Pavlou vymýšlely pro žižkovské pejsky seznamku, tedy párovali je z hlediska
potenciálního plození.

²⁷ Např. syn raději *diriguje*, když otec *hraje na housle*: aby se jejich poměr nezatížil rivalitou.

²⁸ To by se třeba *návrhářkám* Lindě J. a Adélce (navštěvovala i přípravku žádané školy) nikdy nemohlo stát.

²⁹ Zde jde o diskurs já, které ovšem přesně cítí, kdy to není úplně ta pravá věc.

dopadnout líp), hlavně pak v kompenzačních či reparačních plánech budoucnosti, o nichž je těžko říct, zda jim člověk věří, když je říká.³⁰

Informovanost, zahlédnutí, trénink

Problémy profi-volby nejsou v zásadě způsobeny nedostatkem v informacích o školách: navíc většina žáků a rodičů před lety i nyní používá s úspěchem příručku, přehledy o institucích středního školství: někdy pro inspiraci, častěji pro nalezení adresy nebo její zmnožení (kde všude se dá jít na OA, na *umělecko-průmyslovou školu* atd.).

Další informování se z příručky je už sofistikovanější a podstatnější: to je když se najde varianta ne adresy, ale destinace: když se např. zjistí, že počítače se dají učit nejen na SŠ, ale i na OU, tedy na silnici nižší třídy – takto občas poradila v Hnědé škole výchovná poradkyně. Ve stejném smyslu, ale opačně např. operoval před lety ve Staré Zelené Tomáš K., když jeho rodičům nestačil *cukrář na OU*: našel si (s pomocí strejdy?) SŠ *potravinářskou*. Jiným problémem někdy je, že děti znají povolání nebo obor činnosti, ale nevědí, jaký itinerář by k němu vedl či vedl nejlépe: „Chtěla jsem jít na nějakou školu, kde bych mohla dělat *manažerku* (manažerku herců, zpěváků jako v Pomádě), ale nevíme jaká škola je potřeba; tak jdu na *obchodní akademii*.“ (Eliška – možná to není špatná volba.)

Na úrovni informací by děti a rodiče měli získat aspoň přibližný *koncept* systému českého školství, s nákresem drah, silnic různé třídy na podobné destinace, ale současně i s tím, že samou změnou silnice se někdy může měnit vykonávaná činnost sama (když by Vašek K. z OU opravoval nebo dokonce jen prodával počítače, je to něco jiného, než kdyby je ze SŠ, VOŠ nebo VŠ programoval, případně vymýšlel jako Lukáš); také že návrat na vysokoškolskou dálnici není z objížďky lehčí silnicí, např. přes OA, tak snadný, jako když se pokračuje přes G.

Něco jiného než informovanost je zahlédnutí profese a případné zrcadlení se v ní, jak by se mi líbila, tedy jak bych se sobě v jejích šatech líbil (viz výše např. vyhmátnutí přitažlivosti činnosti). Toto zahlédnutí je velmi časté a děti v zásadě nestrádají nedostatkem podobné představy. Patrně proto, že už nějakou představu měly, nezajímaly se příliš o exkurze do nejrůznějších škol a učilišť, které škola pořádala: naopak chodily velmi často většinou s rodiči, ale někdy i samy, testovat už vybraná místa během dnů otevřených dveří.

Nelze samozřejmě popřít užitečnost rozšiřování rejstříku zahlédnutých obrazů: kdy má dítě např. příležitost vidět *soustružníka* (v televizi asi těžko) a třeba si jeho práci zkusit? Je ovšem otázka, zda pro podobný imprinting není téměř vhodnější období do maximálně šesté třídy a hlavně 1. stupeň. 6. a 7. třída jsou pro inspiraci také vhodné, i když druh voleb zde má pubertální charakter (s reaktivací Oidipa, a tedy s odkazy na rodičovské osoby a na vlastní sexualitu); 8. a hlavně 9. třída pak už spíše mohou tyto pubertální volby naplňovat buď přímo odstrašující realitou nebo představami třeba nereálně přehnanými, jejichž odpudivost má ovšem racionálně intrapsychické, že nevědomá fantazie by teď už mohla nastat, že hrozí se realizovat.³¹

³⁰ K tomuto bodu se vrátíme tématicky pod termínem „plán objížďky“ a psychologicky v otázce nakládání žáků s časem.

³¹ Zde může někdy patně jít o provalení se hráze tzv. reaktivního výtvaru, který tvoří podle nás třetí mechanismus volby povolání (vedle tvorby symptomu s identifikačním odkazem a vedle čisté, „abstraktní“ sublimace). Když se např. některé dívky zaleknou dělat *veterinářku*, naznačuje to, že asi představu, jak do pejska musí zajet skalpelem, předtím mohly vytěšňovat: samozřejmě, pejsci se jenom neřežou. Podobně asi činila již zmíněná

Příležitostí k zahlédnutí rozmanitých profesí má tedy žák poměrně dost, a to dříve a nyní: svůj dosavadní život nežil v žádné izolaci, má starší kamarády, vzory, příbuzné,³² přátele rodiny, a nebo jen stačí jet metrem a dát se do řeči s *řidičem* jako Michal ze Staré Zelené školy. Podobných historek jsou desítky. Někdy je samozřejmě možné pochybovat o autenticitě zdůvodnění a předpokládat v něm účel, nicméně už samo vyhmátnutí nějaké přitažlivosti vyžaduje vhléd a citlivost pro činnost: tak třeba u již zmíněné Veroniky můžeme předpokládat, že láká svou kamarádku Míšu B., příležitostnou *modelku*, k *cukrářství* schválně na vějičku *kosmetických* ozdob dortů – ale na druhé straně je to vtípné a jednu stránku profese to přesně vyjadřuje.

Ještě dál než zahlédnutí jde přímo *trénink* na vybraný obor. Je evidentní u *uměleckých* činností a zde ještě spíše u *hudebních* než u *výtvarných*, i když naše dvě *návrhářky* se mohou vykázat dlouhodobou přípravou. Mnohem překvapivěji a utajeněji vedle nich *malíř pokojů* Václav S., verbálně nulový, ale s velkým *geometrickým* talentem, od 12 let upravuje a vymýšlí *deskové hry* (předtím vždycky rád kreslil). 4 kluci hráli v oddílech *fotbal* a někdy uvažovali, že se tím budou živit. Za *trénink* chlapani považují hlavně práci s *počítačem* (nyní, ale už i dříve, kdy jich několik zkoušelo na předpotopní mechanice *programovat*), konstantně také *vaření* a hlavně dřív různé *pomáhání tátovi s autem* nebo *v práci na chatě*, případně *při melouchu*, dívky dřív třeba *šití* a celkem konstantně i práci *učitelky* ať už v MŠ nebo na ZŠ, kterou mají možnost studovat z druhého, žákovského tábora.

Existují ale i méně očekávané talenty a jejich *tréninky*: tak např. Linda S., ale i Kamil tvrdí, že se od malička chystali na *herectví*, ne přes dramatické kroužky, ale přes určité *šáškování*, Linda spíše mimicky, Kamil nejružnějším provokativní vtipy a slovní hříčkami už od 1. třídy.³³ Rádoby *voják* Pavel spatřuje svou přípravu v *tělesném cvičení*, které si naordinoval, aby zvládl nebezpečné mezinárodní mise;³⁴ *trénink* na *právničku* absolvovala Simona, když s matkou a někdy i sama jednala odmala na *úřadech* a bavila se u toho; Pavla v jednom svém přechodném a pubertálním přání doma *masírovala* matku, napůl z legrace za peníze a chtěla to dělat jako profese; později jediná zaujatá školní látkou a příkladem *češtinářky* naplánovala si studovat *jazyk* (lingvistiku), zatímco Linda S. a Linda J. se o jazyk zajímají spíše jako *pišící autorky*.

Kristýna, když se najednou u *zdravotní sestry* zalekla „infekcí a krve“. (Viz podrobněji partii o ontogenezi povolání.)

³² Jak Zdeňku ze Staré Zelené napadla *čalounice*: „No vona u nás byla ta sestřenice na jarní prázdniny a vopravovala křeslo mámy známý, a mě se to začlo líbit /.../ jak to šije a vytahuje tak, je to pěkný.“

³³ Oba to jsou *herci* z Hnědé třídy, Kamil ovšem opakuje osmičku. V devítce jeho plán přijala i škola, a paní učitelky se rozhodly, že (špatně vyslovujícího?!) chlapce, neschopného si toho moc zařídít, podpoří v jeho záměru zkusit talentovky.

³⁴ Bohužel si nenaordinoval dobré známky, aby se mohl dostat na střední školu: střední vzdělání, maturita byl jediný aspekt na vojenské škole, který matka uznala, zatímco mise jí děsily.

Hnědá škola												
Jméno	Škola	Obor	Spokojenost	Prospěch	Fujprospěch Fuj zkoušky	Strachzkouš. Strach škola	Vliv rodiče	Změna destinace.	Nížší silnice	Plán objížd'ky	Ideálně	Koníček
Kristýna	OA		ne	1,53	ne	škola, profese	ano ano	zdrav. sestra	ne	ne: cest. kanc.	zdravotní šk.	
Eliška	OA		anoano	1,71	ne	ne	ano?	ne	asi ne	ne: kancelář	být v kanc. ³⁵	
Pavla	OA		ano	1,60	ne	?	ano ano	možné G	ano	VŠ pedag.	s češtinou	
Míša N.	OA		ano	1,33	ne	neučit se	?	G?, zeměděl.?	ano	VŠ zeměděl.	“nevím”	
Simona	OA		ano	1,87	ne	škola	chtěli G	možné G	ano	VŠE, práva	manžel, práce	
Karolína	SŠ	poštovní	ne	1,93	prospěch	ne	ano	aranžérka, v- správní škola	asi ne	ne	byt. architekt	
Lenka	SŠ	v-správní	ne	2,33	ne; zkoušky dobřena v-sp	škola	ano ano	starožitník, policejní š.	ne	práci s lidma, ne kancelář	policejní	
Linda S.	SŠ	v-právní	ano	2,33	ne	ne: dělala zk.	ne	ne	možné G	práva	práv., psych.	herectví
Adélka	Um. Textilní		anoano	1,67	ne	ne: dělala zk.	ne	ne ³⁶	ne	ne: VOŠ	návrhářka	koně
Linda J.	Um. Textilní		anoano	2,40	ne	ne: dělala zk.	ne	ne	ne	ne: stáž v Itálii	“malířka - anděl”	malování hřbitov. andělů
Veronika	OU	cukrářka	spíš ano	2,27	prospěch	ne	bab.:servírku	ne	ne	ne: obor	sekretářka	
Míša B.	OU	cukrářka	spíš ne	2,40	prospěch	ne	ne	ne(alepůvvyš)	ne	ne: kol oboru	v castingu	foto do časop.
Lucka	OU	aranžérka	ne?	?	prosp., zkouš.	ne: dělala zk.	?	zlatnice	asi ano	?	starožitník?	?
Lukáš	SŠ	inf. tech.	ano	1,53	ne	zkoušky - ČJ	ne	ne	prestižnější š.	ne: VŠ	programátor	
Vašek K.	OU	v ýp. tech.	spíš ano	2,67	prosp., zkouš.	ne: zk. dělal	pomoc matky	ne	ano ano	maturita	elektrotechni k	net, počítač
David	OU	v ýp. tech.	ano	2,27	prosp., zkouš.	ne: zk. dělal	řekl svoje	ne	ano	maturita, VOŠ	fotbal	fotbal
Tomáš	OU	elektro	ano	2,73	nevidí tak	ne	návrh matky	ne	nevidí tak	ne: “do práce”	fotbal	fotbal
Petr	OU	truhlář	anone	2,73	prospěch	škola	ano ano	policeista	ano	možná policajt	fotbal	fotbal
Václav S.	OU	malíř int.	ano	2,67	nevidí tak	ne	ne	ne	nevidí tak	matur., živ. list		deskové hry
Radim	OU	číšník	ne	2,07	prospěch	ne	návrh matky	ne	ano, hotelová	maturita	fotbalista	
Pavel	OU	automech.	anone	2,60	prospěch	škola?	ano	voják?	ano	ne: mít dílnu	voják	fotbal

³⁵ Už se nevrací k *manažerce herců a zpěváků*? (Toto povolání vykonává maminka její kamarádky ze třídy, Karolína.)

³⁶ Adélka explicitně: „Chtěla jsme *koně* ale toto je silnější.“

Nová Zelená

NON-STUDENTI

Jméno	Škola	Obor	Spokojenost „neutr.“	Prospěch	Fuj prospěch Fuj zkoušky	Strachzkouš. Strach škola	Vliv rodiče	Změna destinace.	Nižší silnice	Plán objížďky	Ideálně	Koníček
Lucia	OA		„neutr.“	1,07	ne	?	?	konzervatoř	ne: jiná	možná VŠ	herečka	
Dana B.	OA		ano	?	ne	zkoušky	?	ano (neuvádí, jaká)	ano	nástavba, snad VŠ	archeol., kosmo naut, potápěč	
Dana Č.	OU	aranžérka	ne	2,60	prospěch	ne	ano ano: proti spisovatelce	spisovatelka, též tech.adm.	ano	nástavba, práce	skautka hokej. talentů	hokejistka profi
Martin F.	OU	číšník	ano	1,67	ne	ne	shodasmatkou	fotbalista	prý vyšší	maturita, práce	fotbalista	fotbal
Patrik	SŠ	letadla	anoano	1,93	prospěch	ne	prosadil	ne	ano (prestiž)	neví	pilot	létat
František	ZŠ	zubní tech	ano	1,93	prý prospěch	ne: dělal zk.	shoda	výtvarná š.??	?	ne:práce,škola		cestovat
Martin H.	OU	elektro	ano	1,67	prý prospěch	ne	shoda v dest.	ne	r. chtěli SŠ	maturita		
Monika	OU	aranžérka	anone	2,40	prospěch, zk.	ne: dělala zk.	shoda	ano:tech.adm.	ano: SŠ pošt.	nástavba	manažerka	
Zdeněk	SŠ	elektro	ano	1,53	ne	škola	shoda	ne	prý ne	“jít dál”	s počítači	plavání
Tomáš P.	SŠ	poštovní	anone	1,67	prospěch	škola,profese	proti policajt	ano:z policajt	ne	vojenská š.	voják, policajt	
Jaromír	OU	kuchař	anone	1,93	prospěch	ne	shoda	ano:z novinář	ano	novinář	novinář	novinář
Michal	SŠ	elektro	anone	?	ne	zkouš.,škola	souhlas r.	ne	ano (prestiž?)	prýne:inženýr	letec	letec
Jana	OA		ano	1,33	ne	ne	chtěli konzervatoř	ne	prý ne	prý ne: VŠ cest. ruchu	právníčka v Itálii	cesty,umět italsky
Jakub	UŠ	grafická	anoano	1,80	ne	ne: dělal zk.	shoda	ne	ne	ne:pokračovat	mít Microsoft	
STUDENTI												
Tomáš C.	UŠ	nábytek	anoano	1,33	ne	ne	m. tam učí	ne	ne	ne: zkouší VŠ	řed. známé fy	atletika
Alena	G		anoano	1,00	ne	ne: dělala zk.	shoda	ne	ne	ne: asi práva	archeolog	
Tomáš D.	OA		anone	?	ne	zkouš.,škola	chtěli G	ano ne (G)	ano	ano:VŠE,práv	fotbal	vaření
Petra	OA		ano	1,40	ne	ne	proti umprum?	asi uprum	ne	ne:nástav. jaz.	herec, návrhář	keramika
Andrea	OA		ano?	1,40	ne	zkouš.,škola	souhlas	výtvarná š.	ne	Všnebojazyk.	maliř, režisér	kreslení
Anna	G		ano	1,07	ne	ne:dělala zk.	shoda	ne	ne	VŠ	právník	volejbal
Jiří H.	SŠ	sděl.tech.	anoano	1,33	ne	ne: dělal zk.	vyjednal si	ne	ne	FAMU či TV	animátor	focení
Iva	OA		anone	1,40	ne	zkoušky	chtěli G	lituje G	ano:”těžšíšk.”	VŠ archit.,ek.	architektka	
Stanislava	OA		ano	1,40	ne	zkoušky?	shoda	ne	prý ne	ekonom,práva	právník	
Jiří S.	SŠ	elektro	anoano	1,20	ne	asi ne	shoda	ne	prý ne	“pokračovat”	multimiliardář	
Tomáš S.	OU	elektro	prýano	1,60	ne	ne?	prý shoda	ne	ne: ale SŠ?	správce sítě	výpočet.tech.	počítače
Ondřej	OA		“nevím”	1,33	zkoušky	ne: dělal zk.	vlastní návrh	ne	na 1.OA fuj z.	“nevím”	nevím”	
Stanislav	G		ano	1,07	zk.,na2.pokus	ne: dělal zk.	shoda s rodiči	ne:ještě nemá	lituje 1.pokus	“nějaká VŠ”		

Stará Zelená NON-STUDENTI

Jméno	Škola	Obor	Spoko- -jenost	Pros- pěch	Fuj prospěch Fuj zkoušky	Strachzkou. Strachškola	Vliv rodiče	Změna destinace	Nižší silnice	Plán objížďky	Ideálně	Koníček
Michal	9.:	pak kuchař	ne	2,35	dostal se	prý odmítl	matka proti?	automechanik	zlepšit prosp.	kuchař	pilot?	počítač
Petra	9.	pak cirkus	anone	2,78	ne: přímo 9. r.	ne	rod. podnik	ne	ne	ne	?	?
Pavel F.	OU	elektro	anoano	2,42	nevidí tak	ne	rada otce	ne	nevidí tak	ne: mít firmu	s počítačem	počítač
Martina K 1	9.:	pak kadeř.	ne	2,27	prosp.,mláď	?	odložit	ne	zlepšit prosp.	ne	kosmetička?	masérka?
Ivana	9.:	hotel.,prod.	ne	2,07	prospěch	bez možnosti	souhlas r.	prodavačka?	zlepšit prosp.	ne: hotel.	hotelovka?	?
Radek	9.řez.,	kuchař?	nene	3,07	prospěch	ne	matka?	inst., klempíř	zlepšit prosp.	zpět řezník?	řezník?	chovatel ?
Pavel L.	OU	automech	ano	2,57	nevidí to tak	ne	příklad zájmu	víc možností	nevidí to tak	ne: mít dílnu	mít autodílnu?	auta?
Jarka	9.:	zdrav. š.	ne	1,78	prosp., zkouš.	ne: dělala zk.	?	ze S. pedag.	zlepšit prosp.	znovu zdrav.	ped?dětská s?	zav. plavala
Vláďa	OU	elektro	ano	2,33	nevidí to tak	nevidí to tak	otcovo OU	automechanik	ne	ne: firmu s ot.	větší fu nežot.	auta?
David	OU	automech	ano	2,14	ne	ne	?	asi ne	ne	?	?	?
Standa	OU	instalatér	ano	2,71	prospěch	ne	souhlas s řez.	řezník	ne	vlastní firmu	řezník?zPray	safari v Austr.
Honza	OU	zedník	ano	?	prospěch	ne	?	bez výběru	nevidí tak	ne: řemeslo	partnerka	dosp. život
Ondřej	9.:	polygrafie	teďne	2,00	mláď,přimo 9	ne	vzor matky	ne	počkat	ne: v dílně	restaur. knih	?
Martin	Oukuchař-č	iš	ano	1,58	ne	ne	váha matky	těž automech.	viz hotelovku	ne	hotelovka	auta
Petr Š.	OU	zedník	ano?	3,28	nevidí to tak	ne	?	bez výběru	ne	ne	?	létat?
Honzik	OU	řezník-uz.	anoano	2,78	ne	ne	rod. tradice	ne	ne	ne	soukr. uzen.	létat?
Zdeňka	9.čaloun,	sklo	ne	2,64	prospěch	ne: přímo 9.	asi ne	ne	zlepšit prosp.	čaloun, sklo	čalounice?	"tajné věci"
STUDENTI												
Andrea	OA		ano	1,00	staž. odvolání	G, prof.?	ne medicinu?	G,dětskýlékař	ano, premiant	?, možná VŠ	dítě, rodina?	?
Zuzana	OA		ano	1,00	ne	ne: dělala zk.	m. ekonom	ne	ano?	psychologie?	psychologie?	plavání
Daniela	G		ano	1,00	ne	ne: dělala zk.	rodiče VŠ	ne(kosmetika,	alenechceníž)	VŠ, neví druh	herečka,zpěv.	malování
Jan	G		ano	1,00	ne	ne: dělala zk.	rodiče VŠ	ne	ne	VŠ	?	sport
Lenka	OA		anoano	1,00	ne	ne: dělala zk.?	ekon. v rodu	pův.z věrolék.	možná	psychol?zahr.	obch.,novinář	prýč z Prahy?
Vašek	SŠ	stavební	ano	1,35	ne	ne: dělala zk.?	normální G?	sportovní G?	nevidí to tak	VŠ?neučí se	m. světa biat.	plav.,biatlon
Tomáš J.	G		ano	1,21	ne	ne: dělala zk.	shoda s r.	ne	ne	FF, psychol.?	?	sport
Tomáš K.	SŠ	potravin.	anoano	1,28	ne	ne: dělala zk.?	rodiče G	posunzucukrář	vyšší kvůli r.	VŠ,kat.piva	pivovarrodíš.	
Josef K.	SŠ	elektro	anoano	1,42	ne	ne: dělala zk.	r. střední š.	ne	ne	pokrač.:VŠ	VŠ technika	technika?
Martina K2	Evang. akad.		ano	1,21	ne	ne?	otec proti?	asi ne	ne	VŠ?	?	?
Markéta	OA		ano	1,42	2. pokus OA	ne: dělala zk.	r. hotelovku	ne:hotelovka	prestíž hotel.	VŠE	u cizí firmy	vaření, šití
Vanda	9:pak OA,OU		ne	1,42	prospěch OA	ne	r. asi OA	zahrad.,oděv?	ne:vyš pro r.?	zlepšipropěch	být šťastná	zvířata
Pavel R.	OA		anoano	1,50	3. pokus OA	ne	ekon. v rodu	ne	ne?	VŠE?	díplomat	sport?
Martina V.	9:konzervatoř		anone	1,27	zkouš.,mláď	ne: dělala zk.	hudba v rodu	ne	zrání, trénink	VŠ?	hráts učitelem	malba,kultury
Petr V.	SŠ	elektro	anoano	1,28	ne	ne: dělala zk.	r. spíš OA	ne	asi ne	nástavba,VŠ	opravna poč.	programování
Vladka	OU	švadlena	ano	1,64	ne	ne	krejč. v rodu	ne	nevidí tak	ne: šit na děti	fu v rodišti	šití, dřív sport

Vlastně ani z hlediska tréninku, přípravy nevypadá stanoviště většiny dětí nijak pusté. Jiná věc je, zda se jim podařilo převrátit talenty a koníčky do podoby sociálně zavedené instituce, tj. nyní se s nimi dostat na odpovídající školu.

Spokojenost s volbou: přehled

Předchozí tabulky ukazují spokojenost žáků s průběhem volby a okolnosti průběhu samého, jakési faktory této spokojenosti. Míra *spokojenosti* je odhadem kombinovaným z explicitních výpovědí, ale i z náznaků a z behaviorálních poměrů (např. prosazení si svého přání vs. vzdání se ho nebo profese jako koníček vs. kompenzovaná koníčkem). *Fuj* vyznačuje dva faktory, které mohly zabránit realizaci přání: špatný prospěch, zkažené zkoušky. *Strach* nejen ze zkoušek, ale i z toho, že se dostanu, ale školu neudělám (nebo že se budu muset moc učit), případně že bych nezvládl po zvládnutí školy odpovídající profesi (nebo že by se mi nelíbila). Další faktor *rodiče* už není formulován negativně, ale fixuje vůbec roli. Zásadní je *změna destinace*, která není okolností, ale vlastně vyjadřuje neúspěch ve volbě a implicitně dál faktor pro nespokojenost, příčinu objížďky, někdy i formulace ideálu i koníčka. *Nižší silnice* je posuzována nezávisle na tom, zda dovoluje zachovat destinaci (dostanu se na *počítače*, ale ne přes SŠ, nýbrž OU: častá strategie) nebo nikoli (G je obecně výš než OA). *Plán objížďky* znamená snahu o rekuperaci změny destinace, někdy ovšem vysuzujeme samu změnu destinace z rozporu vůči objížďce, byť je to silně hypotetické (např. věříme, že Simona chce na práva nebo VŠE, a že se tedy vrátí na dálnici VŠ vzdělání, kterého je schopna, ze silnice nižší OA). Rubriky *ideálně* ani *koníček* nemají vnitřně úplně jednotnou psychologicko-retorickou funkci (např. u koníčka nemusí jít jen o kompenzaci: viz dále).

Údaje v tabulkách jsou nejspolehlivější u Hnědé třídy, méně u Zelených: Nová Zelená vyplňovala sice stejný formulář (jako Hnědá), ale děti jinak neznám; data pro Starou Zelenou jsou zas vyvozována bez standardního formuláře (hlavně z rozhovorů).

Pocit z volby

Jako antropologicky nejšťastnější se u všech tří škol (tedy i historicky) jeví *silně vyhraněné, specializované volby podle zájmů, které trvaly delší dobu než od puberty, které případně musely být probojovávány, s nimiž non-interferovaly výrazně další zájmy; dále volby, kde případný kompromis zachoval ještě jádro sublimace ani nebyl realizován natolik nižší silnicí, že by došlo k narušení sebeobrazu.*

To je případ zejména *uměleckých profesí*: v Hnědé škole *návrhářky* Adélky a Lindy S., ale i skromnějšího *malíře pokojů* Václava S. a částečně i *truhláře* Petra, kde je ovšem spokojenost umenšena opuštěním pubertální volby *policajta*; v Nové Zelené umělecky zaměřených kluků Jakuba a Tomáše, kde se této ambice vzdaly Lucia, Andrea a do kompromisu ho v *estetice zubů* přivedl František; ve Staré Zelené škole se z 8. r. nedostala na *konzervatoř* Martina a rodinný *cirkus* Petry je zamlžen pochybami.³⁷

Dalším typickým případem vyhraněnosti jsou *technické profese*, už od 90. let silně obsazené *počítači* a jejich *programováním*:³⁸ v Hnědé třídě u Lukáše i u Vaška, dotčeného ale neúspěchem při zkouškách na SŠ; v Nové Zelené asi hlavně Martinem, Zdeňkem, Michalem (?), Jiřím a Tomášem (navzdory nižší silnici OU), ve Staré Zelené škole učněm Pavlem F.

³⁷ Z různých výroků nebylo jasné, jestli si rodiče pro dceru vlastně přeji pokračování rodinné tradice a jestli se i obecně uznává nějaký její *pohybový* talent.

³⁸ Podle názoru kolegy M. Khusáka absorbují nyní *počítače* dřívější *technické* a *inženýrské* zájmy klukovské populace.

(i když šel spíš na *rozvodná zařízení* než na *počítače*) a hlavně studenty Josefem K. a zejména Petrem V.

Nejde ale jenom o počítače, nýbrž o techniku, asi s její přitažlivostí *fungování stroje* jako občas, zejména dříve, u *automechaniků* (v Hnědé škole Pavel, kaženo vzdáním *vojáka*, v Nové Zelené nikdo, ve Staré Zelené u Pavla a Davida), u *letadel* Patrika a u *sdělovací techniky* Jiří v Nové Zelené škole, patrně též u *stavaře* Václava ze Staré Zelené.

Sama profese *automechanika* má ovšem tu zvláštnost, že bývá sycena *mužnou samostatností* a *izolací* fanouška do svého koníčka (viz např. televizní reklamy, kde chlapkost alkoholu bývá pravidelně asociována s výlučně mužským klubem při spravování aut nebo motorek), což matky ne vždy rády vidí. Často se kombinuje s alternativou *kuchař*, který jako by představoval ženský, mateřský a rodinný pól, i když to feminní ani feminizované povolání vůbec není. U Pavla v Hnědé škole byl *kuchař* nahrazen vyšší silnicí SŠ *potravinářskou*, na níž by ho rozvedená matka viděla nejráději – *automechanik* byl pro ni možná menším zlem než nebezpečný *voják v misích*; ve Staré Zelené škole se od rozvedené matky chtěl kdysi podobně oprostít volbou *pilota* do Nitry, pak *automechanika* Michal, nakonec ale podlehl a i když se na povolání údajně dostal, šel raději zpět do devítky; *kuchaře-číšníka* si místo *automechanika* nakonec vybral i Martin, jehož biologický otec kdysi jezdil rally a nevlastní otec s dvanáctsettrojkou – matka už ale asi měla těch chlapů s autama dost; jako alternativu ke zvolenému *automechanikovi* si napsal *kuchaře* již uvedený Pavel L.; Vláďa, ještě dětský chlapec, obdivující tatínka, se *automechanika* vzdal a šel na otcovo učiliště.

Pozoruhodné jsou ovšem i volby mimo *umění, techniku* a *vaření*, založené na jakýchsi fixacích téměř infantilního (non-pubertálního a možná i pre-oidipálního) rázu u dvou chlapečků ze Staré Zelené školy, z nichž první Honzík šel na *řezníka* navzdory nedoporučení dorostové lékařky, a to jednak v rodinné *potravinářské* tradici a v návyku pomáhat při zabíjačkách, tak v reakci na dojemný, vyloženě dětský sadismus; druhý Ondřej byl tak drobný, že byl vyzván vydržet ještě devítku, ale naprosto nezadržitelně směřoval na *polygrafii* s tím, že bude dělat jako máma v *knihařské* dílničce a opravovat rozbité knihy (jak se na podobnou konfiguraci naváže puberta a dospělost, je zatím nejasné).

Spíše do období latence spadající, ale zatím uspokojivé a šťastné je i přes sérii kompromisů s rodiči (jež by měl jako dobrý křesťan poslouchat) již popisované rozhodování Tomáše K ze Staré Zelené školy pro *potravinářství* (tentokrát ovšem ne kombinované s alternativou *automechanika*). V sublimaci z latence (i v rodinné tradici) se zdá být zakotvená také volba *švadleny* Vladky (i když jinak nebyla v daném období v psychické pohodě).

Nakonec i OA lze ve výjimečných případech chápat jako specializaci (a ne jako objížďku pořádného studia nebo solidně bláznivého koníčka): to je v Hnědé třídě případ upřímně (= téměř odjakživa) non-ambiciózní Elišky, snad opravdu se těšící na *kancelář*, ve Staré Zelené škole možná mírně Zuzany a Lenky³⁹ a pak ještě výrazněji a v opačném směru Pavla R., milého a hladkého chlapce, který jednak ve třídě neustále kšeftoval s plakáty, kazetami atd. (a tak se připravoval na povolání), jednak zdědil zaměření po dědečkovi a po zemřelém otci, jednak se viděl jako *diplomat* v zahraničním obchodu; v Nové Zelené třídě možná případ Jany, která asi chtěla současně říct rodičům, že ambice na umění v rodině (*konzervatoř*) je spíš jejich, než její.

³⁹ Situace je zkreslována mj. obdivem Lenky k Zuzaně, který jde údajně do napodobování. (Každá z dívek se ovšem hlásí na jinou OA.)

Situace, že děti jdou na OA, aby rodičům sdělili, že je vidí zkraseně, není ovšem tak vzácná, je v pozadí většiny voleb, kde bylo ve hře ještě G.⁴⁰ rodiče si G přáli přinejmenším u Simony z Hnědé třídy, dál u Tomáše, Ivy a Ondřeje z Nové Zelené. OA by tak v některých případech mohla mít navzdory konformní destinaci výraz des-identifikačního odmítnutí pohledu rodičů na mě.⁴¹ V druhé polovině případů ovšem slouží rodičům k tomu, aby odmítli *specializaci* dětí: v Hnědé třídě u Kristýny (OA vs. *zdravotní sestra*), možná u Míši N. (*zemědělkyně*?),⁴² v Nové Zelené prý v souladu s Lucií samou (vs. *konzervatoř*), možná proti Petře (vs. *umprum*), prý v souladu s Andreou (vs. *výtvarná škola*).

G jsou tedy nyní i dříve správně vnímána jako jedna ze silnic nejvyšší třídy a současně jako dálnice k VŠ: ale jestli si děti uvědomují, že z jiných škol je těžší se na VŠ dostat, to nevíme. Podle názoru M. Klusáka možná ani VŠ není už takovou cílovou stanicí jako dřív a v naší tabulce bychom měli hovořit spíše o jedné z možných *zajížděk* na tuto destinaci než o *objíždkách*, k ní nutně vedoucích. Na druhé straně není sporu o tom, že si děti uvědomují a dokonce někdy formulují jistou pohodlnost nebo nedostatek odvahy, když nezkoušejí G, a přitom jdou „na prospěch“ na nějakou téměř stejně „všeobecnou“ školu, jakou je OA (nebo i škola *veřejnoprávní*, *veřejnosprávní* a obory školy *poštovní*): to ovšem za výše probraných předpokladů, že by žáci na G měli schopnosti nebo by nebyli již nyní tak specializovaní a lační koníčka, že by je G jen zdržovalo (tak tomu bývá u *průmyslovek* a *počítačových oborů*).⁴³

V Nové Zelené škole se na G hlásili a dostali pouze žáci ze třídy studentů, přičemž spokojeni byli náramně: na VŠ chtějí opravdu pokračovat všichni, u žádného není pochybnost, že právě G bude tím nejvhodnějším rozjezdem (viz *práva*, případně *archeologii* u Aleny, *práva* též u Anny); nejsou ani výrazně vyhranění („nějakou VŠ“ u Stanislava) – G zde tedy na rozdíl od OA neodvádí, zdá se, od destinace v podobě specializace, koníčka;⁴⁴ ve Staré Zelené škole (také 3 G) by o odvedení od koníčka šlo jen na první pohled uvařovat u Daniely, která je ale *múzičká* na více stran⁴⁵ a naštěstí dost snobská na to, aby nepodlehla spíše pubertálnímu přání být *kosmetičkou* (jinak je ovšem trochu nervózní, jestli to není nenormální být tak nevyhraněná, když vidí rozhodnuté spolužáky); Jan a Tomáš J. se zatím zajímají jen ve velmi klukovské rovině (snad ještě částečně se svými táty) o *sport*.

Spokojenost nepanuje příliš s novými typy středních *pro administrativu a obchod* jako jsou škola *veřejnoprávní*, *veřejnosprávní pro EU* a obory školy *poštovní*: v Hnědé škole představovaly pro Lenku a Karolínu instituce, jimiž rodiče (zde maminky) docílí u dívek nějaké *maturity*, u Lindy S. snad *veřejnoprávní* specializace pomůže ke kýženém *právům* (ale její motivace má v sobě otázku, zodpověditelnou i jinak);⁴⁶ v Nové Zelené škole šel na takové školu (*poštovní*) jen Tomáš proti svým přáním *vojáka* a *policisty*, na něž se podle svého mínění připravoval a k nimž by se chtěl vrátit. S výjimkou Lindy S. si takovou školu nikdo nevybral sám od sebe, ale vždy na návrh rodičů.

⁴⁰ S výjimkou Pavly v Hnědé třídě, kde možná (?) rodiče spíše argumentovali někdy častým diskursem, že G neposkytuje nic hotového, že po něm člověk „nic není“ (což v současné době, kdy funguje ve školském systému velké množství rychlých *nástaveb* a VOŠ, přestává jako argument platit).

⁴¹ Simona: „Moji rodiče si mysleli, že jsem něco jako Einstein, ale není tomu tak.“

⁴² Role maminky je zde úplně nejasná: možná nakonec Míše přála *péči o zvířata* právě ona.

⁴³ I když *programování* lze studovat i na G.

⁴⁴ Stanislav je mrzutý, že se mu nepodařilo dostat se na první pokus: ale právě o takový test sebe přišli ti, kteří se zkouškám vyhnuli.

⁴⁵ To nemíníme znevažujícím způsobem: i v naší Hnědé škole jedna *návrhářka* Linda J. kromě *kreslení šatů* ještě *maluje* a hlavně *autorsky píše*, druhá Adélka zas tančí jako *mažoretka* a *roztleskávačka*.

⁴⁶ Viz část „Iracionalita a racionalizace“.

Opakem jsou střední školy na povolání *policajt* a *voják*, které si vybírají děti sami a které jim rodiče rozmlouvají. *Policista* byl žádán Lenkou a Petrem v Hnědé třídě a Tomášem P. v Nové Zelené (jako přání, které nedosáhlo až do samého okamžiku volby, je ovšem ještě mnohem častější a rozděleno rovnoměrně podle genderu mezi kluky a holky); *voják* Pavlem v Hnědé, opět Tomášem P a částečně též Michalem ve Staré Zelené (*vojenský pilot*). Je zajímavé, že sama matka Lenky se stala *policistkou* teprve nedávno, když tam přešla z povolání *učitelky mateřské školky*: Lenka se tam prý mohla s protekcí dostat, ale nevěřila si, že by školu vedoucí k povolání své mocné matky zvládla. Petra zas doma varovali, že by na policejní škole (ostatně, neměl na ni prospěch) mohl utrpět šikanu: přitom to byl on a *voják v misích* Pavel, kdo šířili v pubertě po třídě násilím svůj zákon, svou *pacem Petri et Pauli*.

K těm volbám OU, které byly vyloženě šťastné nebo aspoň provázené zájmem, jsme se již vyjádřili. Z těch uskutečněných by sem částečně ještě patřila *cukrářka*, víc u Veroniky než u Míši. U OU opět platí, že jakékoli soustředění na zvláštnost profese, na materiál (např. *dřevo, obráběný kov*), dílčí situaci (např. *lézt po výškách u kominíka*) a jiné jakoby podivné prvky (viz *zdobení dortů* u Veroniky a Míši) se zdá být příznivým znamením. Zejména dříve byly zajímavější profese podmíněny prospěchem, takže pro nejhorší žáky zbýval *zedník*, případně *sklenář*, profese velmi obecná, která jim většinou (ne vždy) jako sublimace nic neříkala a byla jen menším zlem (než zůstat v devítce, na otravné ZŠ): obávali se, jak se jim v předpokládaném drsném prostředí bude dařit a pro Radka „skončit u *zedníků*“ byla představa, která ho strašila, když musel do devítky. Tato volba se vyskytla jen před lety ve Staré Zelené škole (Honza, Petr).

Ale i *kuchař-číšník* a z něho hlavně *číšník* bývá někdy volbou ne přímo z nouze, ale bez solidního zájmu: zejména u Radima z Hnědé školy, u Martina z Nové Zelené (oba by nejraději hráli *fotbal*, jiný zájem nemají), částečně u Martina ze Staré Zelené (tam známá konkurence s *automechanikem*) a u Ivany (snila o *servírce* autenticky, byť s pubertální motivací). Volba zde bývá vystýlána zlatou vidinou *hotelovky*, na niž je asi těžší se dostat než na G.

Problém je s *fotbalistou*: na jedné straně je to nejčastější klukovské přání, ba už uskutečňované tréninkem často v oddílech a tedy téměř profesionálně, na druhé straně se nikomu nepodařilo převést ho do instituce středního školství – vystupuje tedy jen jako ideál nebo koníček: v Hnědé škole u 4 non-intelektuálně zaměřených (nebyli ani takovými fandami do *počítačů* jako Lukáš nebo Vašek K.) a hlavně se flákajících kluků Davida, Tomáše, Petra, možná nejvíce u nezakotveného *číšníka* Radima, v Nové Zelené škole u podobného *číšníka* Martina, Tomáše D. a částečně i u originální dívky Dany, vybírající si ovšem místo fotbalu *hokej*. Nenaplněný *fotbal*, resp. *hokej* zde subjektivně jako by vyjadřoval nostalgii po skončeném dětství a možná větší náraz na dramatický úbytek omnipotence než nemožnost jít třeba na G. Je zajímavé, že ve Staré Zelené škole tato volba nevystupovala: ale patrně zde jednak ani tolik kluků do *fotbalových oddílů* nechodilo, jednak byla možná víra v budoucnost držena ještě dětskými sny o vlastní *firmách* a jinými ideálními přáními.

V bodech ideálu a koníčka jsou děti z Hnědé třídy nejvíce při zemi: podobají se tak non-studentům ze Staré Zelené: ti na rozdíl od nich ovšem (vedle snění o vlastních *firmách*) prožívali ještě (pubertální) témata čistoty, ochrany Matky přírody a jejích tvorů, opuštění bahna velkoměsta pro panenskou přírodu nebo původní rodiště na venkově, strachu z ozónové díry apod. Jejich změna destinace byla poměrně častá, a ne vždy vynucená neúspěchem: devítku občas zvolili i proto, že bylo potřeba oddálit předčasné rozhodnutí.

Nejméně zabrždění, expanzivní, s budoucností před sebou se jeví žáci z Nové Zelené, a to i ti, jež se dostali na pouhý OU.

Omezení prospěchem?

Nezajímá nás ani tak průměr prospěchu po skupinách žáků,⁴⁷ ale především jednotlivé případy subjektivního reagování. Přesto lze uvažovat o rozdílu *atmosféry k učení*: zdá se, že v Hnědé škole neexistuje polarizace, která by šprtům dovolila semknout se a nestydět za biflování, což dříve fungovalo ve Staré Zelené (s obrovským rozdílem v průměru, na jedné 5 x samé jedničky, na druhé straně i známky s průměrem nad 3); v Nové Zelené se zase naproti tomu i non-studenty podařilo (patrně díky téměř fanatickému třídnímu učiteli)⁴⁸ donutit k takovému studijnímu úsilí, že 8 z 12 žáků se dostává na SŠ (a jen 2 z 10⁴⁹ mají průměr nad 2,⁵⁰ zatímco v Hnědé třídě už 12 z 20).

Historicky lze hovořit o zlepšení prospěchu (v rámci dějin Zelené školy).

Kazuisticky je nutno špatný prospěch jako negativní faktor limitovat v jeho volném řádní předem existujícími podmínkami (byť třeba také vyprodukovanými, a ne genetickými) jako úroveň inteligence, ambicí, sebehodnocení: přitom je věcí dohody, kde táhnout čáru, pod níž už se do úvah „kdyby“ nepůjde.

V *Hnědé třídě* zasáhl špatný prospěch Karolínu (nechtěla na *poštovní*, ale raději na *veřejnosprávní*),⁵¹ částečně možná Lenku, potom 2 *cukrářky*, potenciální *sekretářky* Veroniku a Míšu B., možná i *aranžérku*, rádoby *zlatnici* Lucku, 2 *elektromechaniky* Davida a Vaška K., kteří museli o silnici níž (ze SŠ na OU), teoreticky i Tomáše, inteligentního, ale téměř se neprojevujícího chlapce, *truhláře* Petra v jeho sporné ambici na *policejní školu* a v analogické pozici *automechanika* Pavla vůči škole *vojenské* (na druhé straně mu mizerný prospěch pomohl stopnout přání babičky, aby šel na SŠ *potravinářskou*), opět velmi teoreticky *malíře pokojů* Václava S., který by za velmi rozsáhlých „kdyby“ mohl směřovat třeba k *architektovi* nebo opravdu k *autorovi stolních her* podle svého koníčka,⁵² *číšníka* Radima při ambici (ovšem ne jeho, ale jeho matky) na *hotelovou školu*.

Celkově tedy narazilo na slabý prospěch asi 10 dětí z 20, tj. 1/2.

Odstrašující průměr ale přitom neuškodil Lindě J. při jejích talentovkách, podobně slabý prospěch (také nad 2) u zkoušek překonaly i Lenka a Linda S. Několik dětí, a dramatické to bylo zejména u velmi inteligentních kluků, jako by narazilo na osudové břímě, s kterým nedokázali pohnout – zejména prapodivně nezaujatý Radim a písmo nesnášející Vašek si prospěch během kritického období nezlepšili.⁵³

⁴⁷ Pokud ho spočítáme u Hnědé a Nové Zelené školy na konci osmičky, u Staré v polovině osmičky, dostaneme pořadí: 1,25 u studentů Staré Zelené, 1,29 u studentů Nové Zelené, 1,79 u non-studentů Nové Zelené, 2,13 ve Hnědé a nakonec 2,42 u non-studentů Staré Zelené. Průměr za školy dají: 1,54 v Nové Zelené, 1,84 ve Staré Zelené a 2,13 v Hnědé.

⁴⁸ Jako by tento charismatický učitel opět ve své třídě, nyní složené jen z non-studentů, stejně jako před 10 lety provedl nějakou diferenciaci a s výjimkou oněch dvou, s nimiž to nešlo, převažující část třídy vytáhl. S dospělejšími a cyničtějšími žáky Hnědé třídy to asi nebylo dost dobře možné. (Další faktory se nám objeví později při zkoumání role rodičů a otázky tzv. reprodukce.)

⁴⁹ U 2 chybějících do 12 neznáme prospěch.

⁵⁰ A sice Dana Č. a Monika, 2 dívky z 5 a žádný kluk, zatímco v Hnědé je to 7 kluků z 8 a 5 dívek z 12.

⁵¹ *Aranžérka*, destinace se silnicí nižší třídy (OU), která by této esteticky laděné holčičce seděla nejvíc, se ztratila během cest po návštěvách nejrůznějších škol. Čestnářka (současně bývalá třídní) by si ji ovšem právě dokázala nejsnáze představit jako *spolumajitelku* nějakého krámků s hezkými drobnostmi (kde by se o byznys starala nějaká kamarádka).

⁵² I když Václav S. už údajně jednu hru firmě prodal, nevidí se jako profesionál.

⁵³ Téměř nejchytřejšímu ze třídy, podle mé diagnózy handicapovanému tzv. povrchovou dyslexií, při níž ho čtení velmi unavuje, se nejenže nepodařilo zlepšit prospěch (2,67!), ale dokázal se ke zkouškám učit pouhých 14 dní, z toho prý 2 dny naplno (vyprávěl jako heroický čin) – selhal na matematice, v níž byl např. v Termanově testu inteligence excelentní (ale v předmětu jako takovém vždy určitý druh příkladů „nesnášel“).

V *Nové Zelené* prospěch omezil nerealistickou a originální *aranžérku*, rádoby *spisovatelku* nebo *skautku hokejistů* Danu Č., *konstruktéra letadel* Patrika (jen v tom, že se nedostal na tu nejprestižnější *průmyslovku*), Martina H., jenž (podobně jako Vašek K. a David, ale už předem) snížil silnici destinace *elektro* ze SŠ na OU, výrazně Jaromíra, který šel na *kuchaře*, i když toužil po *novináři*.⁵⁴ Šlo tedy o 4 žáky z 12 non-studentů; z 12 studentů nikdo na prospěchu neztroskotal. (Je přirozené, že prospěchem omezených bylo méně než ve velmi slabé Hnědé třídě.)

Také ve *Staré Zelené* škole narazili na prospěch (a většinou to pak řešili odkladem v devítce) až na Vandu jen non-studenti: vlastně ne Michal (který se *ex post* rozhodl přejít pro budoucnost z *automechanika* na *kuchaře*), možná potenciální *kadeřnice* Martina K1 – ale všichni jí radili, ať si ještě vezme čas, stejně jako *polygrafickému* Ondřejovi, spolu se špatnými zkouškami potenciální *zdravotní sestra* Jarka, částečně a velmi teoreticky *kuchař-číšník* Martin, který by při samých jedničkách uvažoval o *hotelovce*, výrazněji Zdeňka, ale šla do 9. třídy přímo a neměla předtím výraznou destinaci, kterou naopak silně změnil z *řezníka* na *instalátéra* Standa, konečně Honza a nejhorší žák Petr, jimž nezbylo než jít na *zedníka* (vyspělejší a učení odmítající kluci ve škole už nemohli vydržet, takže devítka pro ně nebyla řešením). Opravdu zásadně prospěch omezil tak asi 6 z těchto 16, s Vandou pak 7 z 32 dětí.

Historicky význam prospěchu narostl, ale vlastně jen v Hnědé škole, tedy tam, kde je opravdu špatný, těsně pod 2,00 a nad ně. Nicméně se lze odvážit paradoxního tvrzení, že i zde, kde zasáhl polovinu dětí, *prospěch není tou nejhorší ranou*. Existuje možnost silnic nižší třídy pro některé silné koníčky jako jsou *počítače* (OU místo SŠ), analogicky funguje OU *kuchař-číšník* místo prestižní *hotelovky*. Linda S. a Lenka se s mizerným prospěchem díky dobrým zkouškám dostaly na SŠ, na *poštovní škole* se uchytila i Karolína: pokud zde došlo kvůli prospěchu ke změně destinace, pak se týkala jen třídy silnice. Při extrémně silném zájmu se na svoje *návrhářství* dostala Linda J. s prospěchem 2,40 (zatímco Veronice a Míše stačil podobný jen na *cukrářku*!) nebo v Nové Zelené Patrik s 1,93 na svoje vytoužená *letadla*.

Negativa špatného prospěchu jsou ovšem několikerá. Samy silnice nižší třídy se svými zdánlivě rovnocennými destinacemi mohou přesunout jádro profese (a Vašek K. tak možná bude *počítače* jen *prodávat*, zatímco šťastnější Lukáš *programovat* nebo *vymýšlet*). U některých žáků jako je Linda S. se vidí bystrost, hloubavost, literární nadání, takže její češtinářka nepochybuje, že se dívka po adolescentních zmatcích dostane na VŠ a udělá v nějakém oboru možná kariéru – jinde, třeba právě u Vaška a ještě mnohem výrazněji u Tomáše, se ovšem asi nezlepší to, co špatný prospěch signalizoval: odpor ke školnímu učení jako takovému, nejobecněji, k textu a k mluvení o něm. U podobně inteligentních dětí je překvapující i marná snaha zlepšit si prospěch. U dlouhodobě méně bystrých dětí je možné litovat, že neměli štěstí na vyhraněného koníčka: jako ho neměla *sekretářka* Míša B., již pomohla do *cukrářky* Veronika, *zedníci* ze Staré Zelené, ale měl ho *truhlář* Petr, *řezník-uzenář* Honzík ze Staré Zelené nebo tamtéž Standa (který ho ovšem právě kvůli prospěchu nahradil *instalátérem*) nebo hodná a pasivní Karolína (která ovšem vyměnila *aranžérku* za SŠ *poštovní*).

⁵⁴ Šlo bohužel o dost zmatenou záležitost, kde nikdo chlapci, oblíbenému *slohy*, neporadil: s prospěchem 1,93 mohl nějakou SŠ zkusit, a z ní potom *novináře* (z *kuchaře* to bude mít obtížnější).

Omezení zkouškami?

V této subkapitole se vyjádříme dohromady k neúspěchu u zkoušek (v tabulkách sloupec „Fuj zkoušky“), k obavě jít na ně i na školu, ba dokonce profesi, jež by po nich následovala (sloupec „Strachzkouš., Strach škola“).

Nejprve opět statistické hledisko. V Hnědé škole absolvovalo zkoušky 7 žáků z 21, tedy 1/3. Pro 4 ze 7 (57%) dopadly zkoušky dobře, i když 2 úspěšní žáci, Linda S. a Lenka, jimi byli vlastně zaskočeni; Lucka nemohla o moc lepší výsledek na *zlatnici* čekat, ale David a zejména napůl geniální Vašek K. byl šokován svou nepřipraveností.

V Nové Zelené škole absolvovalo zkoušky 8 z 24 žáků, tedy také 1/3 – ale dopadlo u nich dobře 7 z 8 (88 %), tedy mnohem lepší poměr než v Hnědé škole.

Ve Staré Zelené šlo ke zkouškám 12 dětí z 32, tedy 3/8,⁵⁵ přičemž jich dopadlo dobře 10 ze 12 (83%).

Zkoušky se týkají hlavně SŠ, z nich méně OA. Na OU se bere téměř výhradně na základě prospěchu plus případného pohovoru.

I když je počet zkoušek stále menší, ukazuje se, že stojí za to, do nich chodit: úspěšnost je poměrně vysoká.

Tím spíš pak působí podivně počet těch, co se ke zkouškám nebo přímo na žádanou školu báli: v Hnědé škole Kristýna na *zdravotní* školu (strach z profese, slabé odporování rodičům?), Pavla (možné G), Míša N. (údajná nechut' učit se na G), Simona (údajně přeceňovaná rodiči na G), Lenka (strach z *policejní* školy), Lukáš (mohl zkusit zkoušky na prestižnější SŠ *elektro*), tedy nedostatek chuti riskovat asi u 5 z 21, tj. 24% žáků (z nichž většina se rekrutuje ze studentek OA, které mohly zkusit G).

V Nové Zelené škole u non-studentů nezkusila zkoušky na *konzervatoř* Lucia (OA), asi G Dana (OA), Zdeněk se pouze platonicky obává, že vybranou školu nezvládne (SŠ *elektro*), na *policejní* školu to nezkusil Tomáš P. (neměl prý ke zkouškám ani známky, přesto ne špatných 1,53; šel s příliš dobrým prospěchem na bezbarvou *poštovní*), na pro něj prestižnější SŠ *elektro* se neodvážil Michal. Ze Studentů se G zalekli Tomáš D., Iva a asi Stanislava (všechno OA), Petra (OA) *umělecké* školy, plus záhadně nešel na SŠ *elektro*, ale jen na OU Tomáš S. (se solidním prospěchem 1,60). Jde asi o 8 žáků z 22, tj. o 36 %. Opět hlavní opatrnost ztělesňuje volba OA.

Ve Staré Zelené dělala zkoušky většina Studentů, protože je dělat musela, a tedy i těch, co šli v té době na OA.

Strach ze zkoušek (plus ze školy) vychází jako víc limitující faktor než špatný výsledek zkoušek samých: to svědčí o nepřiměřeně sníženém sebevědomí těchto současných postpubertálních dětí.

Jakým faktorem je působení rodičů? K tomu zavádíme následující tabulky.

Dráha dětí vs. rodičů: přehled

⁵⁵ Což je víc než 1/3. Když vezmeme ohled na dělení na skupiny, pak v Nové Zelené dělala zkoušky 6 z 12 = 50% žáků, zatímco ve Staré Zelené 11 ze 16 = téměř 70% žáků. Počet zkoušek tedy historicky opravdu ubývá.

Hnědá třída

	Škola	Obor	Dál	Otec Škola	Obor	Nyní	Matka Škola	Obor	Nyní
Kristýna	OA		v cestovce	OU	?	hlídač	OU	?	pečovatelka ⁵⁶
Eliška	OA		v kanceláři	?	?	řidič	OU	kadeřnice	pečovatelka
Pavla	OA		VŠ, „s češtinou“	SŠ, OA?	?	ekon. referent	SŠ, OA?	?	ekon. referent
Míša N:	OA		VŠ zemědělská	OU, SŠ?	elektrikář	„kovovíroba“	OU	večerně G	účetní
Simona	OA		práva, VŠE	OU	?	řidič busu	OU, SŠ?	?	úřednice
Karolína	SŠ	poštovní	„co pracovala maminka“ (?) ⁵⁷	VŠ	hudebník?	manažer	SŠ	?	podnikatelka
Lenka	SŠ	veř. – správní	„prací s lidma“	OU	?	řidič míchačky	SŠ?	učitelka v MŠ	policistka
Linda S.	SŠ	veř.- právní	práva	SŠ	konzervatoř?	hudebník	SŠ	zdrav. sestra	keramička
Adélka	SŠ	um – textilní	vyšší odborná škola textilní	SŠ	?	programátor	OU	?	„pošťáčka (rozřídíuje)“ podnikatelka
Linda J.	SŠ	um – textilní	stáž v Itálii	OU?	malíř pokojů	stavbyved/pod.	OU	aranžérka	podnikatelka
Veronika	OU	cukrářka	daný obor	SŠ?	?	?	OU	prodavačka	pom.síla vkuch.
Míša B.	OU	cukrářka	„okolo oboru“	hokejista	řidič? ⁵⁸	?	OU	administrativa	MD, „do školy“
Lucka	OU	aranžérka	ne?	?	?	?	?	?	?
Lukáš	SŠ	inform. tech.	VŠ, programát.	SŠ	technik?	technik	SŠ	zdrav. sestra	zdrav. sestra
Vašek K.	OU	elektrotechnik	maturita, servis či prodávatpoč	SŠ??	?	stav.(instalatér, malíř atd.)	ZŠ	asi nic	„kuchařka ve škole“
David	OU	elektrotechnik	„nástavba“	OU	elektrikář	v provozu	OU	elektrikář	různé práce
Tomáš	OU	elektrotechnik	„do práce“	OU?	?	asfaltér	ZŠ	asi nic	pošťáčka
Petr	OU	truhlář nábytku	„policajt“	OU? ⁵⁹	stav. profese?	„v tiskárně“?	OU	švadlena	mateřská dov.
Václav S.	OU	malíř pokojů	matur., živ. list	SŠ??	?	„na poště“	OU?	servírka	nezaměstnaná
Radim	OU	číšník	maturita	OU	?	instalatér	k VŠ-publicist.	?	videopůjčovna ⁶⁰
Pavel	OU	automechanik	svou autodílnu	OU, SŠ?	elektrikář?	elektrikář	OU	kuchařka	prodavačka

⁵⁶ Pečovatelka roznáší seniorům ve čtvrti noviny, jídlo. Podobně jako pošťačka: proto Adélka upozorňuje na vyšší činnost „rozřídování“.

⁵⁷ Patrně dříve. Nyní maminka vede z domova uměleckou agenturu: manžel, tatínek Karolíny byl hudebníkem (představuje jediné VŠ vzdělání v Hnědé třídě, s výjimkou studující matky Radima).

⁵⁸ Míša B. se o svém biologickém otci dozvěděla, když se matka rozcházela s otčímem (že je to otčím, nevěděla): „Ty máš hokejistu.“ Jednu dobu Míša uváděla, že otec rozváží Coca-Colu. Ani u Veroniky, ani u Míši otcové nefungují, u Veroniky pak spíš babička a teta než matka. Matky Míši je na mateřské dovolené, ale „teďka se zbláznila a chodí znovu do školy“.

⁵⁹ Petřův otec si zřejmě dodělával vyučení jako stavař, zedník (?).

⁶⁰ Radimova maminka jako jediná ze třídy směřuje k VŠ, studuje publicistiku; prozatím pracuje ve videopůjčovně. (Není míněno ironicky: i učitelé byli překvapeni z dynamiky matky a nepochybovali, že Radima dovede k hotelovce.)

Nová Zelená

NON-STUDENTI

	Škola	Obor	Dál	Otec Škola	Obor	Nyní	Matka Škola	Obor	Nyní
Lucia	OA		možná VŠ	SŠ	?	správce	SŠ	pedagogický?	uč. v mat. škole
Dana B.	OA		nástavba, VŠ?	SŠ	?	policie	SŠ, nástavba	?	úřednice
Dana Č.	OU	aranžérka	nástavba, práce	SŠ?, VŠ?	policie	důchodce	OU?	?	na úřadě
Martin F.	OU	číšník	maturita, práce	OU	?	řidič	SŠ	ekonomický	ekonom na šk.
Patrik	SŠ průmyslová	letadla	ještě neví	SŠ	průmyslový	řed. dopravy	OU	prodavačka?	podnikatelka
František	SŠ zdravotní	zubní technik	práce, škola?	SŠ	?	report., fotogr.	SŠ	zdravotní	prodej vozů
Martin H.	OU elektro	elektronik	maturitu a další	SŠ, bakalář VŠ	?	celník	VŠ	?	?
Monika	OU	aranžérka	nástavba	SŠ	?	měl autoservis	OU	svrškařka	kuchař., vydává
Zdeněk	SŠ elektro	elektromech.	jít dál	OU	elektromech.?	opravář elektro	SŠ	ekonomický	prodavačka?
Tomáš P.	SŠ poštovní	peněž., bankov.	vojenská škola	SŠ	?	nežije	OU	švadlena	uklízečka
Jaromír	OU	kuchař	novinář?	OU	tesař, zámečnick	řidič	OU	prodavačka	invalidní důch.
Míchal	SŠ elektro	automat. tech.	VŠ	SŠ	?	elektrotechnik	SŠ	ekonomický?	vedoucí kolejí
Jana	OA	cestovní ruch	VŠ cest. ruchu	OU	tesař	nežije	OU	servírka	uklízečka
Jakub	UŠ grafická	reklamní tvorba	studovat dál	SŠ, OU?	kulisy na Barr.	podnikatel	SŠ	zdravotní	zdrav. Sestra

STUDENTI

Tomáš C.	Umprum	nábytek	zkusí VŠ	SŠ	?	výroba nábytku	SŠ	řed. fy na latku	v interierech
Alena	G	všeobecné	VŠ	VŠ	VŠE, ing.	gen. ředitel	VŠ	Mgr.	SŠ učitelka
Tomáš D.	OA	zahraniční ob.	VŠE, práva	OU? s matur.	zootechnik	školník	VŠ	pedag. fakulta	ZŠ učitelka
Petra	OA		nástavba jazyků	OU	zedník	zásobovač	SŠ	zemědělský	prodavačka
Andrea	OA		jaz. šk., VŠ?	OU	automechanik	řidič	G		sekretářka
Anna	G	všeobecné	VŠ (práva)	SŠ?	?	řidič - montér	SŠ	zdravotní	laborantka hyg.
Jiří H.	SŠ sděl. tech.	zvuk a obraz	Tv, či FAMU	OU s maturitou	elektrikář	fotograf novin.	SŠ	zdravotní	telemarketing
Iva	OA		VŠ (architekt?)	VŠ	?	celník v úřadě	SŠ	?	celník v úřadě
Stanislava	OA		VŠ (práva?)	OU	elektrikář	řed., podnikatel	SŠ	ekomický	ekon. asistentka
Jiří S.	SŠ elektro	informační technologie	„asi pokračovat“	VŠ	VŠE?	daňový poradce	VŠ	?	„infrastrukturní pracovníce“
Tomáš S.	OU elektro	výpočetní tech.	správce sítě	VŠ	?	policejní úřed.	SŠ	?	sekretářka
Ondřej	OA		„nevím“	VŠ	?	ředitel pošty	VŠ	chemie	ÚCHP
Stanislav	G	všeobecné	„nějaká VŠ“	VŠ	VŠE?	bank. úředník	VŠ?	VŠE?	policie

Stará Zelená
NON-STUDENTI

	Škola	Obor	Dál	Otec Škola	Obor	Nyní	Matka Škola	Obor	Nyní
Michal	9., pak OU	kuchař	Kuchař?	OU?	?	řidič	OU, SŠ?	ekonomický	sekretářka
Petra	9., pak cirkus	cirkus	cirkus	?	?	pomáhá matce	?	?	artistka v cirku
Petr F.	OU elektro DP	rozvodná zař.	mít fu, poč.?	OU	stroj. zámečník	údržbář	patrně SŠ	?	úřednice
Martina K1	9., pak OU	kadeřnice, kurs	kosmet., masér	OU	zedník	nežije	OU	?	uklízečka
Ivana	9., SŠhotelovka	či OU prodavač	servírka, barmán	OU	?	řidič	SŠ	?	prodává
Radek	9., pak OU	kuchař, řezník?	i chovatel?	OU?	?	řidič, Metrostav	?	?	dělnice, pečov.
Pavel L.	OU	automechanik	mít autodílnu	?	?	řidič, opr. auta	?	?	dělá chlebičky
Jarka	9., pak SŠ	zdrav. sestra	dětská sestra	OU	slévač	slévač v ČKD	SŠ	?	úřednice
Vláďa	OU elektro DP	rozvodná zař.	fu větší nežotec	OU (stejně)	elektrikář	elektrikář	OU	prodavačka	
David	OU	automechanik	?	?	?	?	?	?	?
Standa	OU	instalatér	mít firmu	OU	klempíř	klempíř	prý VŠ	?	v kanceláři
Honza	OU	zedník	Zedník	OU	?	?	OU	?	?
Ondřej	9., pak SŠ	polygrafická	umatky? restaur.	OU s matur.	spoj. technik?	spojovatel	OU	knihářský	krámek, dílna
Martin	OU	kuchař-číšník	spíš kuchař?	OU	?	řidič	OU	?	uklízečka
Petr Š.	OU	zedník	zedník	OU	klempíř	?	OU	?	překladatelka?
Honzík	OU	řezník-uzenář	soukr. uzenář	OU	kuchař	šéfkuchař	OU	skladnice textil	pomáhá otci
Zdeňka	9., OU čaloun.?	nebo sklárny?	asi prodavačka	nechce o něm	mluvit	?	?	?	prod., nádraží
STUDENTI									
Andrea	OA		?, možná VŠ	VŠ	vojenský	voják, Min.O.	SŠ	?	úřednice
Zuzana	OA		psychologie?	G		chce fu počítač.	SŠ	ekonomický	ekonom, zahr.
Daniela	G		VŠ, neví druh	VŠ, ing	zemědělský	úředník	VŠ	?	oděvy, ÚLUV
Jan	G		VŠ	VŠ, MUDr.	zubař	zubař	VŠ, MUDr.	zubař	zubařka
Lenka	OA	?	psychologie?	OU	instalatér	soukromník	SŠ	ekonomický	úřednice
Vašek	SŠ	stavební	VŠ? neradseučí	VŠ, ing.	stavební	Min. dopravy	SŠ	zdravotní?	rehabilit. prac.
Tomáš J.	G		FF, psychol.?	SŠ	?	vládní řidič	VŠ	zdravotnický	hyg. a epid.
Tomáš K.	SŠ potravinář.	kvasná techn.	VŠ, kated.piva	SŠ	?	má fu tiskař.	SŠ	?	laborantka
Josef K.	SŠ	elektro	VŠ technika	OU	kovář	zámečník ČKD	SŠ, nástavba	sociální prac.	invalidní důch.
Martina K2	Evan. akad.	soc.práv.zdrav.	VŠ	?	?	?	?	?	?
Markéta	OA		VŠE	VŠ	?	min.práce a s.v.	SŠ	ekonomický	vedoucí účetní
Vanda	9,pak OA nebo	OU	?	OU	automechanik	v kanceláři	SŠ	?	Pragoděv
Pavel R.	OA	zahr.obchod	VŠE?, diplomat	SŠ	ekon.zásobovač	nežije	SŠ	programátorka	rozhlas
Martina V.	9., pak konzerv.	klarinet	VŠ, hrát učitel.	VŠ	chemický	ved.skladu jedů	VŠ	ekonomický	referent usoudu
Petr V.	SŠ elektro	výpočetní sys.	nást,VŠ,vlastfa	VŠ, ing.	ekonomický	bank. úředník	VŠ	pedagogický	učitelka ZŠ
Vladka	OU	švadlena	šít na děti	OU?	elektrikář	elektrikář?	OU?	?	dispečerka

Z role rodičů probereme nejprve *reprodukcí vzdělávací dráhy* (a s ní spojené, i když historicky patrně stále volněji, tzv. *sociokulturní úrovně*) – zde nebudeme rozlišovat mezi SŠ a G (i když v jiných úvahách pokládáme G za nejvyšší cestu, odlišnou např. od školy *poštovní* nebo od OA).⁶¹

Poté se podíváme na dědění či reprodukci tématického zaměření profese – zde už mezi středními školami přirozeně rozlišovat budeme.

Reprodukce dráhy jako sociokulturní úrovně

V *Hnědé* třídě má asi 1 otec z 20 (jichž vzdělání zhruba víme) VŠ (5%), 7 SŠ (35%) a 10 OU (50%). Z matek má 1 VŠ ze 20 (5%), 6 SŠ (30%), 11 OU (55%) a 2 asi ZŠ (10%).

V *Nové Zelené* škole má VŠ patrně 8 otců z 27 (30%), SŠ jich má 9 (33%) a OU 10 (37%). Z matek má VŠ 6 z 27 (22%), 15 SŠ (56%) a 6 OU (22%).

Ve *Staré Zelené* škole má VŠ 7 z 28 otců (25%), 4 SŠ (14%) 17 OU (61%). Matek má VŠ 6 z 27 (22%), SŠ 13 (48%) a 8 OU (30%).

Hnědá třída se tak jeví sociokulturně stranou: podobá se vlastně jen podílem *otců OU* téže skupině ve *Staré Zelené* (zde syceno převážně non-studentskou polovinou třídy). Tento nižší sociokulturní rang *Hnědé* není výpovědí o *historii populace*, ale jen o *historii dané školy*, kterou na rozdíl od r. 1992 opustilo v moderní době v 5. ročníku 7 *gymnazistů*. Protože stav v ní v r. 1992 neznáme, má smysl srovnávat spíše Novou Zelenou se Starou, kde Nová je také v nevýhodě být opuštěna žáky *dlouhých G*, byť jen 2-3.

Jak vidno, navzdory tomu zde však není sociokulturní zázemí horší než před lety. *Otců VŠ* je zde mírně víc; *matek VŠ* stejně; přibližně stejně i *matek SŠ*. Nejvíce za dané historické údobí narostl počet *otců SŠ* (ze 14 na 33%): podíl *otců/matek s alespoň SŠ* se tak přiblížil k rovnováze, zatímco v r. 1992 matky jasně vítězily.⁶²

Jaká je situace na straně dětí?⁶³

V *Hnědé* třídě chce na VŠ jít údajně 6 žáků z 21 (29%), z toho 1 chlapec z 8 (13%). Na SŠ se dostal tentýž Lukáš (tedy opět 13%), na OU zbývajících 7 z 8 (88%). Z 13 dívek má ambici jít na VŠ asi 5 (tj. 38%), na SŠ se dostalo 10 (tj. 48%), na OU zbývajících 11 (53%).

V *Nové Zelené* by na VŠ chtělo 18 žáků z 27 (67%). V nich 10 chlapců ze 16 (63%),⁶⁴ na SŠ se jich dostalo 12 (75%), na OU zbývajících 4 (25%). Dívek si VŠ plánuje 8 z 11 (73%), na SŠ se dostalo 9 z 11 (82%), na OU šly 2 (18%).

⁶¹ V tabulkách jsme tučně vyznačili formulace, na jejichž základě přičítáme žákovi VŠ-ambici. Také jsme tučně vyznačili v případě dvojí informace o rodiči (OU, SŠ) tu polovinu výroku, kterou máme za pravděpodobnější.

Čtenáře by nemělo zarazit, že občas v dalších interpretacích nebudou přesně souhlasit některé součty, zejména mezi počty dětí a rodičů: je to proto, že v některých případech jako zejména u Lucky z *Hnědé* školy a u Davida a Martiny K2 ze *Staré Zelené* o rodičích nemáme žádné informace.

⁶² To prozatím nevyjadřuje ještě žádný rozhodovací vliv na kariéru dětí: v *Hnědé* třídě, kde mají matky a otcové zhruba stejný počet SŠ, se přesto zdá, že to jsou ženy, jež třeba i z pozice pouhé ZŠ (bez OU) o svých dětech více rozhodují, mateřsky pečující a jsouce silně milovány.

⁶³ Zde přirozeně zacházíme v případě VŠ na úrovni pouhé ambice; v případě nastoupených SŠ pak očekáváme, že budou úspěšně dokončeny. Ve skupině deváťáků ze *Staré Zelené* děláme zkušenostní odhad – tak Ivana nemá podle nás velkou šanci se na *hotelovku* dostat.

⁶⁴ Nepočítáme mezi ně *kuchaře* Jaromíra, jenž by chtěl být *novinářem*: toto povolání je ostatně možné vykonávat i bez VŠ. Ani Tomáše S. na OU *výpočetní techniky*, možná budoucího *správce sítě*. Tomáš S. a ještě Martin H. jdou jako výjimky na OU, i když mají *otce VŠ*, ale v jiných odvětvích či oborech, než jejich *počítače*; kluci mají taky dobré známky (1,67 a 1,60), takže je to spíše vyhraněný *technický* zájem (než nějaký propad inteligence mezi generacemi), který zde způsobuje odklon od rodičovské tradice. Martinovi H. mít po OU „maturitu a další“ jako VŠ-ambici počítáme.

Ve *Staré Zelené* chce na VŠ 14 dětí z 33 (42%). V nich asi 7 chlapců z 19 (37%), na SŠ se jich dostalo (plus pravděpodobně dostane) 8 (42%), na OU pak zbývajících 11 (58%). Dívka plánuje VŠ 7 ze 14 (50%), na SŠ se jich dostalo (plus asi dostane z devítky) 9 (64%), na OU pak zbývajících 5 (36%).⁶⁵

Jak jsme již několikrát zmínili, je Hnědá škola nejnižší: je to hlavně kvůli propadu *chlapců ve VŠ ambici* a v *nástupu na SŠ*. Dívky se ještě jakžtakž blíží těm ze *Staré Zelené*, ale už ne těm z *Nové*: ta se vzdaluje od *Staré* téměř jako *Stará* od *Hnědé*. Největší historický posun od *Staré* k *Nové* přitom představuje téměř zdvojnásobení *SŠ-chlapců* (z 42 na 75%), zatímco u *děvčat* podíl narostl mírněji (z 64 na 82%). Původní poměr SŠ byl 42/64 ve prospěch *děvčat*, tedy 0,66, nyní je 75/82, tedy 0,91.

Podobný, ale méně výrazný vývoj se odehrál pro *VŠ-ambici*: u chlapců z 37 na 63%, u dívek z 50 na 73%. I tady se k sobě ovšem *ambice děvčat* a *chlapců* přiblížily.

Koreluje historický nárůst SŠ u chlapců se již zmíněným nárůstem u otců? Přesnější odpověď může zaznít až v rámci zkoumání dědění (reprodukce) dráhy: zatím jsme na rodiče a jejich děti pohlíželi odděleně.

Nyní budeme sledovat *VŠ-ambici*, poté *SŠ dětí*, a přiřazovat k nim vždy *VŠ* a *SŠ rodičů* (oba, otec sám, matka sama, nikdo) v souboru a v jednotlivých třídách, dále současně kontrolovat, kolik ještě zbývá stejně vzdělaných rodičů, kteří takového žáka nevyprodukovali. Dostáváme tak potenciálně 4 tabulky (*VŠ dětí/rodičů* a *VŠ dětí/SŠ rodičů*; *SŠ dětí/VŠ rodičů* a *SŠ dětí/SŠ rodičů*); uvádíme z nich pro ilustraci jen tu první.

Vztah VŠ ambice dětí a VŠ rodičů

	<i>součet</i>	<i>chlapci</i>	<i>dívky</i>	<i>suma rodičů</i>	<i>rozdíl</i>	<i>chlapci</i>	<i>dívky</i>
<i>otec i matka</i>							
Hnědá škola	0	0	0	0	0	0	0
NováZelená	4	3	1	5	1	1	0
StaráZelená	4	2	2	4	0	0	0
součet	8	5	3	9	1	1	0
<i>otec sám</i>							
Hnědá škola	0	0	0	1	1	0	1
NováZelená	1	0	1	3	2	1	1
StaráZelená	3	1	2	3	0	0	0
součet	4	1	3	7	3	1	2
<i>matka sama</i>							
Hnědá škola	0	0	0	1	1	1	0
NováZelená	1	1	0	1	0	0	0
StaráZelená	1	1	0	2	1	1	0
součet	2	2	0	4	2	2	0
<i>nikdo</i>							
Hnědá škola	6	1	5	18	12	7	5
NováZelená	12	6	6	18	6	5	1
StaráZelená	5	3	2	23	18	11	7
součet	23	10	13	59	36	23	13

Na vysvětlenou: např. řádek *Hnědé školy* pro *otec sám* znamená, že v *součtu* nikdo ze třídy (0), ani *chlapec* (0), ani *dívka* (0) nechtějí jít na VŠ, i když je zde 1 otec (*suma rodičů*), který VŠ má, což představuje vůči naplnění rozdíl 1, za který nemůže chlapec (0), ale 1 dívka (a sice Karolína, která na VŠ nemíní jít, i když ji její tatínek asi absolvoval).

⁶⁵ Započítáváme sem i Petru, která asi půjde k rodičům do *circusu*.

Za celý soubor se ukazuje, že mezi tím, zda někdo z 37 rádo by VŠ má oba VŠ-rodice, jen otce nebo jen matku není až zas tak velký rozdíl, i když dědění je u první skupiny přece jen nejsilnější – viz jen 1 odmítnutou volbu oběma rodičům VŠ, zatímco otcům samým 3 a matkám samým 2.⁶⁶ Těchto 6 případů odmítnutí z celkových 20 rodičovských VŠ (suma za 3 kategorie) představuje 30% – pak tedy 70 % ostatních dětí chce VŠ alespoň jednoho z rodičů reprodukovat.

Zlom představuje zbytek souboru bez VŠ-rodiců. Na VŠ těchto dětí nechce 36 z 59, tj. asi 60% tedy souhlasí s tím, že ani oni, stejně jako jejich rodiče, na VŠ nepůjdou.

Zesilují se nebo zeslabují historicky, během 10 let, tyto poměry? Zdá se, že zeslabují, tedy že se reprodukce uvolňuje. V Nové Zelené odmítají rodičovskou VŠ celkem 3 žáci z 9, zatímco ve Staré Zelené pouze 1 z 9. Svůj možný non-VŠ-původ chce současně v Nové Zelené překonat 12 z 18 žáků (67%), zatímco ve Staré Zelené to bylo pouhých 5 žáků z 23 (22%).⁶⁷ Zde nezůstává stranou ani Hnědá škola, s jejími 2 odmítnutými VŠ rodičů a s VŠ ambicí u jiných než VŠ dětí, u 5 dívek a 1 chlapce.

Je možné vyjádřit podobné uvolnění statistického pouta v psychologických termínech? Např., že se děti odvažují více nerespektovat rodičovská očekávání? Částečně ano, ale současně případy, které známe podrobněji právě z Hnědé třídy, varují před jednoznačnou představou interakcí v daných rodinách (např. Karolína, která nebude mít VŠ jako tatínek, je velmi hodná holčička, která by si naopak zakázala rodiče neposlouchat).

Je rozdíl mezi *chlapci* a *dívkami*? Za celý soubor reprodukuje 8 chlapců (5+1+2) ze 12 VŠ alespoň jednoho z rodičů (67%) a totéž činí 6 dívek (3+3+0) ze 14 (75%): rozdíl se nezdá velký. Ale zesílí při začlenění skupiny bez VŠ-rodiců: 10 chlapců z 23 chce jít na VŠ (30%), u dívek už 13 z 26 (50%). Dívky tedy celkově více akceptují VŠ-dědictví a současně chtějí více překonat jeho absenci.

Jaký je opět historický vývoj pro tyto poměry?⁶⁸ V Nové Zelené naplnili VŠ rodičů celkem 4 chlapci ze 6 a 2 dívky ze 3 (kvocient je tedy stejný), ve Staré Zelené to byli 4 chlapci z 5 a 4 dívky ze 4 (opět téměř stejné). Nad absenci rodinného VŠ-zázemí jde svou ambicí v Nové Zelené 6 chlapců z 11 (55%) a 6 dívek ze 7 (86%), zatímco v Staré Zelené to byli 3 chlapci ze 14 (21%) a 2 dívky z 9 (22%). Zdá se tedy, že v rámci již zmíněného zvyšování VŠ-ambice u obou skupin (a to i při celkovém, také již zmíněném vyvazování se z dědictví VŠ) se zvedla ona ambice zejména u *děvčat bez VŠ-zázemí*.

Jaká je role *otců* vs. *matek* ve VŠ-ambici jejich dětí? Zde už bychom se s rubrikami „*otec VŠ sám*“ a „*matka VŠ sama*“ pohybovali v příliš malých číslech. Nicméně můžeme naznačit hypotézu, že otec sám možná k reprodukci vzdělání nestačí, ale musí mít k sobě matku. Pokusíme se na ni navázat ve zkoumání vztahu VŠ dětí k SŠ rodičů.⁶⁹

Za celý soubor se ukazuje trochu jiný obraz už proto, že SŠ-vzdělání rodičů je distribuováno početně jinak než jejich VŠ-vzdělání: tak např. varianta, kdy SŠ mají *otec i matka* je

⁶⁶ Jde o těchto 6 vlastně výjimečných dětí: Karolína a Radima z Hnědé, Danu Č., Tomáše S. a Ondřeje z Nové Zelené a o Standu ze Staré Zelené (jeho přidělení VŠ matce zde ovšem nebylo příliš spolehlivé, protože se chlapec nezdál mít jasnou představu o systému školství).

⁶⁷ Každým takovýmto dělením souboru samozřejmě zmenšujeme počet v srovnávaných skupinách, zvyšujeme náhodnost a činíme závěry méně jisté.

⁶⁸ Zde se už ovšem setkáváme s tak malými čísly, že budeme muset počkat na nějaké potvrzení tendence až po probrání SŠ rodičů.

⁶⁹ Z prostorových důvodů už vynecháváme odpovídající tabulku.

nejčastější, ba častější než *nikdo*. Tato varianta je také nejefektivnější pro produkci VŠ-ambice žáka, v 89%, zatímco *nikdo* v pouhých 5%; suma *alespoň někdo SŠ* pak v 66%. Platí zde tedy v zásadě obdobné poměry jako pro VŠ rodičů, s tím, že nemít ani jednoho z rodičů se SŠ je ještě víc limitující než ho nemít s VŠ.

Větší rozdíl než u determinace prostřednictvím VŠ panuje mezi *SŠ otec sám* vs. *matka sama*: jednak je v souboru těchto otců 2,5x méně než matek, jednak je jejich efektivita pouhých 13% (1 z 8), zatímco matek 55% (11 z 20): SŠ-otcové bez matek jako by opravdu *rádoby vysokoškolačka* nevychovali.

Determinace *historicky*. Pak už jde opět o příliš malá čísla, nicméně se zdá, že matky ve Staré Zelené byly trochu míň určující (ne ve srovnání s otci, ale samy o sobě) než v Nové, a také že – vzhledem k mnohem vyššímu počtu *nikdo* – byla dřív tato zmíněná varianta ještě beznadějnější než nyní.

Pro poměr *chlapci* vs. *dívky* zde nenacházíme výrazných rozdílů ani za celý soubor, ani historicky: *VŠ-vzdělání rodičů zde tedy jako by diferencovalo víc*.

Vlivu rodičů na SŠ dětí se již věnovat nebudeme, protože v hrubých rysech opakuje tendence z VŠ-ambice (mezi dětmi zde totiž není větších početních rozdílů, mezi rodiči ano, což je ostatně pochopitelné i kvůli rozdílné míře realizace – každý středoškolaček může plánovat, že půjde na VŠ, ale zdaleka ne každému se to povede).

Dědění tématu volby

Podobně jako předchozí reprodukci vzdělávací dráhy míníme i *dědění tématu* spíše statisticky, tj. bez uvažování o dynamice interakcí, o vyjednávání mezi dětmi a rodiči.⁷⁰ Na druhé straně nemůžeme dědění tématu pojednat tak statisticky striktně jako reprodukci: ta byla určena zcela formálními znaky (SŠ, VŠ), zatímco u tématu máme před sebou škálu položek různé konkrétnosti – na jednom pólu jednoznačný obor *elektrikáře* a dokonce *stejně učiliště* jako tatínek u Vládi ze Staré Zelené, na druhém pólu třeba OA některých dívek v rámci velmi abstraktní *ekonomie* nebo *kancelářské práce* jejich matek; dokonce bychom zde mohli mluvit i o dědění tématu v případě G, protože i ono představuje téma, určitou „*všeobecnost*“ zájmů.

Před děděním tématu dětmi od rodičů se podíváme na to, zda je profesní zaměření rodičů samých vyhraněně monotematické, nebo zda naopak jejich dráhu charakterizuje posun. Poměrně variabilní a dynamická se jeví dnešní Hnědá a Nová Zelená škola – Stará Zelená jako by představovala více jednosměrných drah: bylo zde např. několik rodičů z *ministerstev*, zástupci *zdravotnictví* a *školství* zůstávali na svých povoláních (platí relativně i dál).

Ve všech třech školách je značný počet matek, které, patrně aby vůbec pracovaly, dělají *příležitostné práce* v jiném oboru, než který absolvovaly, zejména jako *pečovatelka*, *poštačka*, *uklízečka*, *kuchařka* (často *pomocná*), *prodavačka*:⁷¹ nejvíce, kolem 10 z 20 (50%), je jich v Hnědé škole (zde ovšem a asi ve Staré Zelené mají některé maminky pouze ZŠ); v Nové Zelené jenom asi 6 z 27 (22%) a ve Staré Zelené asi 8 z 33 (24%). K *řidič*, výjimečně *hlídač* nebo *asfaltér* se posunou někdy i otcové, ale vzácněji, a vlastně jen v sociokulturních vrstvách Hnědé školy a u non-studentů Staré Zelené.

⁷⁰ Vyjednávání zapojíme až ve shrnující partii o celkové roli rodičů. Tam se také ukážou další směry vlivu: vždyť rodič vždy nemusí chtít, aby dítě opakovalo jeho kariéru (ale např. někdy pro něj i vyžadovat jinou).

⁷¹ Samozřejmě, nezáleží na samém názvu povolání, ale na poměru mezi činnostmi: když vyučená *kuchařka* začne zaskakovat v zelenině jako *prodavačka*, je to jako když vyučená *prodavačka* začne pomáhat ve školní *kuchyni*.

Změnu k *zajímavému oboru* nebo dokonce *zvýšení kvalifikace* či *sociální situace* nacházíme poměrně často, někdy v souvislosti s *podnikáním* a *podnikatelstvím* (chápeme jako firmu nad pouhý živnostenský list, naši dětští respondenti snad také tak). V *Hnědé třídě* to byl případ otců 4 otců (Karolíny, Lindy J., Vaška K. a Petra) a 7 matek (Míši N., Karolíny, Lenky, Lindy S., Lindy J., Míši B. a Radima) – matky zde tedy na jedné straně přijímají poměrně *nízká zaměstnání*, na druhé straně jsou velmi dynamické: rozhodně mnohem víc než otcové; *podnikání* se přitom týkalo asi 3 otců a 2 matek. Soubor rodičů je zde nakonec velmi pestrý a téměř by šlo říct, že *někteří rodiče jsou zde odvážnější a dobrodružnější než jejich děti* (např. matka Lenky, Radima, rodiče Lindy S. nebo vlastně i Karolíny).

V *Nové Zelené stoupají* na společenském žebříčku asi 4-5 otcové (Petry, Jiřího H. a Stanislavy, dále možná Jakuba a Tomáše C.) a patrně 2 matky (Patrika a Tomáše C.), přičemž *podnikání* se týká asi 2 otců a 2 matek. Obraz je méně dynamický než v *Hnědé*, ale v *Nové Zelené* je dost rodičů s natolik pěknými kariérami a pracovními místy, že asi není ke změnám, k přešaltování a ke zvyšování si vzdělání důvod.

Ve *Staré Zelené* je pohyb *vzhůru* poměrně malý, týká se možná 3 otců (Zuzany, Tomáše K., možná Vandy); v 2 případech jde o *podnikání* (ve více dalších o živnostenské listy); řada kariér je opět pěkných (většinou jako zúročení VŠ-vzdělání rodičů).

Dědění členíme na 4 tématické bloky: na *ekonomii*, *techniku*, *umění* a *vzdělání jako takové*.⁷² Navíc sledujeme aspekt *podnikání*, jenž se může týkat více bloků, ten ovšem ne jen jako dědění, tj. v relaci k rodičům, ale počítáme ho i absolutně, pro zjištění historického posunu za celý soubor.

Dědění samo pak vykazuje různou kvalitu ve dvou ohledech. První aspekt: někdy může jít o oblast, která je natolik přitažlivá nebo vyplývající z okolností, že zde opakování neznamena patrně žádný výraznější vliv rodiče v pozadí (lákaají *elektro* obory; řešením okolností, že nechci na G a přitom ještě nechci skončit se školou, bývá OA), jindy naopak (zejména vzácnější a speciálnější) volba vyjadřuje velké ponoření do rodinné tradice (*polygrafik* či *restaurátor knih* Ondřej nebo *řezník* Honzík ze *Staré Zelené*). Druhý aspekt: sám vliv rodiče může spočívat spíše v tom, že mě ukáže přitažlivost svého tématu, nebo spíše v tom, že mi ho ukáže jako bezpečné, takové, kde mi může pomoci (samo téma je mi jinak lhostejné).

V *Hnědé škole* dědili *ekonomii a kancelář* 4 žáci (Pavla, Míša N., Simona a Karolína; kvůli prospěchu ne uchazečky Míša B. a Veronika); *techniku 2* (*elektro*, resp. *počítače* Lukáše a Davida, přičemž zejména u Davida může být vazba na *elektrikářství* obou rodičů dost klamná: otec pro něj plánoval *zahradníka* a matka dělá příležitostné práce, ne vyučený obor); *umění* jen Linda J. volbou silnice vyšší třídy než absolvovali její rodiče (také Linda S. má múzický talent, ale školu podle něj nezvolila); celkem jde o 7 z 20 (33%).

Úzká přichylnost k rodičovskému výběru se zde projevuje hlavně u Karolíny, a to jako hledání mateřského bezpečí, částečně též u Pavly, možná Míši N., respektujících autoritu svých matek, Simona vychází spíše z tréninku, který s matkou *na úradech* zažila. (Volba matčina povolání, *policajtky*, přitahovala velmi silně i Lenku, ale nějak si nedovolila matčin dobrodružný posun od *učitelky MŠ* zopakovat.)

O *podnikání* hovoří jen Pavel (otec snad pracoval v soukromé firmě).

V *Nové Zelené* dědilo *ekonomii* asi 7 žáků (Lucia, Martin, Petra, Andrea, Ondřej, Dana B. a Stanislava), *techniku včetně elektro* 3 žáci (Patrik, Zdeněk, Michal), *umění* 4 (František, Jakub, Tomáš, Jiří H.) a *vzdělání jako takové 2* (Alena a Stanislav); celkem 16 z 27 (59%).

⁷² V blocích nejde o nějakou vyčerpávající taxonomii společenského života, např. kdyby nějaké z dětí dědilo *školství* nebo *zdravotnictví* nebo *policii*, nevěděli bychom, kam ho zařadit – ale to se nestalo. I tak se může naše řazení zdát někdy trochu bizarní, když např. *řezníka* Honzíka dáváme k *umění*. Pod *vzdělání* umisťujeme dědění G.

Silnější formy dědění zde předpokládáme zejména u 4 *uměleckých* voleb,⁷³ a to v rovině spíš přitažlivosti profese samé než nabízeného bezpečí (byť figura Tomáše C. připomíná i začlenění do rodinných firem z dob Staré Zelené); možná též *stavitel letadel* Patrik.⁷⁴ O *podnikatelství* nevyjádřil výraznější zájem nikdo, jen jako proslavit se Tomáš C. (viz ideálně být „ředitelem známé firmy“).

Ve *Staré Zelené* dědilo *ekonomii* asi 6 žáků (Andrea, Zuzana, Lenka, Markéta, Pavel a Vanda), *techniku* také asi 6 (Petr F., Pavel L., Vláďa, Standa, Vašek a Josef K.), *umění* 4 (Petra s *circusem*, Radek s *chovatelstvím* !?/, Ondřej *restaurátor knih* a *řezník* Honzík) a *vzdělání jako takové* 2 (Daniela a Jan); celkem 18 z 33 (55%). Silnější formy dědění nacházíme opět u *umění* Petry, Radka, Honzika a Ondřeje, kde zapadá přímo do rodinné tradice, ba do rodinné firmy, do práce vykonávané s jedním nebo s oběma rodiči; podobně to platí i pro *techniku* Vládi a asi i Pavla L. (trénink *na auta* z domu), mírněji pro *stavařinu* Vaška (kde otec nabídl, že poradí víc než třeba u *strojárny*), a v této třídě dokonce i pro *ekonomii* Markéty a zejména Pavla (*obchodník* ve třetí generaci). Dědění se zde tak zdá být nejintenzivnější ze všech tříd, patrně též pro nejnížší věk těchto dětí, volících si dráhu už v 8. třídě.

Mít firmu a *podnikat* si přálo možná až 10 dětí (Petra !?/, Petr F., Radek !?/, Pavel L., Vláďa, Standa, Ondřej, Honzík, Tomáš K., a Petr V.), byť u někoho to vyjadřovalo možná jen živnostenský list (nicméně i ten kdysi obdařen aureolou podnikatelství). Ve většině případů zde šlo současně o převzetí rodičovského tématu (většinou otcova, ale ne vždy) a často též o pokračování v již založené *rodinné firmě*; nejvýraznější podnikatelskou výjimkou je zde plánované založení *pivovaru* Tomášem K. (když otec má firmu na *samolepky*).

Historický ústup podnikatelství je pochopitelný: postrevoluční euforie opadla. Což možná neznamena, že se dnešní žáci nebudou snažit o to, založit si *firmu*: ale už to přestalo být téměř povinnou křížovou výpravu a stalo se jednou z civilních variant vedení svého života.⁷⁵

Jak ale vysvětlit *malé dědění tématu v Hnědé třídě* a *velké* (byť ne intenzitou vyrovnané) *v obou třídách Zelených*? Pro Starou Zelenou jsme faktor pro opakování rodiče viděli v nižším věku dětí. Můžeme sem asi připočíst menší možnost nabídnout dětem *rodinnou firmu*, resp. víru, že ona je tím rájem. Rozdíl mezi Novou Zelenou a Hnědou je možná způsoben několika faktory: nižší zájmem o vzdělání u rodičů a dětí, což ubírá možnost získat shodu v G, a ze strany dětí pak jakožto špatný prospěch blokuje *kancelářská povolání* (Míša B., Veronika); dále též silnou roli matek, které ovšem zas nejsou vždy nositelkami přitažlivých a děditelných povolání ať už pro žádné pohlaví, ale zvláště pro kluky ne (výjimkou je maminka *elektrikářka* u Davida, byť v profesi už nepracuje), nebo dokonce dědění své dráhy nevyžadují až odmítají (Lenčina matka *policistka*, matky, které chtějí, aby děti šly výš: asi rodiče Kristýny a Elišky). Ale i dál se jeví většina dětí Hnědé třídy víc ontogeneticky des-identifikovaných od svých rodičů, „starších“ v identitním slova smyslu, méně dětských. (Děti z Nové Zelené, i když školně též devátáci, jsou přísně chronologicky občas mladší než přestárlé děti z Hnědé třídy: viz téměř osmnáctiletou Lindu J. a sedmnáctiletého Václava S.)

⁷³ František zde možná kombinuje, vtipně, obě rodičovské determinace, otcovu *estetickou* a matčinu *zdravotní*, do profese *zubního technika*.

⁷⁴ Na druhé straně by asi bylo omylem přeceňovat vazbu mezi jeho *letadly* a otcovým místem ředitele *dopravy*, protože *létat* (viz ideálně být *pilotem*) obsahuje výrazný specifický sublimační náboj.

⁷⁵ Podobně jako třeba v jiném ohledu civilní služba pro kluky, kdy se díky ní chtěl po revoluci každý vyhnout *kasárnám* a *zbraním*, než řada zjistila, že je *vojna* naopak láká.

PRŮBĚH VOLBY

Celková role rodičů

V tabulce spokojenosti s volbou jsme uváděli „vliv“ rodiče v podobě, která pod sebou skrývala působení v několika významech, aniž by nám záleželo na tom, zda šlo o zájem a spíše podporu či příklad (a případný odpor k příkladu jako projev des-identifikace ze strany žáka), nebo spíše o přímější nátlak a konflikt. Nyní „vliv“ heslovitě rozepíšeme. Ve sloupcích tabulky tomu budou předcházet formalizovanější odpovědi žáků v dotazníku, administrovaném několik měsíců před přihláškami a přijímací procedurou,⁷⁶ jakožto hlavní bod, nám známý téměř u všech, z něhož se rozběhlo právě další vyjednávání, demonstrující vliv rodičů a vůli žáka.

Hnědá škola

Jméno	Škola	Obor	Žák	Rodiče	Shoda	Proces
Kristýna	OA		OA	OA	část.	proti zdrav., kompromis dietní sestra, vzdala
Eliška	OA		OA	OA	ano	otec Kubelčku, ona Vinohradskou; hladké ⁷⁷
Pavla	OA		OA	OA	ano	návrh matky, otec se nevyjádřil; v souladu
Míša N.	OA		OA	s mámou OA	část.	podpora matky; zemědělkou v Praze, Míša ne ⁷⁸
Simona	OA		OA, VŠ	G, VŠ	část.	odmítla jim G, že není Einstein
Karolína	SŠ	poštovní	nevím	chodíme	nevím	s matkou různé SŠ; ztráta aranžérky cestou
Lenka	SŠ	v-správní	starožitník	starožitník	část.	vůle m.; L. strach z talent. i policistky (matka)
Linda S.	SŠ	v-právní	lehčismatur.	nevím	ne	zmeškala herečku, sama na správní, pak právní
Adélka	UŠ	text.řem.	UŠtext.řem.	UŠ text.řem.	ano	řekla, udělala; r. chtěli kdysi též školu sociální
Linda J.	UŠ	designu	UŠ designu	UŠ designu	ano	návrhářka; vytěsňuje výtvarný talent rodičů
Veronika	OU	cukrářka	cukrářka	servírka	ne	prosadila; sekretářka kvůli prospěchu ne
Míša B.	OU	cukrářka	cukrářka	administrativa	ne	0 prospěch; matka proti kamarádce Veronice
Lucka	OU	aranžérka	zlat,p.grafik	zlat., p. grafik	ano	rodiče nechali; špatné zkoušky na zlatnici
Lukáš	SŠ	IT	V Úžlabině	V Úžlabině	ano	s matkou na školy; bál se zkoušek, na prospěch
Vašek K.	OU	výp.tech.	SŠ elektro	nevedl	část.	na SŠ 0 zkoušky; matka s ním na OU, slovo
David	OU	výp.tech.	počítač.sys.	počítač.sys.	nevím	o zahradníka; D. řekl m., že počítače, našel
Tomáš	OU	elektro	el.-nemůžu	nevím	část.	pomohla máma, našli OU v knížce (místo SŠ?)
Petr	OU	truhlář	SŠ policejní	SŠ policejní	část.	r. policejní ne; odmítl otcova zedníka
Václav S.	OU	malíř pok.	malíř pokoj.	vysokou	část.	rozhodnutý od 8. třídy, asi bez intervence r.
Radim	OU	číšník	ještě nevím	hotelovka	část.	ryzí vůle matky; možná přechod na hotelovku
Pavel	OU	automech	kuch/autom.	střední škola	ne	vůle matky; rodinná varianta vs.macho autom.

⁷⁶ Jedná se o tzv. Sociologický dotazník. Byl vytvořen pro výzkum z r. 1991 Z. Čermákovou a D. Holdou a upraven M. Rendlem, který ho použil i v této publikaci. Ve Staré Zelené škole byl dotazník zadán na konci 7. třídy, v Nové Zelené na konci 8. třídy a v Hnědé na podzim v 9. třídě. Děti zde měly mj. odpovědět na trojici otázek: kam chtějí podat přihlášku, kam rodiče a vyznačit míru shody (ne; ano, ale částečně; ano; nevím). V tabulce vyznačujeme tučně (část.) částečné shody za situace, kdy žák paradoxně uvádí stejné přání svoje a rodičů.

⁷⁷ Přemýšlela s rodiči ještě o *manažerce zpěváků a herců* (dělá maminka Karolíny), ale nenašli cestu (OA možná není špatná).

⁷⁸ Proces je zde nejasný. Míšu přestala v postpubertě bavit milovaná zvířata: maminka by jí je na *zemědělské* škole přála snad víc než dcera sobě sama (pokud by nešlo o internát mimo Prahu).

Nová Jméno NON	Zelená Škola Obor STUDENTI	Žák	Rodiče	Shoda	Proces
Lucia	OA	konzervatoř	konzervatoř	část.	asi chtěla na herečku; v širší rodině hudebníci
Dana B.	OA	chybí údaj	chybí údaj	?	patrně za souhlasu, hladké; možná šla níž
Dana Č.	OU aranžér	OU,novinář	žurnalistika	část.	r., že na žurn. se nedostane; asi navrhli aranž.
Martin F.	OU číšník	nevím	OU truhlář	nevím	s m. na číšník; fotbal ne, že by neměl maturitu
Patrik	SŠ letadla	nevím	hotelová	ano	o. prý fotbal, m. prý prodavač?,nebránili mu
František	SŠ zubní tech	nevím	nevím	nevím	s r. dívat na zdrav. a výtvarnou; přihl. zdrav.
Martin H	OU elektro	nevím	nevím	část.	téma shoda, jen OU místo SŠ (netroufám si)
Monika	OU aranžér	manag.obch	OU obchod	ano	nedostala se na SŠ poštovní; shoda i pro aranž
Zdeněk	SŠ elektro	SŠ prům.	G	nevím	popírá rozpor (on SPŠ, rodiče G)
Tomáš P	SŠ poštovní	policie	OA	ne	0 prospěch, m., že policista rizikové, ať pošt.
Jaromír	OU kuchař	novinář	kuchař	část.	0 prosp.; r. prý souhlas; plán cesty do novin
Michal	SŠ elektro	SŠ prům.	G	část.	r. prý souhlas; chtěl jinou lokalitu, pak strach
Jana	OA	konzervatoř	konzervatoř	část.	zahazuješ talent-mě to nebví, je to můj život
Jakub	UŠ grafická STUDENTI	UMPRUM	---	nevím	prý shoda; 2. volba: zubní technik
Tomáš C	UŠ nábytek	mng. turist.	mng. turist.	ano	dodatečné respektování rodinné tradice
Alena	G	G	G	část.	rozpor nevysvětlen, nejasný
Tomáš D	OA	OA	G	část.	možná jsem měl zkusit to gymnázium
Petra	OA	umělecká š.	hotel.,UŠ, G	ano	r. netlačili, pak jsme se dali dohromady (?)
Andrea	OA	nevím	G,ne povinně	ano	shoda s r.?. neodvážila se na výtvarnou š.
Anna	G	možná i G	G	část.	dohodli jsme se, měli jsme stejný názor.
Jiří H.	SŠ sděl. tech.	ještě nevím	ani oni, ani já	nevím	nechávali to na mě samotném
Iva	OA	---	G	část.	měla jsem se hlásit na těžší školu
Stanilava	OA	fotograf	OA	část.	patrně rozmluven fotograf
Jiří S.	SŠ	SŠ elektro	SŠ elektro	ano	soulad
Tomáš S	OU výp.tech.	výp. tech.	výp. tech.	ano	řekl jsem na výp. tech. a oni souhlasili
Ondřej	OA	---	---	nevím	řekl jsem tam pudu a oni to přijali
Stanislav	G	G Pražacka	G Pražacka	ano	netřeba vyjednávat; odvolání psala matka
Stará Jména NON	Zelená Škola Obor STUDENTI	Žák	Rodiče	Shoda	Proces
Michal	9.:pak kuchař	automech.	kuchař-číšník	část.	na autech, ale prý „jim“ to odmítl; silně s m.
Petra	9.: cirkus?	9. a cirkus	taky 9. třída	nevím	konec neznámý; na škole pochyby o talentu
Pavel F.	OU elektro	nevím	asi automech.	nevím	radil otec.: automechanik, elektrikář , kuchař
MtinaKl	9.: kadeřnice	kadeřnice	kadeřnice	ano	do 9. na radu poradkyně; otec nežije
Ivana	9:hotel.,prod.	hotelovka	hotelovka	ano	vliv r. nejasný; pubert.: „obsakovat cizince“
Radek	9: řez.,kuch.?	řezník	ř.,kuch.,truhl.	část.	0 instalatér;s m. chovatelé;rád krájí zvěři maso
Pavel L.	OU automech	automech.	a.,kuch.,číš,řez	nevím	v přihl.aut. a číš.; otec řidič, příklad, P.jezdí
Jarka	9.: zdravotní	Sšpedagog.	SŠ pedagog.	nevím	obojí kvůli maličkým;m chce hlavně maturitu
Vláďa	OU elektro	?	?	ano	na místo jako o.;vezme o-vu firmu;větší než on
David	OU automech	?	?	?	?
Standa	OU instalatér	řezník	řezník	ano	řez.: prý 0 prosp.; rád zvířata, i maso; rád řez
Honza	OU zedník	nevím,asi 9.	nevím	ne	prospěchově jsme si nemohl moc vybírat
Ondřej	9.: polygrafie	polygrafie	---	ano	restaurování knih; m. knihářka, zkoušel vazbu
Martin	OU kuch.-číš.	kuch.-číšník	k.-č., autom.	ano	volil matčinu a rodinnou možnost, oba o. u aut
Petr Š.	OU zedník	z, obráb. k.	z., obráběč k.	ano	0 prospěch, malá možnost výběru (viz Honza)
Honzík	OUřez.uzenář	řez.-uzenář	řezník-uzenář	část.	ne: doktor; r.tradice; zabíjačky; pic; soukrom.
Zdeňka	9.čaloun,sklář STUDENTI	čalounice	čalounice	nevím	0 prosp.;bez o., matce jedno; viděla sestřenici
Andrea	OA	G	G	část.	r. nechtěli lékařku-sama se v nemocnici lekla
Zuzana	OA	OA	OA	ano	OA po m.;proti sestra mimin;kritika za rozvod
Daniela	G	G	G	ano	múziká po
Jan	G	G, OA	G, OA	ano	m?;kosmet.,aleneztratitVŠ,MUDr? už sestra na G;rodiče zubaři,asi vždyjasná VŠ

Lenka	OA	OA	OA	část.	r. ne zvěrolék.; se lekla sama ; ne G=nutná VŠ
Vašek	SŠ stavební	S průmysl.	G, S průmysl.	část.	ne G=učit se; otec stavař, pomůže; sport. G?
Tomáš J	G	G	G	ano	kalkul známek; učí se s matkou-VŠ; chce VŠ
Tomáš K	SŠ potravin.	S potravin	G	ne	kompromisy od cukráře; pivovar v rodišti
Josef K.	SŠ elektro	S strojní	SŠ	ano	kutí obvody, tech. talent(o.); zpět na venkov?
MtinaK2	Evang. akad.	Evang.akad.	Evang. akad.	s 1 rod	r. rozvedeni, silně matka (včetně náboženství)
Markéta	OA	ještě nevím	hotelová	nevím	hotel. rada m., menší šance; ekon.=rod. tradice
Vanda	9.: OA, OU	zatím nevím	dohadujem se	část.	0 prospěch; m.OA, ora oděvní (m.=Pragoděv)
Pavel R.	OA	OA	OA	ano	m., zemř. o. i děd.=ekon.; kšefty ve třídě, trén.
Mtina V	9:konzervatoř	konzervatoř	konzervatoř	ano	děda prof. trump., s panem uč. hrát komorně
Petr V.	SŠ elektro	SŠ elektro	SŠelektro,OA	část.	r.OA(šťastně?se nedostal); výp.t.; „něco mít“
Vlad'ka	OU švadlena	švadlena	švadlena	ano	krejčí děda,strejda; šít hlavně na děti

V samém formálním vyznačení *shody* před přihláškami nacházíme následující poměry (opět jde ovšem o malá čísla): v Hnědé škole se s rodiči shodovalo úplně 29% dětí, částečně 43%, neshodovalo 19% a nevědělo 10%; v *Nové Zelené* pak v týchž rubrikách 31%, 46%, 4% a 19%; ve *Staré Zelené* zas 50%, 25%, 6% a 19%. To by mohlo svědčit o faktoru sociokulturním a současně historickém: *sociokulturně* se v Hnědé škole objevuje víc neshod a většího odporu dětí, které jsou jednak starší (i než v *Nové Zelené*), jednak některé zvláště zralé, protože museli nebo chtěli nějak spoléhat na sebe, např. Veronika, částečně Míša B., Linda S. i Pavel (ne stejně, ale podobně jako ve *Staré Zelené* kluci *zedníci*); *historicky* se zas zdá, že míra shody mezi dětmi a rodiči se vůbec uvolňuje (což spojuje Hnědou s *Novou Zelenou*) – může to být ovšem opět posíleno okolností, že jde o respondenty z osmiček a devítek, ne ze sedmičky jako před desítkou let.

Podívejme se na *samostatnost* dětí v profi-volbě za pomoci kvalitativních kritérií. Nesamostatností přitom nebudeme myslet nějakou non-autentičnost zájmu: řada dětí (jako např. Honzík nebo Ondřej ze *Staré Zelené*) sice chtějí opakovat rodinnou tradici, ale její téma už se od malička stalo jejich vlastním koníčkem, pravou identitní volbou. Pod samostatností zde budeme mínit (nám známou) absenci rodičovského vlivu a/nebo takovou výraznost dětské volby, že prostě hlas rodičů přehlušila.

V *Hnědé škole* podobnou samostatnost vykazují Eliška (?), Linda S., Linda J., Adélka, Veronika, Míša B., Lucka, Lukáš, Vašek K., David (?), Václav S., tj. kolem 50% dětí; v *Nové Zelené* patrně Patrik, Zdeněk, Michal, Jana, Jakub, Tomáš C., Jiří H., Jiří S., Tomáš S. a Ondřej (?), tedy asi 37%; ve *Staré Zelené* Ivana (?), Jarka, Zdeňka,⁷⁹ Honza, Petr Š., Vašek (?), Tomáš K., Josef K., Petr V. a Vlad'ka, tedy také 33%. (To potvrzuje tendenci na základě formálního vyjádření neshody z textu výše.)

Pojmovým opakem samostatného postupu dítěte je *velmi výrazný vliv rodičů* (nemíníme tím ovšem nutně přesný počet případů, doplňujících samostatnost na rovných 100%), jeho intenzita, ať už se objeví shoda nebo neshoda, konflikt, a ať už ho vyhraje jedna nebo druhá strana. Počítáme sem už dědění, převzetí rodičovského tématu, ať už interiorizované do vlastního autentického koníčka nebo kvůli aktuální možné pomoci (zejména otce, vykonávajícího tutéž profesi). V *Hnědé škole* zaznamenáváme silný rodičovský vliv v profi-volbě⁸⁰ u Kristýny, Pavly, Míši N., nejvíce u Karolíny, pak Lenky, Petra, Radima (ten nevyjevil vůbec žádný vlastní zájem) a Pavla, tedy asi v 33%; v *Nové Zelené* škole patrně u Lucie, Dany Č. (?), Martina F., Tomáše P., Jaromíra (?), Jany a Tomáše C.,⁸¹ Aleny, Tomáše D., Petry, Andrey,

⁷⁹ U těchto případů, kdy se volba odkládá ještě o rok, však nelze brát samostatnost zcela závazně.

⁸⁰ Pro Vaška K. je otec asi extrémně důležitou postavou, ba téměř instancí, ale na profi-volbu vliv neměl.

⁸¹ Dva posledně jmenované řadíme paradoxně do samostatnosti i vlivu, protože se nám zdá, že vynikali v obou.

Anny, Dany, Ivy, Stanislavy a možná i Stanislava (?),⁸² tedy okolo 56%; ve *Staré Zelené* u Michala, Petry, Pavla F., Radka, Pavla L., Vládi, Standy, Ondřeje, Martina, Honzíka, Andrey, Zuzany, Daniely (?), Jana, Lenky, Vaška, Tomáše J., Tomáše K., Martiny V., Vandy (?), Pavla R. a Petra V.,⁸³ tedy až v 67% případů.

Vliv rodičů jakoby tedy podléhal jak faktoru *historickému*, tak *sociokulturnímu*: na dřívější děti působili rodiče více, a to zejména rodiče sami bývalí studenti a budoucích studentů. Stará Zelená ovšem vykazuje intenzivní rodičovský vliv i na non-studenty, projevující se zejména jako *převzetí rodinné tradice*: u Petry (oba rodiče *cirkus*), Radka (s matkou *chovatelé*), Pavla L. (otec *řidič*), Vládi (otcovo *učiliště*, později otcova *firma*), Ondřeje (maminka *knihařka*), Honzíka (celá rodina v *potravinách*, on rád pomáhá na *zabíjačkách*). Podobný vliv pak někdy samozřejmě existuje mezi studenty, např. u *ekonomických* voleb Pavla R. a Markéty nebo u *stavařiny* Vaška. Zde ve Staré Zelené nacházíme i jakousi víc dětskou přichylnost či menší des-identifikaci od rodičů, a to včetně té k otcům: v pozdější Hnědé otec-vzor, obávaný a mocný tatínek (nebo i mírně ironizovaný, ale uznávaný taťulda) nevystupuje, a když ano, zachází se s ním spíše na vědomé úrovni (Petr odmítající racionálně rodičovo *stavebnictví*). Než v Hnědé je dědění trochu silnější v Nové Zelené, kde zejména *grafik* Jakub (s otcem *stavitelem kulis* a babičkou a strýcem v *reklamě*) a *konstruktér nábytku* Tomáš C. (s otcem *truhlářem* a s matkou specializovanou na *látku v interiérech*) přímo vstupují do *rodinných aktivit*,⁸⁴ téměř jak za dávných dob.

Posledním pojmem, jemuž se zde budeme věnovat, je *spor*, jeho *vyjednávání* a *vyústění*, a to do tří základních podob: úspěch potomka (+), neúspěch (-), kompromis s rodiči (+ -).⁸⁵ Spor sám nemusí být představovat nějaký násilný obraz, ale pouhou koexistenci více variant volby.

V *Hnědé* byli ve sporu s rodinou: Kristýna (-: vymyslela sice +- *dietní sestru*, ale pak ji neprosadila nebo se lekla: ztratila tak speciální destinaci /DS/ na úkor bezpečnější, ale bezbarvé a obecnější OA;⁸⁶ třída silnice, vedoucí k *maturitě*, zůstala stejná); Simona (+ : nešla výš na G rodičů); Karolína (-: ztratila DS *aranžérky* kvůli vyšší silnici na obecnější OA; silná identifikace /I/ s matkou); Lenka (-: ztráta DS „*práce s lidma*“ kvůli matce, ale současně silná I s ní: ta ovšem jako by jí ani svou DS *policistky* neradila);⁸⁷ atypická Linda S. (+: prosadila svoje „*lehčí s maturitou*“, možná tedy silnici nižší třídy; školu *veřejnoprávní* se jí ovšem podařilo nadát i svým tématem, otázkou jakési pravdivosti, tedy do podoby DS); Adélka (+: udržela DS *návrhářky*, mírně jí hrozila obecnější a bezpečnější škola sociální); Veronika (+: prosadila DS *cukrářky* proti údajně výnosnější, a tím bezpečnější *servírce*); David (+: prosadil DS *elektro* proti nápadu na *zahradníka*, otcem plánované DS); Petr (+-: odmítl otcovo *stavebnictví* a DS *truhláře* tak prosadil; silnější DS *policista* prohrál; přitom I a des-I

⁸² U většiny případů ze skupiny non-studentů Nové Zelené se rodiče hlavně snaží vést děti k volbě G, zatímco oni unikají na OA; jindy se jakoby báli *uměleckých* zájmů dětí (opačný případ je Jana, *konzervatoř* rodičům odmítající).

⁸³ Vedle Petra V. řadíme ještě Vaška a Tomáše K. současně k samostatným, protože si vydobyli v silném tlaku rodičů, někdy pomocí kompromisů, svoje téma.

⁸⁴ V této části jsme pracovali s děděním rodinného tématu úžeji, nejen jako sémantické blízkosti, ale právě téměř ve smyslu převzetí rodinné aktivity.

⁸⁵ To je značka, nikoli popis procesu, který může vypadat např. takto + - + - +.

⁸⁶ Asi předpojatě považujeme OA, obory školy *poštovní* a většinou i školu *veřejnosprávní* za nevyhraněné a samy sebou nepřítažlivé; podle kontextu nám tak někdy může vyjít i G (když je v konkurenci s vyhraněným zájmem *technickým* nebo *uměleckým*); nejčastěji kombinace G je ovšem s OA, která, poměrně stejně obecná (byť nabízející po absolvování hned praktické uplatnění), vůči němu představuje nižší silnici.

⁸⁷ Toto poměrně zajímavé nedoporučení dítěti toho, co sám dělám, najdeme ještě několikrát.

současně); Pavel (+-: vyhrál DS *auto* proti matčinu *kuchaři* a nižší silnici OU místo SŠ, prohrál DS *voják*). Celkem tedy bylo v nějakém sporu 9 dětí z 21 (43%), z toho 5+ , 2- a 2+-.

V *Nové Zelené* byla ve sporu s rodiči: Lucia (-: vzdala asi DS *herečku* na konzervatoři), Dana (-: také vzdala DS, zde *spisovatelku*, rodiče ji nepodpořili, ale neměla ani dobré známky), Martin F. (-: údajně opustil DS *fotbal* kvůli *maturitě*, tedy kvůli silnici vyšší třídy); Patrik (+: prosadil svoje DS na *letadla*); František (+-: patrně sloučil I s matkou a s otcem do *zubního technika*, vyjadřující *zdravotnictví* a *umění* současně; tím možná uskutečnil i nějakou svou DS, ať prvou nebo druhou); Martin H. (+: sporná nižší silnice, bál se SŠ, šel na OU, obojí DS *elektro*), Zdeněk (+: získává DS *elektro* na SPŠ proti vyšší silnici a obecnější destinaci G rodičů); Tomáš P. (-: opouští DS *policisty* pro neutrální OA, pak *poštovní*), Michal (+: udržel DS *elektro* proti vyššímu a obecnějšímu G rodičů), Tomáš C. (+: jako by prosadil svou *uměleckou* DS, a tím I s rodiči, kteří to možná chvíli odmítali; viz též Lenku z Hnědé), Alena (-: možná šťastně prohrála a jede silnicí vyšší třídy, G), Tomáš D. (+: opačný případ, sporně vyhrál silnici OA, níž než G), Petra (+-: plichta, ona si vzdala DS *uměleckou*, rodiče zas nejvyšší silnici G), Andrea (+-: asi totéž, neodvážila se na DS *uměleckou* a rodiče zas neprosadili G), Anna (-: prohra výš na G); Jiří H. (+: prosadil svou DS *sdělovací techniky*, současně I s rodiči, kterou jako by ani nechtěli – viz též Lenku z Hnědé a Tomáše C.), Iva (+: sporná výhra z G dolů na OA), Stanislava (-: patrně ztráta DS *fotografu* ve prospěch bezpečnější a možná i vyšší OA – pokud by šla jen na OU), Tomáš S. (+: udržel nižší, asi zbytečně jistější silnici OU při stejné DS). Celkem tedy bylo ve sporu 19 dětí z 27 (70%), z toho 9+, 7- a 3+- . Větší počet sporů zde odpovídá i výše probírané menší samostatnosti dětí a silnějšímu rodičovskému vlivu na ně.

Ve *Staré Zelené* byli ve sporu s rodiči: Michal (-: prohrál s matkou a zvolil *kuchaře* v kontrastu k *automechanikovi*, na něhož se už údajně dostal; spíš než o ztrátu DS, která je patrně nedůležitá, jde o I problém), Petra (+: pokud ji rodiče vezmou do *circusu*, ale ti možná chtějí něco jiného: viz též Lenku z Hnědé a Tomáše C. a Jiří H. z *Nové Zelené*, opět I téma), Pavel L. (-: pod vlivem otce změnil DS z *automechanika* na *elektrikáře*, i kdy i to zůstalo v rámci techniky; I problém), Vláďa (-: šel dokonce na otcovo učiliště, vlastní DS asi nerozvinul; I problém), Martin (-: stejně jako Michal zvolil z kombinace s *automechanikem* mateřského a rodinného *kuchaře-číšník*, I problém víc než ztráta DS), trochu atypická Andrea (-: rodiči rozmlouvána DS *lékařky*, pak se vzdala po zahlédnutí reality sama; v důsledku i nižší silnice OA místo G k *lékařce*), Lenka (-: rodiče nechtěli DS *zvěrolékařky*, ale lekla se postpubertální realizace sama; analogicky jako Andrea), Vašek (+-: vybojoval DS *průmyslovku* proti vyšší silnici G rodičů, pak DS specifikoval podle otce), Tomáš K. (+-: udržel zhruba DS *potravinářskou* a rodičům dal vyšší silnici s *maturitou* než patrně původní OU; posunul se od *cukrovinek* ke *kvasné chemii*, ale tu zas byl schopen obdařit I emancipací), Martina K2 (? : patrně silně podle vlivem matky, inkasuje nesoulad rodičů asi v *náboženství*, I otázka), Petr (+: prosadil DS *elektro*, když ke svému štěstí neudělal zkoušky na neutrálnější OA). Celkem tedy bylo ve sporu 11 dětí z 33 (33%), z toho 3+, 5- , 2+- a 1?. Procento sporu je nejnižší, taktéž zde u jediné ze tříd dětí víc prohrávají než vyhrávají (byť třeba u *Nové Zelené* byly tyto výhry sporné a občas se litovalo, že se nešlo na G coby těžší školu). Je také nápadné, jak tyto mladší a přichylné děti nejsou ještě uvolněné z identifikace s rodiči.

Sám spor jsme popisovali v záměrně omezeném slovníku kategorií. Ten nám poslouží dále.

Typické postupy rodičů, typické postupy dětí

Kategorie se týkaly převážně těchto jevů: jednak identifikace v profi-volbě, kdy je volena nějaká destinace s myšlenkou na rodiče, ať už pro něj nebo proti (ale píše se na jeho účetní lístek, ne na svůj); postpubertální „realismus“ či spíše strach z realizace (předchozího) pubertálního přání; k oběma těmto jevům se ještě vrátíme zejména v partii o ontogenezi profi-volby, kde budou zařazeny do psychoanalytické teorie: vedle destinace jako čisté *sublimace* se tu objeví identifikační volba jako tzv. *tvorba symptomu* a pubertální destinace jako často tzv. *reaktivní výtvar*.

Dalšími kategoriálními jevy byly: *změna destinace*, většinou té vyhraněné, *speciální*, a *změna třídy silnice*, přechod z vyšší na nižší a naopak. Tyto dvě varianty nám ústily do formálně značené výhry, prohry, také však do formy nejzajímavější, do *kompromisu*, kde se obě varianty mohly kombinovat. Hlavně těmto třem jevům (změna destinace, změna třídy silnice a kompromis) se budeme věnovat nyní.

Typickým postupem rodičů bývá prosazovat silnici vyšší třídy, a to třeba na úkor speciální destinace, ba někdy i záměrně proti ní, směrem k odložení rozhodnutí o definitivním povolání. Ze strany dětí je typický opačný postup: prosazovat speciální destinaci, někdy k ní spěchat i za cenu silnic nižší třídy, ba někdy záměrně nižšími silnicemi, které by nebyly zbytečně široké.

Silnice vyšší třídy představuje všechny druhy SŠ vůči OU, pak G vůči všem ostatním SŠ; speciální destinaci představují OU a všechny druhy SŠ vůči G, dále pak též UOŠ a SPŠ vůči OA a nově vzniklým školám *ekonomického* a *administrativního* typu jako obory školy *poštovní*, *škola veřejnoprávní* a *škola veřejnosprávní* a některé další, v našem vzorku nezastoupené.

Příkladem naplněním typického postupu rodičů (pokud není prosazen, pak spíše jen „postoje“) je např. Simona a Karolína v Hnědé škole a řada dalších dětí. U Simony i u některých jiných dětské vítězství ovšem označujeme za sporné: nijaká výrazná speciální destinace se s OA vůči G nezískává a z hlediska pokračování na VŠ (zde: *práva*, VŠE) je menší připravenost z OA nevýhodou.

Příkladem naplnění typického postupu mnoha dětí je např. Vašek K. z Hnědé školy, neuspívající postupně na různých SŠ *elektro* a zaparkovavší nakonec na *elektro* OU. Jako OA vůči G, má i OU vůči SPŠ nevýhodu: může se stát, že to, co Vaška na počítačích nejvíc zajímalo (*programování*), se z jeho práce vytratí nebo zde bude zastoupeno mnohem méně než u jeho školsky úspěšnějšího kolegy a konkurenta Lukáše na SPŠ.

Příkladem kompromisu slučujícího oba postupy je mezi více jinými dětmi již citovaný Tomáš K. z Staré Zelené školy: vyšel z *cukrovínek*, zahlédnutých za výlohou, a směřoval (stejně jako Veronika a Míša B. z Hnědé školy, odmítající vyšší vzdělání z úplně jiných pozic) na *cukráře* s OU; toho se lekli rodiče, chtějící minimálně SŠ; za pomoci známého rodiny se našla *střední potravinářská*, kde se Tomáš chtěl opět vrátit k *cukrovínkám*, ale otec ho přemluvil, že by ho to nebavilo; nabídnutou *kvasnou chemii*, studovatelnou i na VŠ, si ale Tomáš opět přisvojil pomocí projektu znovu založit *pivovar* v městečku, kde se narodil a které rodina opustila: podařilo se mu tím konfirmovat nějakou svou dětskou minulost, zakódovanou v oné epifanii perníčků.

Příklad ovšem okamžitě ukazuje, že *identifikace není jen problémem dětí, ale stejně i rodičů*, a že je inherentní i oněm dvěma zbývajícím, zdánlivě čistě racionálním postupům, zvyšování třídy silnice ze strany rodičů a udržování si své destinace ze strany dětí. Proč ještě za kompromisu se *střední potravinářskou* otec tvrdil, že by Tomáše *cukrovinky* nebavily?

Chtěl ho vidět míň vztahujícího se ke svému dětství? Podobně Simona nemá asi jen strach z G, ale chce říct rodičům, aby ji neobdivovali, jako když byla malá.

Identifikace rodičů s dětmi je zjevná v případě otců, přejících si předat dědictví, hlavně synům, ale i v případě projekce vlastní nedosažené ambice, jak to možná vycítila Jana z Nové Zelené (contra-casus, kde dítě chce raději non-speciální destinaci). Jiným projevem rodičovské projekce jsou patrně vlastní nechuti a strachy: že Kristýna z Hnědé školy bude plná infekcí a od krve nebo že se Andrea ze Staré Zelené v *nemocnici* nadře. Na druhé straně je ovšem pravda, že rodičovský odhad nezralosti, zejména u přechodných pubertálních voleb, má svoje racionále, byť současně proklamuje nesvéprávnost dospívajícího člověka a udržuje ho pro rodiče dítětem.

Identifikační interakce dětí a rodičů je zjevná zejména tam, kde je speciální destinace rozštípnuta na dvojici zcela rozdílných a konkurujících si profesí, jež symbolizují otcovský a mateřský okruh: to je nejmórazněji již zmiňovaná alternativa *kuchař-čišník/automechanik*.

Statisticky se přání rodičů, aby mělo dítě lepší silnici a/nebo výhodnější, většinou obecnější destinaci objevuje následovně: asi pro 52 % dětí z *Hnědé školy*, pro 70 % z *Nové Zelené* a pouze pro 42 % ze *Staré Zelené*: zde totiž zasahuje minimálně non-studenty, u nichž se též častěji předpokládá dědění tématu destinace, ba její přímé převzetí – zatímco v novější době už jsou rodiče k této možnosti rezervovanější a někdy jakoby ji i odmítali. Nyní se také předpokládá vyšší silnice střední školy nebo exkluzivnější OU než zedník častěji i pro skupiny horších žáků, zařazovaných jako non-studenti.

Potenciální studenti s výborným prospěchem si častěji vybojují, aby nemuseli na silnici vyšší třídy, ale pak toho někdy litují (Tomáš D. a Iva z Nové Zelené). To spolu s plány na VŠ u studentů OA přece jen znovu vyvolává otázku, zda naši postpubescenti nejsou ve svém sebeobrazu křehcí natolik, že se obávají jeho narušení neúspěšnou zkouškou; odklad, který si dávají, pak vyjadřuje trochu dětské *zacházení s časem*: teď ne (G), ale potom všechno (VŠ) bez přípravy, naráz zvládnou.

Podívejme se nyní právě na rubriky dalších perspektiv pro uskutečněné volbě, perspektiv, které ovšem samozřejmě jako argumentace do reálného průběhu volby vstupovaly už nyní.

Plán objížd'ky

Tento aspekt je zobrazen v souhrnné tabulce o spokojenosti.

Objížd'ku podle našeho soudu formulovali v *Hnědé škole* Pavla, Míša N., Simona (z OA na VŠ), podobně Linda S. (ze SŠ *veřejnoprávní na práva*: i zde dává G lepší předpoklad); jako završení OU *maturitou* nebo *nástavbou*, ale v téže destinaci pak Vašek K., David a Radim (při jeho inteligenci se zde uvažovalo o přestupu na *hotelovku*); jako výraznou změnu speciální destinace pak Lenka (z *kanceláře na práci s lidma*) a Petr (z *truhláře policajtem*, i když zde by muselo dojít ke zvednutí silnice, k *maturitě*, aby se na *policajtní školu* dostal); v tabulce jsme to tak neznačili, ale kompenzační funkci ke vzdělání bez SŠ má asi *autodílna* u Pavla. Celkem se tedy objížd'ka týká 48% dětí, přičemž největší část odpovídá nižší silnici pro VŠ, a to zejména dívčí skupině OA, dále pak nápravě nižšího OU u kluků, kteří nevjeli nyní na SŠ (chtějí ale setrvat na původní destinaci, což u OA není vždy).

V *Nové Zelené* škole o objížd'ce uvažují: Lucia, Dana B., Jana, Tomáš D., Andrea, Iva a možná i Ondřej (postup z OA na VŠ); dále Tomáš S., Dana Č., Martin F., Martin H. a Monika (napravení nízké silnice OU *maturitou*, *nástavbou*, možným přechodem na *hotelovku*, relativně vyšším postem *správce sítě*); konečně Jaromír (změna destinace na *novináře* potom,

co absolvuje *kuchaře* – myslí *maturitu*?). Celkem šlo opět 48% dětí, také složení ze dvou hlavních skupin bylo stejné (z OA na VŠ, přibližit OU maturitou a nástavbou k SŠ).

Ve *Staré Zelené* vynecháme ze statistiky devátáky, jejichž situace je kvůli druhému pokusu nesrovnatelná. Skupinu z OA na VŠ tvoří Andrea, Zuzana, Lenka (?), Markéta, Pavel (? – ale pro něj je OA opravdu silnou identitní volbou, ne odkladem), podobně chce na VŠ z Evangelické akademie (místo z G) Martina K2; nenacházíme zde změny destinace, ani nápravy OU jako v Hnědé a Nové Zelené, ale *kompenzace* se odehrává patrně představou vlastní firmy (což do tabulky neznačíme jako *objíždku*, neboť tu chápeme hlavně vzdělanostně): u Pavla F., Pavla L., Vládi, Standy, Honzíka a asi i Ondřeje.

Ideál a koníček

Tyto rubriky opět pocházejí ze základní tabulky o spokojenosti. Je třeba je číst v kontextu řádky, kasuistiky, a to zejména v jejich dvojici a v daném pořadí, jak jsou zapsány (tak byly také zadány).⁸⁸ Statistiku prezentujeme už uspořádanou do skupin podle kategorií.

V *Hnědé škole* (pracujeme s 20 případy, bez Lucky) *potvrzuje* v *ideálu* svou volbu nebo její pokračování *objíždkou* 8 žáků; z toho pro 2-3 je i *koníček* dál svým tématem v zásadě *harmonizací* nebo *rozvíjením volby (objíždky) a ideálu* (Linda J., Vašek K., částečně Václav S.), pro 2-3 *doplněním* (Adélka, Linda S., částečně Václav S.: zde koníček je opravdu asi jen koníčkem v non-kontextovém slova smyslu), zbývající 3 ho nevedli (Eliška, Pavla a Lukáš: znamená to, že žádaná profese je tak ideální, že nepotřebuje ani koníček?). Skupinu *potvrzení*, to zejména bez *objížděk*, musíme považovat za v principu nejšťastnější. Také se zdá, že ten, kdo nepotřebuje *objíždku* a má svoje přání tedy už splněno, může snadněji uvést jako koníček opravdový komplement, nemající nic společného s hlavním profesním zaměřením (neplatí to samozřejmě vždy, ale táž tendence se objeví i Nové Zelené škole).

Opačná je skupina *nostalgie*, kde se ideál zcela liší od volby. Sem spadá 10 dětí, přičemž spekulativně předpokládáme, že kombinace s koníčkem budou vyjadřovat míru (*ne*)*utěšitelnosti*. Nejhorší je, když koníček chybí, zde u 5 dětí (u Kristýny, Karolíny, Lenky, Veroniky a Radima),⁸⁹ lepší, když je nenaplněný ideál přece jen *nějakým, byť jiným* koníčkem doprovázen (1 případ Radima, ideálně *vojáka*, v *koníčku* hrajícího fotbal, který tedy opravdu považuje jen za koníčka), ještě lepší, když je neuskutečněný ideál vyrovnán amatérským koníčkem, zde ve 4 případech (u Míši B. modelky a 3 fotbalistů Davida, Tomáše a Petra).⁹⁰

Zbývající 2 případy sestávají z Míši N., která působí ve svém opouštění a zase pěstování tématu *zvířat* zmateně (nebo píše pro matku) a ze Simony, reagující adekvátně na rozchod rodičů zde vzácným otevřením rejstříku mimo *profi-volbu*.

Potvrzení představuje v Hnědé škole 40%, zatímco *nostalgie* 50%, přičemž její nejtěžší forma pak 25%.

V *Nové Zelené škole* představuje potvrzení 48%, zatímco *nostalgie* 26%, přičemž její nejtěžší forma 4% (1 případ, Dana B.). Nová Zelená je tak (i když jde opět malý počet případů) s volbou spokojenější a jako by se s ní dokázala i lépe *vyrovnat*, vybavit ji v představách *kompenzacemi* a *doplňky*.

⁸⁸ Na ideál jsem se ptal jako na „nejraději“ bez všech omezení, hned poté na koníček jako na to, co by splnilo přání: nejde tedy o pouhou zábavu, ale o kompenzaci, harmonizaci nebo komplementaci profese.

⁸⁹ Veronika, Lenka a vlastně i Kristýna jsou našťastí velmi životné osoby.

⁹⁰ Že podobná kombinace patří dohromady, se zdá v naší kultuře potvrzovat i poměrně časté spojení právě slavných modelek se slavnými sportovci, fotbalisty včetně.

13 potvrzení volby nebo aspoň objíždky v *ideálu* je doprovázeno 4 x *koničkem harmonizačním, rozvíjícím* (u Patrika,⁹¹ Jany, Jiřího H., Tomáše S.), 1 x je koníček přesným *opakováním* ideální profese (u kuchaře Jaromíra, který touží stát se *novinářem*),⁹² 2 x pravým koníčkem *komplementárním* (u Zdeňka a Anny), 6 x nebyl koníček uveden (u Lucie, Moniky, Tomáše P., Aleny, Ivy a Stanislavy: všichni potvrzují v ideálu ne čistou, ale objížďku).

7 *nostalgii* je 1x bez koníčka (u Dany B., hlavně se svou *kosmonautkou* operující fantazijně), 1 x s *komplementárním* (u Tomáše D., prosté *vaření*), 2 x s *harmonizačním, s variací na ideál* (u Dany Č., s originálním až extravagantním *hokejem*, a u Petry na OA, rozvíjející své muzické nadání nejprve ideálem *herec, návrhář*, pak koníčkem *keramika*), 3 x je dále harmonizační koníček téměř přesným *opakováním* (u Martina F., Michala, kde *letec* dělá stejný dojem ne koníčka, ale profese jako *novinář* výše u Jaromíra, a u Andrey).

4 žáci se v ideálu nevyjádřili a 3 x se objevila forma, v Hnědé škole neviděná, *vtipkování*⁹³ (*být majitelem Microsoftu* u Jakuba, *ředitel celosvětově známé firmy* u Tomáše C. a *multimiliardář* Jiřího S.), které ovšem není jednoduchým odmítnutím odpovědi, ale vykazuje juvenilní, hlavně klukovské snění⁹⁴ žáků z Nové Zelené, kontrastující s někdy stařeckou skepsí jejich kolegů z Hnědé.

Ve *Staré Zelené* nebyl před desítkou let zadáván současný formulář, jehož otázky tolik podstatně ovlivňují odpovědi; proto nemůžeme provést řádné srovnání o historickém vývoji ideálu, koníčku a jejich vztahu, ale jen upozornit bez ohledu k formě na některé *obsahové* položky.

Jak jsme už několikrát řekli, kompenzační funkci zde před lety hrála představa (ať už jako objížďka nebo jako ideál) *vlastní firmy*, přičemž děti svou další existenci často formulovaly v termínech vztahů k *původní rodině*: a to buď právě přes firmy a převzetí činnosti v nich nebo překonání rodinného dědictví nebo vůbec reagování na ni, vymezení se vůči ní. Jiným materiálem, na němž se vyrovnání nebo i separace od rodiny a vlastní život děti vyjadřovaly, bylo *opouštění současného bydliště v Praze a návrat od lůna venkova*, což šlo ve většině případů provést ne jen obecně, ale i individuálně, v historii rodiny (vždy se najde nějaký předek, který ještě v Praze nebydlel); ve svém obecném, a sice ženském a mateřském imagu zaznívala příroda např. velmi často jako strach ze znečištění prostředí, rozšiřující se ozónová díra a hledání ráje zvířat.

Také se na rozdíl od současnosti vymezoval vztah k původní rodině nalezením svého partnera a založením vlastní rodiny: tato položka nyní chybí nejen kvůli jinému položení otázek (viz výjimku u Simony), ale patrně i proto, že podobná budoucnost je příliš blízká, aby se o ní dalo bezpečně snít: řada dětí v Hnědé škole už započala sexuální život, s Kristýnou se chtěl její sedmadvacetiletý milý zasnoubit, Miša N. je v patriarchální rodině Petra považována k jeho hrůze za „vážnou známost“...

Co se koníčků týče, zejména u studentů *Staré Zelené* jsme před lety našli časté *sportování*, a to jednak téměř na závodní úrovni v oddílech, jednak s rodičem, většinou otcem. (Ale někdy i v oddílech figurovalo *rodinné sportování* ve volejbalu nebo dokonce v plavání, už

⁹¹ U Patrika nejde o čisté potvrzení volby (*stavět letadla*), ale o její posun či kompromis (*pilot = létat letadla*).

⁹² Na opakování se zakládají samozřejmě i harmonizační koníčky, ale takový *fotbal* nebo *létání* přece jen vyvolávají představu amatérskosti, zatímco *novinář* zde zaznělo jako urputné dosažení žádoucí profese.

⁹³ Možná hlavně proto, že v *Nové Zelené* byl formulář zadáván hromadně, zatímco v Hnědé byl vyplňován individuálně se žákem, který se vtipkování neodvážil.

⁹⁴ Nejde ani tak o nějakou dětskou omnipotenci v magické rovině, ale patrně o pocit z kognitivní kompetence, v rovině reálně zažívaných úspěchů při rozumném různým věcem, při dozvídání se, při ovládnutí počítače apod. Viz též úvahu S. Štecha o fantazijní budoucnosti v poznatkových bilancích (v této knize).

pořádná dřina.) *Umělecké* koníčky v lidových školách byly patrně svou častostí bližší současnému stavu.

Hlavní rozdíl ve *volnočasových* aktivitách byl asi v zapojení rodin, které navíc vyznávaly ideologii, že děti by se neměly nechat flákat po ulicích, ale být vytížené. V současné Hnědé hrálo sice několik kluků fotbal v oddílech, ale to byla jejich vlastní a rodiči spíše tolerovaná než zajišťovaná zábava. Naproti tomu nyní se děti z různých škol, hlavně z Hnědé, Nové Zelené a ještě Žluté, začaly scházet ve zvláštní velké a rozsahem pohyblivé partě každé odpoledne na jednom vymezeném neutrálním místě mezi paneláky, kde docházelo k iniciaci („Ty paneláky zkazily skoro každého“ – Pavel z Hnědé školy).

ONTOGENEZE POVOLÁNÍ

Psychologické pojmy profi-volby

V psychologicky zajímavém, tj. v psychoanalytickém myšlení se uvádějí tři zdroje pro povolání nebo pro jinou společensky uznávanou činnost: *sublimace*, *tvorba symptomu* a *reaktivní výtvor*. Budeme tyto pojmy používat velmi volně a třeba i zkresleně tak, jen aby dobře členily materiál, rozpadající se nám primárně podle našich empirických, většinou behaviorálních aspektů.

Sublimací je hrubě možno označit takový stav „perverze“,⁹⁵ který se netýká sexuálního, ale jakoby neutrálního, ba společensky žádoucího pole; to je umožněno symbolizací, při níž se ovšem neztrácí erotická energie; výsledkem je, že se daná činnost provádí se zájmem, snadno a úspěšně, neboť člověk má pocit, že právě v ní se našel, že ho nezkrsluje. V našem materiálu sem řadíme např. některé *umělecké* a *technické* volby a vůbec ty, které by nespádaly pod dvě další kategorie.

Tvorbou symptomu míníme volbu takové činnosti, která není prováděna jen pro ni samu, ale kde cítíme příměs *identifikace*, tedy identifikace s osobou, nikoli jen ztotožnění se s činností: naopak ohled na rodičovskou postavu, reference k ní zkresluje ztotožnění se s činností do podoby *kompromisu*. Typicky v našem materiálu patří pod identifikační symptom alternativní volba *automechanik* vs. *číšník-kuchař*, s jejím chlapským vs. rodinným a mateřským pólem; řadíme sem ale i všechna další uposlechnutí rodičů, která nemusí být nijak symbolická, ale explicitní („Tam bys měla víc peněz...“).⁹⁶

Vedle identifikace se *symbolickou* nárážkou na rodičovskou postavu pracujeme ještě s tzv. identifikací *imaginární*.⁹⁷ Ta se vyznačuje spěcháním subjektu za žádoucím sebeobrazem, tedy referencí ne k rodiči, ale k já, často k nafouklému ideálu, vybavenému všemocností (jak bych se rád viděl). Sem patří např. fantazijní přání v ideálu u kluků z Nové Zelené být *majiteli slavných firem* nebo i jedna stránka některých profesí jako být *slavným* fotbalistou, právníčkou v *Itálii*. Pak i zde můžeme někdy mluvit o příměsi k čisté sublimaci v tom smyslu, že dítě není přitahováno činností samou, ale dalším důvodem: nicméně se tato příměs nezdá do volby a jejího sublimačního jádra zasahovat tak zásadně jako u identifikace symbolické.

⁹⁵ Slovo „perverze“ zde nepoužíváme v obvyklé pejorativnosti, ale neutrálně jako subjektivní přecenění či přehánění, vystupňování ceny něčeho, co vystupuje v přání.

⁹⁶ Ani peníze ovšem nepředstavují čistou hodnotu, která by byla jen řádu nutnosti a neměla symbolický význam: viz zacházení s nimi v hazardu a nebo ve formách potlače. Peníze jsou ambivalentním nástrojem k podpoření společenské sublimace.

⁹⁷ Pracujeme s ní ovšem méně výrazně než v původním textu, kde jsme ji zavedli (viz Kučera, 1992). Když mluvíme o identifikaci bez přívlastků, tak míníme onu symbolickou.

Před deseti lety navíc často vystupovalo *snění o vlastní firmě*,⁹⁸ které bylo vůči samé plánované činnosti někdy dost vnější.

Naše zařazení volby pod tu či onu kategorii zde vyjadřuje převahu některé z nich: ve skutečnosti bývají zkombinovány všechny tři nebo čtyři: u Pavla z Hnědé třídy je v přání být *voják na nebezpečných zahraničních misích* obsažena imaginární identifikace být slavným a mocným, identifikace symbolická vzdálit se ze světa matky, sublimace jako vnější náhrada jeho vnitřních erotických a agresivních hnutí (když nemá sám pořádek uvnitř sebe, udělá ho ostatním venku) a reaktivní výtvar (viz dále) jako udržování pořádku a pomoc cestou násilí (v pubertě s Petrem měli sklon ostatní kluky téměř šikanovat, ale opět šlo vlastně o zákon, o prosazovaný násilný mír). Psychoanalytickou imaginární identifikaci nyní v textu banalizujeme téměř na psychologickou ambicióznost či sebevědomí.

Reaktivní výtvar je zkreslením jiného druhu než identifikační symptom. K němu zde dochází zastoupením opaku toho, než co provádím: a právě co bych dělal nejraději. Nejde o koníčka, ale o nutkavé zaujetí tématem, na které lze převést nakonec oba póly, přičemž ten společensky žádoucí je obranou proti onomu perverznímu. Podle Laplanche s Pontalisem (1967, s. 169) se tak život úzkostlivě čistotné hospodyňky nakonec točí kolem špíny, soudce posedlý spravedlností nemá cit pro reálné problémy lidí a pod svou ctností skrývá sadismus – který se podle autorů stejně někdy prozradí, provalí jako obranná hráz.⁹⁹ V našem materiálu sem patří zejména řada voleb z puberty (asi ze 6. až 8. třídy) nebo v té době obnovených, které byly v řadě případů vzdány právě s uvědoměním si kritického tématu činnosti v postpubertě: tak např. Adélka chtěla být jednu dobu u *veterináře*, ale jen asistentkou, protože by nedokázala „říznout do pejska“, tj. *soucitná pomoc a krutý prostředek* zde šly ruku v ruce.

To je ale zatím jen ilustrace pojmů pomocí materiálu. Systematický přehled uvádíme v následující partii. Ptali jsme se písemně současného souboru, tj. deváťáků z Hnědé a z Nové Zelené školy na první povolání; kdy dítě asi napadlo; další možná povolání; první povolání, které nyní hodnotí jako míněné „vážně“; kdy asi napadlo, případně při jaké příležitosti, někdy též, jak se na povolání připravovalo; volbu psanou do dotazníku v 8. nebo na začátku 9. třídy doopravdy (náš výpis z dotazníku); jak si žák na volbu v dotazníku vzpomíná. (Ze Staré Zelené školy tak uspořádané údaje bohužel nemáme, a tak uvádíme jen, co víme; to málo nám přirozeně nedovoluje historickou komparaci.)

Dále uvádíme kurzívou, jak podle nás poslední, definitivní volba *asi* probíhala: zda jako sublimace (S), identifikace symbolická (I), identifikace imaginární (i) nebo reaktivní výtvar (R).

Zpracování se tedy bude týkat dvou bodů: pro všechny tři třídy způsobů konečné profivolby v probíraných pojmech *S, I, i, R*;¹⁰⁰ poté pro dvě nové třídy ontogeneze profivolby, vývojových fází přání povolání a jejich eventuální zákonitosti.

⁹⁸ A otcové zde vlastně – slibem pomoci při stejném povolání nebo vstupu do jejich firmy až odkázáním jí – nabízeli imaginární zisk za cenu, že se jich synové nezřeknou symbolicky, nevyznačí už nyní rozdíl.

⁹⁹ Nicméně oba příklady současně ukazují, že nositelé reaktivních výtvarů mohou být asi v povoláních velmi úspěšní, ba být považováni za jejich výrazné představitele.

¹⁰⁰ Nejde samozřejmě o nová fakta ani o zcela nové interpretace, většinu z nich jsme už uvedli s souvislosti s *celkovou rolí rodičů* (kde např. sublimace *S* vystupovala jako speciální destinace, *DS*).

PŘEHLED NÁPADŮ

HNĚDÁ ŠKOLA

Kristýna, OA: letuška ve 2. třídě; dál učitelka malých dětí v mateřské školce, prodavačka, sekretářka, zdravotní sestra, servírka; vážně sekretářka, v 5. třídě při návštěvě cestovní kanceláře; v dotazníku obchodní akademie, ale myslí si, že zdravotní škola; pubertální *R* (možná repríza), zachraňovaná v kompromisu (nekrvavá, *dietni* zdravotní sestra) při „realismu“ postpuberty a *I* s rodiči;

Eliška, OA: prodavačka ve 2. třídě; prodavačka („ted' už ne“); v dot. OA, prý ale „manažerka herců, zpěváků jako v Pomádě“ = určité *i*; vždy nesmírně školsky konformní, možná práce v kanceláři nakonec *S*;

Pavla, OA: prodavačka, tanečnice – „ted' už vím, že to asi nepůjde; bylo mi asi 7-13 let, když jsem si to myslela; chtěla bych dělat nějaké povolání, ale stále nevím jaké. Jdu na obchodní akademii a co bude dál – to se ještě uvidí“; plán na jazykovědu = určitá *S*; v dot. OA, ve vzpomínce též; (*neuvedla, že v 6. třídě chtěla být také masérkou* = pubertální *R*, regulace erotiky); OA = odklad;

Miša N., OA: zvěrolékař, učitelka ve 2. třídě; dál pracovat v ZOO; vážně „práce v ZOO, letos neotevřeli“; v dot. OA, ale myslí si, že „zemědělská škola Havlíčkův Brod“; v pubertě repríza *R* zvěrolékařky v chovatelce, pak zrušeno postpubertou;¹⁰¹ OA = odklad;

Simona, OA: učitelka ve 3. třídě („líbilo se mi být ve třídě, plno dětí. Chtěla jsem jich okolo sebe mít hodně.“); učitelku už vážně, pak právnička v 8. třídě; v dot. OA, ve vzpomínce též; setřásla *I* od rodičů tvrzením svojí kontrastně nízké *i*; OA = odklad, práva = asi *S*; (*neuvedla, že v pubertě a v souvislosti s rozvodem rodičů měla velký zájem o koně: viz téma plození a role otce*);

Karolína, SŠ poštovní: veterinářka v 6. třídě („dívala jsem se na dokumentární film“); veterinářka už vážně v dot. „nevím“, vzpomíná si ale na „aranžérku“ („uviděla jsem výlohy v obchodě a tak mě napadlo jak se to dělá a že by to mohlo být zajímavé. Možná se mi zalíbila výloha v cukrárně.“); ztráta výtvarné *S* kvůli silné *I* s matkou;

Lenka, SŠ správní: veterinářka v MŠ; veterinářka i dál, vážně („měla jsem psa a mám ráda zvířata“); v dot. starožitník, ve vzpomínce též; ztráta *S*, paradoxní *I* (matčina profese nedostupná);

Linda S., SŠ právní: herečka od 7 let do 8. třídy; dál herečka, policajt, veterinář, starožitník („poznat originál od kopie“);¹⁰² vážně herectví; v dot. „na lehčí s maturitou“, ale vzpomíná si jako na „hereckou“; zmatená *I* (snaha být bez ní?), nalezení aspoň provizorní *S*;

Adélka, SŠ umělecká textilní: zdravotní sestra v MŠ; dál veterinářka, policajtky; vážně veterinářka; v dot. SUPŠ uměleckých řemesel, ve vzpomínce též; odvržení pubertální *R*, nezávislá vzhledem k *I*, silná *S*; (*neuvedla, že po roky též mažoretka: jako by exhibici převedla na jiné – viz návrhářku*);

Linda J., SŠ umělecká textilní: malíř a anděl během prvních 5 let; dál malíř; vážně malíř, návrhář – „vím to odmala je to můj osud“; v dot. umělecká škola; ve vzpomínce též; záměrné rušení *I*, velmi silná *S*, silná *i*;

¹⁰¹ Miša N.: *Dříve sem se starala o zvířata, ale poslední 2, 3 roky mě to přešlo* – což není úplně pravda, ale došlo asi k posunu funkce zvířat v její psychice: koně symbolizující genealogii a otcovství jako by byli nahrazeni pavouky a myškami vyjadřujícími určitou obavu z těhotenství: pavouk sklípkan vysává „holátko-miminko potkana“. To je reverzní obraz k parazitismu plodu, vysávajícího matku, ji samu.

¹⁰² Lindu S. straší otázka *pravosti*: ta je obsažena nejen u starožitníka, ale i v herectví a v psychologii, v jejich dalších dvou oborech. Rozhodne ji společnost a její zákon? (Viz též volbu práva.)

Veronika, OU cukrářka: prodavačka v papírnictví od 2. třídy; dál švadlena, sekretářka ve 4. třídě; sekretářka vážnější než prodavačka, v dot. „cukrářka“; nepamatuje se; vtipná, možná trochu umělá *S* proti *I*;

Miša B., OU cukrářka: prodavačka oděvů asi v 3. až 6. třídě; dál prodavačka, sekretářka v 5.; prodavačka první vážné;¹⁰³ v dot. „cukrářka“, myslí si, že „sekretářka“; kompenzace (sekretářky i prodavačky oděvů asi v koníčku castingu); kosmetický vtip cukrářské *S* dodán kamarádkou Veronikou;

Lukáš, SŠ IT: zedník v MŠ; pak práce s počítačem v 8 letech; to vážně; v dot. SŠ V Úžlabině, ve vzpomínce též („něco s počítačem“); raná *S*, když poměrně handicapován jazykově hloubkovou dyslexií (špatné diktáty);

Vašek K., OU elektro: elektrotechnik od 8 let; dál policajt ve 3. třídě; elektrotechnik vážně („hrál jsem hry od malička a chtěl je vyrábět“, „vyrábím drobné hry jako je: kulička odrážející se do pálky“); v dot. SŠ elektrotechnická, ve vzpomínce též („už asi od 7. třídy jsme chtěli na: informační technologie“); také *S*, handicapován dyslexií povrchovou (špatné učení se z textu);

David, OU elektro: zahradník v 8. třídě („táta stavěl barák a pracoval jsem na zahradě“); zahradník vážně; v dot. „počítačové systémy“, ve vzpomínce „možná ještě zahradník“ (má přitom pocit, že se na počítače připravoval, ale dlouho ho to nenapadlo jako povolání: „baví mě počítače, stavěl jsem je a hraju“); proti *I* svoji relativní *S*;

Tomáš, OU elektro: fotbalista ve 3. třídě; dál fotbalista; vážně fotbalista; v dot. „elektrotechnik – nemůžu“;¹⁰⁴ určitá *S*, pro niž se podařilo najít cestu;

Petr, OU truhlář: policista v 5. třídě; dál automechanik, fotbalová škola; vážně už policista; v dot. „střední policejní nebo něco s maturitou“, ve vzpomínce „nad ničím sem nepřemejšlel“; složitá hra *R-S-I-i*;

Václav S., OU malíř pokojů: malíř pokojů ve 3. třídě; dál tajný agent, kuchař; vážně malíř pokojů; v dot. „malíř interiérů“, ve vzpomínce též; autentická *S*, na vlastní úrovni nízké *i*;

Radim, OU číšník: fotbalista; dál „asi už nic“; vážně fotbalista; v dot. „to bohužel ještě nevím“, ve vzpomínce též („nevěděl jsem, máma – číšník, táta – nic“; „nejradši bych nedělal nic!“); bez *S* (ta leda ve fotbale), demonstrativně bez *I* a bez *i*;

Pavel, OU automechanik: lítat se stíhačkou ve 3. třídě; dál voják, kuchař, automechanik; vážně kuchař a automechanik začátkem 9. třídy (současně ale uvádí, že se připravoval na vojáka: „rád jsem tělesně cvičil“); v dot. „asi na kuchaře nebo automechanik“, ve vzpomínce ovšem „voják“; hra *R-S-I-i*, ale vztahování se spíše k matce než k otci (opak souběžného Petra);

NOVÁ ZELENÁ

NON-STUDENTI

Lucia, OA: v MŠ učitelka, dál letuška, zpěvačka, herečka, zvěrolékař, soudce, modelling; vážně zpěvačka, v dot. konzervatoř, ve vzpomínce též (příprava: na zpěvačku: „každodenní zpívání s doprovodem na klavír“); vzdání se umělecké *S*, nízká *i*, OA = odklad;

Dana B., OA: archeoložka ve 3. třídě; dál kosmonautka, potápěčka, policistka, kadeřnice, modelka, právnička; vážně potápěčka (napadlo na dovolené u moře, uvádí též jako přípravu); v dot. nerozhodnuto, ve vzpomínce též; směsice *i*, OA = odklad;

¹⁰³ Miša si (na rozdíl od Veroniky) napsala do přihlášky prodavačku jako svoji druhou volbu.

¹⁰⁴ Myslel asi, že nemůže na obor (možná spojený jen s představou SŠ) kvůli známám, než se našlo OU.

Dana Č., OU aranžérka: v MŠ kosmonautka; dál učitelka, doktorka, „scout“-hledáčka talentů, spisovatelka; vážně spisovatelka asi v 7. třídě („dost mě bavilo psát povídky“); v dot. OU, novinář, ve vzpomínce spisovatelka; fantaskní, prospěchem a další realitou nefundované *i*, hokej asi *S*; OU = asi pouhé východisko z nouze;

Martin F., OU číšník: v MŠ kosmonaut; dál policista, zvěrolékař, číšník, fotbalista; vážně fotbalista (v 13 letech, *tj. asi v 6. třídě*), hraje do malička (příprava; v dot. „nevím“, prý (ve vzpomínce) číšník; vzdání se sportovní *S* se sněním v *i*; silná *I* s realistickou matkou;

Patrik, SŠ letadla: v MŠ pilot; dál policajt, strojvedoucí ve vlaku, stavět auta, barman, stavět letadla; vážně stavět letadla („asi při leteckém dni, když tam ukazovali motor“); v dot. „nevím“, prý průmyslovku; prosadil svoji ranou *S*, v trochu kompromisní podobě (letadla stavět místo létat), dosáhl ještě odkazu na otcovu *I* (doprava);

František, SŠ zubní technik: v MŠ námořník; dál potápěč, zvěrolékař; v dot. „nevím“, ve vzpomínce též; asi únosný kompromis *S* sloučením otcovské (výtvarno) a mateřské (zdravotnictví) *I*;

Martin H., OU elektro: potápěč ve 3., 4. třídě; dál elektrotechnik; vážně elektrotechnik („při koupi elektronické stavebnice“); v dot. „nevím“, nyní 0; poměrně raná *S*, prosazení nízké *i* (OU místo SŠ), tím proti *I*;

Monika, OU aranžérka: kadeřnice v 6. třídě; dál zvěrolékařka; vážně kadeřnice („když mě mamka střihala“); v dot. management obchodu, prý ISS poštovní; ztráta různých *S*, včetně těch *R* řádu, možná rekuperace v uměleckosti aranžérky;

Zdeněk, SŠ elektro: prodavač ve 2. třídě; dál počítače, kuchař, elektromechanik; vážně elektromechanik („asi v 6. třídě, když sem byl u taty v práci“); v dot. SŠ prům., ve vzpomínce též; poměrně stabilní *S*, středoškolskostí navíc splnil rodičům jejich *i* (nejraději by *G*), a tak potvrdil svoji *I* (na rozdíl od Martina H.);

Tomáš P., SŠ poštovní: v MŠ policista; dál kosmonaut, popelář, voják z povolání, hasič; vážně voják z povolání, policista („když jsem viděl policii v akci“); připravoval se tréninkem aikida); v dot. policie, ve vzpomínce též; pubertální repríza infantilního *R* vzdána, vzdána *i* ve prospěch *I*; SŠ poštovní = odklad, možná prohra;

Jaromír, OU kuchař: novinář od 7. třídy; někdy též kuchař, filozof, kosmonaut; vážně novinář („u televize“; příprava: „většinou jsem měl dobré slohy“); v dot. novinář, ve vzpomínce též; daná *S* (novinář) s *i*, bez dospělé představy, jak realizovat;

Michal, SŠ elektro: v 1. třídě závodník F1; dál letec, detektiv, basketbalista, hekr; vážně prý hekr, vážně prý též F1 („když jsem viděl honoráře závodníků“), příprava ale na inženýr („baví mě práce s PC“); v dot. SŠ prům., ve vzpomínce též; šel podle své *S*, trochu se lekl v *i*;

Jana, OA: v MŠ zvěrolékařka; dál zvěrolékařka, zpěvačka; vážně průvodkyně (v Itálii, zažila na dovolené); příprava spíš na zpěvačku (8 let zpívala, ale nechce konzervatoř, nýbrž překládat italštinu); v dot. konzervatoř, ve vzpomínce OA; proti *S*, kterou vydala za *i* rodičů, *S* a *i* vlastní, tedy boj s *I*;

Jakub, SŠ umělecká grafická: v 1. třídě pilot; dál fotbalista, reklamní tvorba; vážně reklamní tvorba v 13 letech, „odmalička chodím na výtvarné kroužky“; v dot. 0, ve vzpomínce reklamní tvorba; vlastní *S* s odvoláním na širší rodinu (strýc a teta), aby zdání *I*?;

STUDENTI

Tomáš C., SŠ umělecká, nábytek: pilot „v mládí“; dál policajt, hasič, astronaut, gangster; příprava na konstruktéra nábytku: „práce se dřevem na chatě i doma“; v dot. management turistický a služeb, prý konstrukce nábytku; dobrá poměrně raná *S* v rámci rodinné tradice, *I* (jako by rodiče ani nechtěli, resp. nevyžadovali?);

Alena, G: ve 4. třídě archeolog; dál kriminalista, právník; vážně právník; v dot. G, ve vzpomínce G; rodičovské prosazení *i*, asi oprávněné, tím její uznání *I*; odklad *S*;

Tomáš D., OA: v MŠ policajt; dál hasič, učitel, počítačový programátor, fotbalista; vážně programátor (od 12 let: „rád pracuji s počítači; viděl jsem své známé, jak pracují s počítačem“); v dot. OA, ve vzpomínce OA; snížení *i* vůči G, ztráta, resp. odklad *S* (počítače) na OA; zřejmě silná *I*;

Petra, OA: v MŠ herečka; dál optička, umělkyně, fotografka, hokejistka, aranžérka, zlatnice; z toho žádné vážně, umělecko-průmyslovou školu („chodila jsem do lidušky, a chodím na keramiku už 4 roky“); v dot. umělecká škola, ve vzpomínce též; ztráta *S*, kvůli nejistotě v *i*, bez opory v *I*; OA = odklad až ztráta;

Andrea, OA: v MŠ herečka; dál učitelka, režisérka; vážně až malířka v 8., 9. třídě (při probírání otázky profi-volby na hodině rodinné výchovy); bez přípravy; v dot. „nevím“, prý OA; vzdání umělecké *S* (ale bez přípravy, možná nebyla moc silná), asi též slabá *i*;

Anna, G: veterinář v 1., 2. třídě; dál policie, právník, profesionální sportovec; žádné z nich prý vážné, ale „7 let trénuji volejbal“; v dot. G, ve vzpomínce G; *S* zatím odložena (možná právník) ve prospěch shody s rodiči (*I*) o vlastní *i*;

Jiří H., SŠ sdělovací techniky: v MŠ kosmonaut; dál potápěč, herec, zemědělec, doktor, policajt, programátor, animátor; vážně programátor, animátor ve 12 letech („když mi kamarád poslal 1. programovací jazyk“), příprava: „práce s PC; různé pomáhání tátovi s vytvářením plakátů a pod.“; v dot. „ještě nevím“, ve vzpomínce 0; vlastní *S* jako derivace *I* (rodiče v příbuzných mediálních profesích, ale zřejmě nevyžadovali);

Iva, OA: veterinářka v 1. nebo 2. třídě; dál prodavačka, veterinářka, zdravotní sestra, manažerka; vážně manažerka v 8. třídě; v dot. OA, ve vzpomínce též OA; odmítnutí *i* rodičům (G) s odkazem na širší rodinu (prateta manažerka), možná nakonec OA = *S*;

Stanislava, OA: v MŠ zvěrolékařka; dál popelář, právník, psycholog, úřednice, kosmetička; nic z toho vážně, až asi současné ekonom; v dot. fotograf (!?), prý OA; patrně vzdání se umělecké *S* bez opory rodičů (vliv *I*); realistické *i* v OA = odklad;

Jiří S., SŠ elektro: programování PC her ve 2. třídě; též nájemný vrah, majitel Microsoftu, kuchař; vážně kuchař, programátor, ve 3. třídě jako správce sítě; s přípravou: „hraní, oprava PC“; v dot. SŠ elektro, ve vzpomínce též; prosadil ranou a trénovanou *S*;

Tomáš S., OU elektro: servisní mechanik pro výpočetní techniku ve 2. třídě; stále totéž; vážné, od doby, kdy dostal počítač; „už sedm let zacházím s počítačem“; v dot. výp. technika, ve vzpomínce též; prosadil ranou *S* a patrně též musel snížit vidění rodičů v *i* (jen OU, ne SŠ);

Ondřej, OA: letec v 1. třídě; dál astronaut, Bill Gates; vážně nic; v dot. 0, ve vzpomínce 0; nejasné, asi odklad *S*;

Stanislav, G: v MŠ zvěrolékař; dál popelář, kosmonaut; nic vážně; v dot. G, ve vzpomínce G; patrně shoda s rodiči na *i* a na odkladu *S*.

STARÁ ZELENÁ

NON-STUDENTI

Michal, 9.r., pak prý kuchař: kdysi kosmonaut, pilot; pak dlouho řidič v metru (seznámil se s vlakvedoucím), asi od 3. do 7. třídy; připravoval se v autech i vaření, též odchod do Košic na vrtulníky; v dot. automechanik; mezi kuchař matky - automechanik vlastního i nevlastního otce: to druhé údajně odmítl, i když se dostal = silná *I* s matkou (chtěl se odloučit, při prohře asi ztráta *i*, částečně *S*);

Petra, 9. r., pak prý rodinný cirkus: v dot. 9. a cirkus; silná *I* s rodinou, asi raná *S* s dlouhou přípravou (nicméně pochybnosti výchovné poradkyně, zda šikovnost na pravou cirkusovou, pohybovou kreaci);

Pavel F., OU elektro: zájem o počítače; v dot. „nevím“ (přemýšlel ještě nad automechanikem a kuchařem), elektro podle otce = *I* bez ostřejší snahy o separaci, přitom volba asi neutralizující rodičovské postavy, bez výrazné *S* (elektro ne počítačů, ale rozvodných zařízení), slabá *i* (pouze představa pozdější firmy);

Martina K1, 9. r., pak prý kadeřnice: v dot. kadeřnice, „kursově kosmetička a masérka“: tato volba *R* (regulace vlastní sexuality, před vstupem do partnerské života);

Ivana, 9. r., pak prý hotelovka nebo na prodavačku: nejprve prodavačka, pak zdravotní sestra; v dot. hotelovka, s profesí barmanka nebo servírka = *R* (opět regulace sexuality, „vocamcaď až pocamcaď“); částečně *I* k otci, částečně *i* (být svůdná před cizinci);

Radek, 9. r., pak prý řezník nebo kuchař: v dot. řezník; hlásil se na instalatéra, též klempíř, izolatér, přemýšlel i truhlář (činnost jako by lhostejná = slabá *S*); silná *I* s matkou (spolu chovají psy), *R* (rád krájí maso zvířatům);

Pavel L., OU automechanik: ve hře též kuchař-číšník a řezník; v dot. automechanik; volba podle *I* s otcem, *i* jako autodílna (s tátou), ale přitom dobrá *S* (výrazně ho to bavilo, i příprava);

Jarka, 9. r., pak prý zdravotní sestra: přihlásila, nedostala; v dot. SŠ pedagogická (chtěla být učitelkou ve školce); volba zdrav. sestry bývá dost *R* (ona přitahována spíš malými dětmi, hlavně miminky, než nemocničními scénami), výrazná *I* s rodnou sestrou (jejímž byla kdysi „miminkem“; sestra též zkoušela zdrav. sestru);

Vláďa, OU elektro: dřív pilot, kosmonaut (uvádí jako přání ještě v 7. třídě), jezdit s kamiónem („To můžeš dycky“); učiliště jako otec = silná *I*, slíbená firma, ve snění větší než otcova = $i + I$;

David, OU automechanik: bez údajů;

Standa, OU instalatér: v dot. řezník; rád zvířata (pěstuje, též do Austrálie na safari) i maso, rád řeže = *R*, určitý sadismus poznávací: ze školy „znát části kostí člověka“), instalatér bez větší *S* (malý výběr s jeho prospěchem), byt trénoval řezání; možná *I* – aby nedělal klempíře jako otec;

Honza, OU zedník: v dot. „nevím asi pudu do 9. třídy“, pak raději vzal zedníka: bez větší *S* i ostatních prvků; směřování k dospělému životu, samostatný;

Ondřej, 9. r., pak prý polygrafie: v dot. polygrafie; silná *I* s matkou, ale už možná přešlo v pravou *S* (ranějšího data: touha opravovat, restaurovat knihy);

Martin, OU kuchař-číšník: ve hře též automechanik; v dot. kuchař-číšník; zvolil matčinu možnost, oba otcové u aut = silná *I* s matkou; prý ale na vaření talent, určitá *S* díky přípravě;

Petr Š., OU zedník: v dot. zedník, obráběč kovů; minimální možnost výběru, asi bez *S*;

Honzík, OU řezník-uzenář: v dot. řezník-uzenář; rodinná tradice = *I*, možná *R* (obliba zabíjaček), ale jako velmi raná současně *S* (téměř jako u uměleckých profesí); též vize *i* o vlastní firmě;

Zdeňka, 9. r., pak prý čalounice nebo do skláren: též kožešnice, v potravinářství (problém s váhou); v dot. čalounice; možná určitá *S*;

STUDENTI

Andrea, OA: původně zdravotní setra, pak s VŠ, na doktorku (aby VŠ jako táta); v dot. *G*; po zkouškách zrušila odvolání na *G* a šla na *OA*; *G* = cesta na dětskou lékařku; péče o miminka v přibuzenstvu, též chování zvířátek a přání veterinářka; náprava, až bude

rodičem: „když udělali naši třeba nějaký chyby, tak těch bych se chtěla vyvarovat...“; lekla se nemocnicí po návštěvě kamarádky = zrušení *R* v postpubertálním „realismu“, určitá *I* s otcem, snížení *i*;

Zuzana, OA: ve 3. nebo 4. třídě archeoložka; dál zdravotní sestra u malých dětí, rozmluvila jí matka i známá zdrav. sestra; v dot. *OA* (oba rodiče); *I* s oběma rodiči (obdiv otce, kritika matky za rozvod), problém převeden na plán studia psychologie; *R* (zdrav. sestra) zrušena v postpubertě,

Daniela, G: kdysi doktorka, tlak rodiny (znechucení: „vrtat se v břiše“); též herečka, zpěvačka, malířka, tanečnice; patrně pubertálně kosmetička, holička (dotýkat se, ale mimo běžnou erotiku) – nezhodnotila by ale vzdělání; v dot. *G*; pociťuje příliš druhů nadání, bez jednoznačné *S* (nervózní z toho); malování rodinná tradice, ona být víc s lidmi: kosmetička určitý kompromis, kombinace *R, S, I, i*;

Honza, G: oba rodiče *VŠ* (zubaři), vždy jasné *G, i* sestra: *I* s rodinou tradicí;¹⁰⁵

Lenka, OA: kdysi zvěrolékařka, zájem o koně; rodiče proti, lekla se sama při rozhovoru se známými; psycholožka (podle vzoru *Zuzany?*, silná *I*, všichni vědí o napodobování); v dot. *OA*; ztráta *R* postpubertou; ekonomie v rodinné tradici (už babička), asi *I* s matkou (která ale možná chtěla *G*); určité *i* v podnikatelství;

Vašek, SŠ stavební: udělat rekord v biatlonu (*S, i*), sportování s otcem; v dot. průmyslová škola, rodiče *G*; vzdání se sportovního *G* = určité opouštění *S*, pak v *I* kompromis (ne *G*, ale průmyslovku, ale otcův směr: též kvůli *i*, nabídka pomoci);

Tomáš J., G: konkurence s *Vaškem (i)*, fotbalista, závodní cyklista; technický inženýr (přání otce), právník (přání matky), psycholog (jeho nápad); v dot. *G, VŠ* asi podle matky (učí se s ní), *I, i*; „mít vyšší vzdělání než třeba vostatní lidi“ = *i*;

Tomáš K., SŠ potravinářská: v dot. *SŠ* potravinářská; nejprve cukrář na *OU*, rodiče maturitu; *SŠ* potravinářská, cukr - cukrovinky; otec, ať něco jiného: kvasná chemie, katedra piva na *VŠ*; vlastní projekt: znovu založit pivovar v rodišti = série kompromisů, „udržujících *S*, případně ji vyvažující pomocí odkazu na *I* (vybojovává se nějaké právo na dětstnost, resp. na původní rodinu, a na její reprízu volbou proti vnucovaným perspektivám dospělosti);

Josef K., SŠ elektro: v dot. strojní průmyslovka; technický talent s dyslexií; silná *S*, prosazená jako elektro, mohla být jiná; *I* s nemocnou matkou;

Martina K2, Evangelická akademie: v dot. *Evang. akademie*; pod vlivem matky, otec proti, asi včetně náboženství = silná *I* (des-identifikace s matkou a nové vyrovnání s otcem ji asi čekají);

Markéta, OA: v dot. „nevím“ (rodiče hotelovku); ekonomie v rodinné tradici: *I* s matkou; možná zmenšení *i* (ale nejhorší vysvědčení „za celej život“, jako by to na těžší a prestižnější hotelovku nechtěla zkoušet);

Vanda, 9. r., pak prý OA, OU: v dot. „nevím“; nedostal, se na *OA* kvůli známkám; volba nejasná;

Pavel R., OA: v dot. *OA*; příprava: kšeftování ve třídě; ekonomie ve třetí generaci (otec zemřel) = *I* podpořená *S*; snaha o soukromou akademii (pak diplomacie) = jeho *i*, též díky *I* jeho dědečka;

Martina V., 9.r., pak konzervatoř: v dot. konzervatoř, nedostala se na klarinet; zájem o cizí kultury (jako modely její situace?); dědeček profesionální trumpetista; hrát se svým učitelem komorní hudbu: raná *S*, přenosy *I* z otce;

Petr V., SŠ elektro: v dot. *SŠ* elektro; prosadil svoji *S* proti *OA* rodičů; aby neatakoval přímo, zřejmě se raději na *OA* nedostal; určitá grandeur *i*;

¹⁰⁵ Ale vzhledem k tomu, že jde Honza teprve na *G*, nemůžeme *I* považovat za tak silnou, jako v následování rodičovské profese.

Vladka, OU švadlena: v dot. švadlena; šít na malé děti, hlavně ne na muže nebo na ženy; *S*, ale i zasažena pubertou (hubnutí); krejčovství v rodu, silná *I* s rodinou.

Rozdíly v psychice profi-volby?

Nebudeme dokumentovat zastoupení psychologických pojmů v jednotlivých třídách procentuálně: takových údajů jsme již uvedli dost výše. Nyní se pokusíme o spíše kvalitativní portréty těchto tříd.

V *Hnědé třídě* s jejími hrozivými handicapami sociokulturními a děsivě limitujícím prospěchem, včetně neumění učit se, slabou matematikou a nulovým pravopisem, dopadla profi-volba vlastně skvěle. Děti s ranými a jinak autentickými *sublimacemi* je většinou dokázaly prosadit: ať už šlo u dívek o *uměleckou (textilní) tvorbu* a u chlapců hlavně o *počítače*; nebyla zde taková potíž udržet *sublimace*, protože nízká, možná až přehnaně realistická *imaginární identifikace* dovoľovala vzít silnici nižší třídy, a ani rodiče nebyli s to nijak výrazněji protestovat (matky šly dětem na ruku, otcové byli poměrně slabí); samy děti byly navíc samostatnější než ve zbývajících třídách: tak se třeba Václavovi S. podařilo umístit svoje nadání *geometra* do *malíře pokojů* – podobné uplácírování by pro své zájmy asi nepřijaly např. Andrea nebo Stanislava ze studentů Nové Zelené. S patriarchálně umíněným otcem se musel vyrovnávat jen Petr; přísnost Vaškova tatínka se do profi-volby asi nepromítla.

Nízká *imaginární identifikace* nebyla naproti tomu využívána přehnaně často ke sporu s rodiči, pro *identifikaci symbolickou*, tj. k *des-identifikaci*: snad jen u Simony, možná u Pavly a částečně u Míši. (Je to dvojsečná zbraň, již litovaly některé děti z Nové Zelené, zejména Tomáš D. a Iva.)

Díky postpubertálnímu realismu¹⁰⁶ zmizely některé pubertální volby, zejména *péče o zvířata, zdravotnictví a regulace erotiky (masérka)*.

Nicméně i tak je řada voleb asi nepovedených: je to volba OA, když se plánuje VŠ (pokud se plánuje vážně, zde zejména u Pavly a Simony), též zbytečně vysoká cesta SŠ u Karolíny, která tím přišla o *výtvarnou sublimaci* a upadla do ještě větší *identifikační závislosti* na matce; podobná úzkost matky asi zasáhla i Lenku (vzdání *práce s lidmi a policejní školy*); podle nás v nedobré situaci, bez přání nějaké profese, se nachází Radim.

Dětem se povedlo vymyslet několik nosných kompromisů:¹⁰⁷ viz Kristýninu *zdravotní dietní sestru* (nakonec neprosazenou) ve službě *identifikaci symbolické*, Petrova *truhláře*, Pavlova *automechanika*, asi i *cukrářku* Veroniky a Míši B.

Možná je zde pro celek profilující kategorií *S*, *sublimace* sama a její eventuální komplikace v *R*, *reaktivním výtvoru*, jehož vzdání se může pro dítě vyhlížet jako prohra s rodičem (přiznání *I*, *identifikace s ním*). (Zvýrazňujeme, zjednodušujeme pro větší didaktičnost výkladu.)

V *Nové Zelené* jako by byla rozhodující *imaginární identifikace*, *i*. Ta na jedné straně vhodně podporovala originální *S*, *sublimaci* (*kuchař Jaromír chce novináře*) nebo i *R*, *reaktivní výtvor* (*Dana aranžérka chce pracovat v mužském hokeji*), ale chyběla jí solidní dlouhodobá příprava, zůstávala trochu sněním i pro *umělecké volby* (u Andrey a Stanislavy), kde možná navíc pýcha v *imaginární identifikaci* zabránila jít na nižší OU.

¹⁰⁶ Pojem postpubertálního realismu vysvětlíme podrobněji během periodizace ontogeneze profi-volby.

¹⁰⁷ Tím netvrdíme, že kompromis je nutně správným řešením: ale často svědčí o uvědomění si parametrů volby a o invenčnosti.

Na druhé straně vedlo odmítání *imaginární identifikace rodičovské* (jejich ambice) k některým *des-identifikacím* (*I*), někdy možná šťastným: viz hlasitou *des-identifikaci* u Jany, snad oprávněnou; někdy neškodným, i když asi zbytečným (při silné a probojované *sublimaci* do počítačů zbytečně nízké OU Tomáše S.), jindy patrně spíše škodlivým: ve stejné figuře jako v Hnědé OA místo G, a to patrně kvůli ohrožení *imaginární identifikace*, sebeobrazu možným neúspěchem, jak to dokládá litování (že jsem nešel na těžší školu). Celkově se ztráty *sublimace* kvůli povšechné OA zdají masivnější než v Hnědé škole.

Povedlo se několik případů shody s rodiči v *i* při volbě G, aniž by to znamenalo nějakou závislost (*I*); také *převzetí rodinné tradice v umění* (Tomáš, Jakub, Jiří H.) je silnější, aniž by nutně znamenalo větší podřízenost, *symbolická identifikace* je patrně vědomá a současně interiorizovaná, tedy nakonec volná. V některých jiných případech je zde naopak *I* příliš svazující.

Také zde registrujeme několik hezkých kompromisů, např. u *zubního technika* Františka, částečně *stavitele letadel* Patrika a při mírných posunech převzetí rodinné tradice.

Ve *Staré Zelené* jako by profilovala *symbolická identifikace*, *I* s rodičovskými a nejvýrazněji s *otcovskými* postavami. Je zde řada ještě malých chlapců, kteří se bojí velkého světa a v něm jim má pomoci otcovská podpora, ambiciózní stránku jejich *imaginární identifikace* pak sytit či kompenzovat představa vlastní firmy, silně ambivalentně, pokud jde o firmu zděděnou, otcovskou (Pavel L., Vláďa). Od svých rozvedených matek se snaží *des-identifikovat* další chlapci, ne vždy úspěšně (Michal, Radek). V nejlepší situaci z malých chlapců jsou ti třeba nejméně zralí a působící fyzicky dětsky, kteří ale asi už v raném období dokázali najít v rodinných činnostech silnou *sublimaci* nebo i silný *reaktivní výtvor*: jako drobný a křehký *řezník* Honzík nebo mu podobný *restaurátor knih* Ondřej. V silné *identifikaci s otci a rodinami* se pohybují i kluci z řad studentů, ale buď se smířili s tím, že budou opravdu tak dobří, jak rodiče chtěli (souhlas v *i* o absolvování G) nebo se jim povedla řada velmi obratných kompromisů pro svou *sublimaci* (geniálně u Tomáše K., posun dále u Vaška, Petra V., prosazení si svého u Josefa K.). Nenacházíme zde u chlapců únik na OA jako později v *Nové Zelené* (u Pavla R. jde o asi o dobrou *sublimaci*, kterou *I, identifikace* s rodinou spíš může podpořit). Máme zde též asi dva chlapce sociálně nižší, ale buď se sitující mimo školu (Petr Š.) nebo už dospělé, „rozumné“ (Honza, podobající se v něčem Petrovi z Hnědé, ale identitně možná dál).

U některých dívek, které zůstaly v 9. třídě, může ještě přetrvávat spíše pubertální *reaktivní výtvor* (Ivana, Jarka, možná Martina), u Andrey už byla *dětská lékařka* zrušena. Také zde jde možná zbytečně velký počet dívek na bezpečnější OA, ale tendence není tak silná jako v současné době.

Chlapci a děvčata musí svoji *sublimaci*, v některých případech ještě interferující s jejich vlastní *reaktivním výtvorem*, nějak uspořádat vzhledem k nesmírně silné ose *symbolické identifikace*: ale k *des-identifikaci* nepoužívají tak často nesouhlasu v *imaginární identifikaci*, jak se to děje později, zejména v *Nové Zelené*.

Lze hovořit o nějakém historickém posunu v psychice ohledně profi-volby? Zdá se, že je to právě větší operování jednou stránkou *imaginární identifikace*, *i*, a sice svou slabostí, chabým nadáním atd. proti rodičovským ambicím na dítě, jejich *i*, a to buď ve službě *des-identifikace* a nebo jako její důsledek, jako vlastní nejistota, nedůvěra, přílišná ztráty právě opory v *symbolické identifikaci*: tato tendence je silnější v *Nové Zelené*, ale patrná i v Hnědé.

Současně je ale významný i sociokulturní faktor, který zase spojuje novou Hnědou se Starou Zelenou: *sublimace, reaktivní výtvory* i *tvorby symptomů* jsou zde možná silnější a méně pod vlivem *imaginární identifikace*. *Tvorba symptomů* vykazuje jasný vnitřní

identifikační konflikt s rodičovskými postavami, *reaktivní výtvo*ry jasné vnitřní tendence, buď překonané nebo ne „realismem“ postpuberty. V Nové Zelené někdy naopak trochu komickou expanzivní ambicióznost, která nemusí být pevně založena a která je druhou stránkou *imaginární identifikace* (první byla obava ze selhání).

Vývojové fáze

Nyní se budeme věnovat druhému aspektu, ontogenezi povolání ve vlastním slova smyslu. K němu systematicky využijeme pouze údajů z Hnědé a z Nové Zelené školy, které byly sebrány pomocí stejného formuláře.

Už na první pohled je zřejmé, že počet oblíbených profesí je velmi omezený. Ještě nápadnější je to, že se určité skupiny povolání objevují vždy v určitých letech. Podívejme se, jak tato periodizace podle profesí odpovídá zavedené *periodizaci psychického (psychosexuálního) vývoje*.¹⁰⁸ Jako první pro profi-volbu spatřujeme dětmi uváděné období od MŠ do 1., nanejvýš 2. třídy, což je fáze *uzavírání oidipského konfliktu*, jež může obsahovat i některé preoidipské zbytky; následuje období relativní *latence* sexuality, zhruba do 4. třídy, kdy do konce 5. probíhá tzv. *morální prepuberta*¹⁰⁹ (tu je v našich nepřesných údajích obtížné najít); poté následuje zejména v 6. a 7. třídě období *puberty* ve vlastním slova smyslu, která *oidipský konflikt reaktivuje*; poté, hlavně v 9. třídě, někdy už v 8. třídě, můžeme hovořit „*realistické*“ *postpubertě*.¹¹⁰

Jaké typické druhy profesí spadají pod jednotlivá údobí? Jaký motiv (v nejširším slova smyslu) přitom mohou jednotlivé profese vyjadřovat, čím jsou si tedy podobné, a jak jsou tedy i vzájemně nahraditelné?¹¹¹

V období *uzavírání Oidipa* se objevuje v našich *dívek* nejčastěji *zvěrolékařka*, dále *zdravotní sestra*, *učitelka* (pracující hlavně v *mateřské školce*), někdy *herečka*, *zpěvačka*. První tři povolání se zdají částečně patřit k sobě, jako by vyjadřovaly zájem o fetiš; u *zvěrolékařky* a *zdravotní sestry* je tato péče ambivalentní, řadíme ji pod reaktivní výtvor (R). *Herečka* a *zpěvačka* vyjadřují spíše dětské předvádění se a svádění.

Zvěrolékař občas zazní i u *chlapců*, kde ale dominují jednak *policista*, jednak skupina pohybu, tj. *kosmonaut*, *pilot*, *námořník*, *závodník formule 1*, možná částečně *potápěč*. *Policista* ctí zákon místa (rodiny) a jakoby udržoval vnitřní pořádek, zatímco zbývající profese exhibují jako *divčí herečka* a *zpěvačka*, ale něco jiného: že bych tady nemusel být – na rozdíl od *policisty* představují opuštění místa, únik, a to dvojí, jednak prostorový, jednak do rizika, do nebezpečí; pohyb sám je zde navíc patrně vzrušující.

Tato povolání bychom řadili spíše pod reaktivní výtvo

¹⁰⁸ Prezentujeme zde z didaktických důvodů fáze psychosexuality jako předem dané: ale třeba ke stanovení postpuberty s jejím realismem jsme použili právě i dat o osudech profi-volby.

¹⁰⁹ Tento pojem jsme zavedli v naší periodizaci psychického vývoje v knize „Psychický vývoj dítěte od 1. do 5. třídy“ (v tisku).

¹¹⁰ Jde opět o terminologii z naší vývojové psychologie.

¹¹¹ Musíme upozornit, že v některých případech máme při hledání motivu určité indikace v dalších výpovědích dětí (zejména v rozhovorech), ale v některých případech tento motiv silně odhadujeme. Také formulace motivu není vždy na stejné úrovni hloubky nevědomí. Celkově je tato pasáž nejvíce spekulativní částí textu a vybízíme čtenáře mnohem více k jejímu kritickému nahlédnutí než k převzetí.

bách (patrně zejména sublimačních, někdy reaktivních) nyní, ale ještě i v období latence, je nepřítomnost imaginární identifikace ve smyslu snobskosti: už málokdo si později z vášně vybere *zedníka*, nikdo pak *popeláře*.

V období *latence* se nám povolání určují hůř kvůli méně jasné dataci ve formuláři. Nicméně se zdá, že u *dívek* zde dominuje s obrovskou převahou *prodavačka*, dlouho po ní pak *učitelka*, občas *letuška*, *zpěvačka*, *herečka* či jiná *umělkyně* jako přetrvávající *malířka*, nově a výjimečně *režisérka*, *fotografka*, ale výjimečně též *optička* (zvláštní sublimace?), *archeoložka*, *potápěčka*. Kdo měl celou dobu pejska, může kontinuálně, tedy i nyní pomýšlet na *chovatelku* nebo *zvěrolékařku*. *Prodavačka* je velmi zajímavá profese, směřující podle našeho názoru k něčemu podobnému, co si kluci většinou probírají u sběratelství a zde (v souvislosti s prodavačkou) hlavně pomocí směny či transakcí: počítá, objektivizuje se zde sociální role, která není totožná s tou uvnitř rodiny, ale mohla by být jejím dílčím modelem. *Učitelka* je dobrá identifikační a současně identitní, socializaci navozující volba: vyjadřuje zájem o svou aktuální pozici pomocí přehozením rolí, ne na rodinné, ale na jiné, neutrálnější konfiguraci. Rolovost jakožto objektivizace rodinných vztahů (vnesení řádu, spočitatelných a vlastně spravedlivých pravidel do nich) obě zmíněné profese spojuje.

Zájem o skupinu profesí kolem archeologie a potápění, možná i včetně fotografování a optiky odkazuje k nějaké touze dozvědět se zahlédnutím, prohlédnutím přinejmenším stop, z nichž by šlo vysoudit. Intelekt je dostatečně rozvitý, aby vysuzovací operace zvládl, a dává dokonce přednost pravé ukázce, malinkému fragmentu, který doplní, „přežene“, než velkému snu, neopřenému o realitu. Zájem o cizí situace, např. o jiné kultury, představuje cvik v alternativách, rozehrání možností, jak by všechno mohlo vypadat jinak.

I u *kluků* se objeví zvědavý, odkrývající, sám přitom neviděný *potápěč*. Také *prodavač* a *učitel*, ale ti ne tolik jako u *dívek*. Mnohem častější je zájem o *počítače*, možná suplující v současnosti (podle názoru M. Klusáka) většinu dřívějších technických zájmů, a s ním asi i další, historicky přetrvávající technické sublimace do *strojvedoucího*, *automechanika* či *stavitele aut*. Ranost zájmu o počítače považuji za důležité zjištění, svědčící o tom, že u řady dětí není později v definitivní volbě ničím náhodným, módním či obecným (za situace, když se neví nic přesnější.) Objevuje se už také doma odpozorovaný *kuchař*, který bude v pubertě identifikační rodinnou alternativu právě k „macho“ autařovi nebo motorkářovi.

Podle našich údajů zde také vznikají či pokračují vznikat velmi čisté sublimace, spočívající v činnosti s *materiálem*: jako *malování* (třeba pokojů) nebo *práce se dřevem*. Vůbec je nabídka reálně prováděných činností, toho, co už samo dítě může dělat (nejen vidět u dospělých) nyní velmi velká. Proto je víc než přirozená představa, že když budu pokračovat v tom, co dělám, často už v oddílech, stanu se *foťbalistou* nebo *basketbalistou*. Patrně ještě z oidipského období u někoho přetrvává dost fantazijní, nepravděpodobný *kosmonaut* nebo trochu realističtější *letec* či *pilot*.

Zajímavá je skupina, kde na jedné straně vystupuje *policista*¹¹² a částečně též *hasič*,¹¹³ a na straně druhé, většinou u jiných kluků (v jednom případě ne) *gangster*, *nájemný vrah*, *tajný agent* nebo elektronický zločinec, *hekr*: což připomíná dětskou hru tohoto období, a sice „na četníky a na zloděje“. Obě skupiny jako by spojoval *detektiv*, který je sice na straně dobra, ale nenosí uniformu jako *policista*; ten také udržuje pořádek a trestá, zatímco *detektiv* pátrá po již spáchaném zločinu. V pozici „mezi“ je výrazně *tajný agent*, i literárně nejtypičtější postava

¹¹² Nemusí to být u kluků, kteří chtěli být *policajti* už předtím, v úplně 1. volbě během MŠ nebo v 1. r. ZŠ. Naopak se nám ukazovala kombinace *kosmonaut*, *pilot*, a pak *policista*, jednou též naopak: jakoby jedno bylo placeno druhým?

¹¹³ *Hasič* má vedle své obecné složky zločin vs. pomoc ještě svůj speciální sublimační, a sice pyromanicko-enuretický náboj.

pro rozehrání otázek identity a identifikace (agent je nutně vždy dvojitý, musí dělat malé zlo, aby mohl dělat velké dobro; často se to nikdo ani nedoví, takže jsem viděn ve dvou optikách, jedněmi lidmi jako spasitel, druhými jako zločinec).

V naší klasifikaci by tato skupina *zločinu* svou tematikou přecházela již do období *morální prepuberty*, ale nemáme proto přesné časové údaje. S prepubertou ve 4. třídě operuje pro volbu povolání M. Rendl, který k sebrání dat použil jednak otázky na minulost z mého formuláře profi-volby, jednak své vlastní rozhovory ze 4. ročníku (obojí v Modré škole).¹¹⁴ Podle Rendla jsou v tomto údobí typická povolání *hereček pro dívky* a *sportovců*, hlavně *fotbalistů* a *hokejistů* pro *chlapce*. Protože ale patrně nevedl rozhovory ani ve 2. ani ve 3. třídě, nedá se vyloučit, že ke změně došlo už před 4. třídou, alespoň v mém souboru v některých případech ano. Jinak by ale nárůst subjektivity a představa o vlastním já (imaginární identifikace, doprovázená např. nárůstem zájmu o módu) s údobím prepuberty v zásadě korelovaly.

Puberta je v profi-volbě charakterizovaná jednak určitými sociologicky dost realistickými volbami, které jsou pokračováním předchozí latence, někdy i zahlédnutím nových možností, jednak návratem voleb z oidipského údobí (návratem pro celek souboru: u jedince se někdy mohou objevit poprvé). Hranice mezi těmito dvěma skupinami není neprostupná.

U *dívek*, které nechtějí příliš daleko studovat, je nyní velmi oblíbená *sekretářka*, v níž mohou uplatnit své vnady a současně držet erotický kontakt na uzdě; sociologicky je to navíc čistá práce v kanceláři, kde se údajně nenadřou. Eroticky víc natěsno se pohybují *servírky*, ještě více *kosmetičky*, *masérky* a též *zdravotní sestry*, všechny vlastně pomáhající; trochu jinak *tanečnice*, které se jen ukazují.¹¹⁵ S tím se někdy objevují sublimace do větší distance jako u *návrhárek* nebo sebereflexe ve *spisovatelství* a v zájmu o *psychologii* (to obojí u děvčat i u chlapců).

Převážně dívky (ale někdy i chlapce) zasáhne velmi silný zájem o *zvířata*, *zvěrolékařství* a *chovatelství*, kde dívky v zásadě probírají párování a otcovskou roli v plození (chlapci někdy spíš pregenitální něžnost nebo sadismus): jak *masérky* a *kosmetičky*, tak *chovatelky*, když se do nich zblázní dívky dosud považované za vyhraněné studijní typy, působí trochu bizarně a vyvolávají u rodičů zděšení.

U *chlapců* pokračují staré sublimace jako *počítače*, *truhlář*, *malíř pokojů*, případně se pod tlakem definitivního termínu vynořují nové, možná dosud neprojevené, např. když přijde ke slovu transformace rodinného dědictví jako u některých *uměleckých oborů* - současně se ale může stát, že volba je jakoby příliš náhlá a nemá žádnou přípravu v koníčku ani ve známkách. Přetrvává *sportovec*, někdy už ovšem spíš jako nostalgická vzpomínka.

Ovšem typické pubertální volby chlapců jsou zde dvojí až trojí: jednak *policista*, jednak *voják až letec*, jednak dichotomie *kuchař-číšník* vs. *automechanik*. Vidíme, že jde částečně o reprízu oidipských voleb, podobně jako ve *zvěrolékařství* a *zdravotnictví* dívek. *Policista* zaznívá v pubertě dokonce od obou pohlaví, což v rané fázi nebylo; možná se k němu jedním aspektem váže i *právník*. Strážce zákona je v tomto období stejně rozpolcený jako předtím ve hře na četníky a zloděje, jen už to není tak hravé; spíš než hráči jsou nyní chlapci začínajícími členy hnutí jako *skinů* nebo *anarchistů*. Obecně je být policistou v tomto

¹¹⁴ Od Rendlovy periodizace v subkapitole *Vývoj vizí profese v dětství* (in: Rendl, 2003) se moje pojetí s 5 stádii výrazně liší. Jmenovaný autor rozlišuje údobí pouze 3: první od 5 do 7; druhé až ve 4. třídě (po dobu 3-5 let mají profese z MŠ a 1. třídy patrně trvat), poté definitivní projekt.

¹¹⁵ Dokonce od *striptérek*, jimž se po revoluci v rámci přibližlé údajné detabuizace věnovalo několik televizních pořadů, zaznívalo rozhořčené tvrzení, že jsou přece slušné umělkyně, věrně milující partnera, a žádný k----. Jistě, cílem povolání je rozehrát sexualitu v přísně stanovaných mezích.

období¹¹⁶ vedeno snahou regulovat vnitřní tendence nějakými vnějšími pravidly,¹¹⁷ kdy v pozadí je u chlapců patrně představa čisté matky.¹¹⁸

S *vojákem* někdy spojuje *policistu* riziko ztratit se příliš blízkým matkám. Rodinný pól *kuchaře* vs. pól „chlapů sobě“ *automechanika* jsme probírali již několikrát: ale i pro jiné případy je puberta volbou mezi rodiči či snahou o identifikační kompromis v materiálu povolání.

Postpubertou v profi-volbě označujeme definitivní fázi volby, pokud v ní proběhne několik *psychických* kroků, jež shrnujeme pod pojem „realismu“: nemíníme tedy *sociologické* omezení špatnými zkouškami nebo notoricky mizerným prospěchem. V zásadě jsme našli tyto kroky dva: prvním je přecitlivělost imaginárního ideálního já na možnou prohru – argument je někdy používán jako prostředek des-identifikace se od rodičů, kteří už nemají narcisticky vidět ve své potomkovi génia.

Druhým krokem je zpětné odbourání některých pubertálních voleb nebo jejich transformace, když hrozí, že budou realizovány. Jako ostatní fáze vývoje profi-volby, platí i úlek z pubertální volby antropologicky konstantně: povolání *doktorky* se vzdala Andrea za Staré Zelené stejně jako *zdravotní sestra* Kristýna z Hnědé. Realistický úlek zde bývá složen ze dvou představ: jednak se ukáže při nárazu na možnou realitu i odvrácená strana povolání, byť často přehnaně („infekce a krev“ Kristýny), jednak se přiblížil sám dospělý život, který nabízí nebo hrozí splnit to, co projektivně či herně poskytovalo povolání: Andrea a Kristýna budou už možná brzy zdravotnicemi svých vlastních porodů, svých dětí a partnerů, masérka Pavla se bude dotýkat cizích těl v milostném aktu, Míša N. si musí dát pozor, aby ji nezačalo brzy vysávat malé zvířátko v bříšku atd.

Vedle vzdání se profese se objevují ale samozřejmě i zajímavé transformace: tak např. Adélka začala v mateřské školce jako *zdravotní sestra*, aby pokračovala jako *policajtk*a (neznáme dataci) a *veterinářka*: to už prý vážně, chovala ostatně pejska a chodila na koně (dokonce ji jeden kousl do břicha) přes celou pubertu, kdy současně paralelně tančila jako *mažoretk*a či *roztleskávačka* na sportovních zápasech: zájem o sex a svou svůdnou sebe prezentaci až pózu však díky nesporné múzickosti sublimovala a přenesla do *návrhářky*, vymýšlející svůdné šaty pro druhé.

Bylo by možné najít celou řadu jiných drah vývoje povolání od mateřské školy až do finále, a některé jsem naznačili již v průběhu textu na několika kazuistikách.¹¹⁹ Ale není zde naším úkolem hledat podobnou typologii.

¹¹⁶ Na vysvětlenou zde i k jiným volbám naléhavě upozorňujeme, že různým skrytým nábojem ve volbách, zejména těch pubertálních, vůbec nedevalvujeme ani dospělé představitele profesí, tím méně pak profese samé. Tvrdíme jen, že když se náhle v pubertě nějaký kluk zblázní do profese policisty a přitom ve třídě šikanuje spolužáky, není jeho motivací sloužit občanům, ale zregulovat svůj vnitřní chaos. Podobně stát se lékařem, zaznivší v *dospívání*, by podle F. Dolto (1988, s. 121) „*vyjadřovalo přání lépe vstoupit v dialog se smrtí a sebeobranu proti sadistickému pudu*“.

¹¹⁷ Z překonání nejen ve směru jejich omezení, ale třeba konání podle nich: viz např. povinnost překonat strach z vlastní zbabělosti, z kastrace.

¹¹⁸ Je to zjevné u skinů jakožto přísnějších strážců zákona než policie, totiž zákona nepsaného. Nejen, že je matka dána stranou; bezpečnostní opatření je aplikováno i na vrstevnice, na potenciální lásky: ty jsou sníženy na roveň maskota nebo zas druhá ve zbrani, a to u všech mužských spolků, včetně opačných anarchistů.

¹¹⁹ Zajímavé např. je, když drží nějaká sublimace jako nenápadný koníček, kolem níž oscilují identifikačně a reaktivně nabitě volby, nápadně svou intenzitou – aby pak nakonec zvítězila ona jakoby předurčená činnost, třeba *práce se dřevem* u Petra z Hnědé a u Tomáše C. z Nové Zelené. (Viz ke korekci Dovětek: Petrovu sublimaci jsem zřejmě přecenil.)

SHRNUTÍ A DISKUSE VYBRANÝCH VÝSLEDKŮ

Věnovali jsme dvěma věcem: jednak zavedení pojmů, které by nám dobře artikulovaly matérii profi-volby, jednak jejich statistické distribuci ne na matérii, ale spíše na materiálu, na sebraných datech.

V psychologicko-sociologické oblasti úvah hovoříme (v metafoře dráhy) o různé speciální destinaci, silnicích nižší nebo vyšší třídy, plánu objížďky, též ideálu a koníčku, kde odpovědi v posledních dvou představují potvrzení nebo nostalgii; reprodukci pak dělíme na tu podle výše silnice, podle tématu destinace (ekonomie, technika, umění, vzdělání jako takové) a podle konkrétní činnosti (profese); reprodukci rodičů dětmi odlišujeme od interakce s rodiči... V psychologické oblasti operujeme s profi-volbou jako sublimací, tvorbou symptomu (zde hlavně pod vlivem symbolické, ale i za účasti imaginární identifikace) a reaktivním výtvorem: pod tyto zdroje přiřazujeme konkrétní volby povolání; tyto volby také dáváme pod pět vývojových stádií psychosexuality, přičemž odhadujeme, jaký asi problém typické skupiny povolání v daných údobích ukazují.

Statistika distribuce uvedených pojmů je někdy bezpečnější, někdy méně, protože zacházíme s velmi malými čísly, která navíc netestujeme na významnost, ale jen porovnáváme procentuálně. Tento nedostatek se snažíme kompenzovat křížením (triangulací) výpočtů a hlavně racionalitou: zda čísla zapadají do širší logiky vysvětlení. Někdy bohužel ani srovnání v daném hledisku provést nemůžeme, protože nová data byla sebrána jiným postupem než v r. 1991-2, v údobí, od něhož bychom chtěli zjistit nastalé změny.

Srovnávali jsme data ze tří škol: ze Staré Zelené, z Nové Zelené a z (nové) Hnědé, tedy zachycovali jak faktor *historický*, tak faktor *sociokulturní* (data Zelených systematicky pocházela od studentů a non-studentů, zatímco Hnědou většina nejtypičtějších studentů opustila v 5.r.). Čas není prázdný, historicky se mění též sociokulturní aspekty: naše rozdělení na dva faktory je proto umělé a slouží nám převážně jen k úvahám, v kterých stránkách je která škola podobná které (viz dále) – v zásadě se snažíme popsat jejich svéráz.

Některé historické změny byly známy před výzkumem; ale ne všechny jejich dopady (a to ani po výzkumu):

Odchází se na *dlouhá G*: přinejmenším v Hnědé to vedlo k úpadku intelektuální atmosféry na 2. stupni; žáci dělali pokrok ve svých koníčkách, ale ne ve školní látce.

Podobný efekt má známé nahrazování zkoušek prospěchem: ten si žáci hlídají po kouskách, místo aby se naučili zvládnout penzum celé disciplíny. Vyhýbají se tím také rozhodujícímu testu, určitému rituálu, který je odsouván na pozdější období, jako je maturita (?) a také udělat zkoušky z OA na VŠ (i když to bude obtížnější než z G). Ale možná k podobnému testu ani nedojde a VŠ ambice bude opuštěna (viz též Dovětek).

Napomáhá úpadku učení též nabídka nových soukromých škol, které podle výchovné poradkyně přijímají bez zábran, nebo též rozšíření rejstříku podobného, někdy únikového typu jako OA, a sice školy *poštovní*, *veřejnoprávní* a *veřejnosprávní*? Pak je možné, že tato nabídka odčerpává v některých případech nejen dívky, ale i chlapce, kteří by jinak šli tradičnější cestou na učiliště do dělnických profesí (teď si raději udělají, často na přání rodičů, lehkou maturitu).

Zpět ke zkouškám: není současná větší obava (ale jak víme, že je větší, když dřív nešlo zkoušky odmítnout?) spíš podmíněna nějakou hlubší psychickou změnou dětí a rodičů? Půjde ale o změnu opravdu v psychice, a nikoli o dost vnější změnu pravidel, když dřívější žáci měli k dispozici druhou šanci, zkusit to z devítky? Nicméně nám vyšlo, že současní žáci v Hnědé a Nové Zelené rodičům častěji odmítají, aby je viděli jako své malé zázračné děti. Možná je

škoda, že se toto jinak pozitivní odmítnutí vyjadřuje právě odmítnutím školy: ale jak jinak, v čem jiném by se mělo vyjádřit? Diferenční sebevymezení se musí odehrát na něčem pořádném, ne na rozdílu ve značce cigaret!

Toto odmítnutí imaginární identifikace rodičů je ovšem někdy patrně provázeno i nejistotou v symbolické identifikaci, tj. des-identifikace ještě nemohla být dotažena, což asi vede i ke zranitelnosti, ke kolísání sebeobrazu (viz zbytečně bezpečné, nízké ambice),¹²⁰ kdy se imaginární identifikace už nemůže dětsky opřít o záruku od rodičů a ještě ne o sebe, resp. ani ne o širší běžné a objektivní srovnání s vrstevníky (viz též Dovětek o adolescentních kamarádstvích a o údajné rozmanitosti spolužáků jako nových oporách).

Další historický psychický posun spočívá v tom, že současné děti mají o rok víc času na to, aby se v rámci „realismu“ postpuberty posunuly od svých pubertálních voleb, často tzv. reaktivních výtvorů – na druhé straně, ty někdy jednak přetrvávají i dál a jednak i dříve byly likvidovány buď spontánně nebo díky autoritativnímu tlaku rodičů (takže nakonec zde větší kvantitativní rozdíl pro definitivní volbu mezi dřív vs. nyní nenacházíme (k dalšímu osudu těchto často vzdaných voleb viz opět Dovětek).

Jde přitom opět o jen vnitřní projev známého vnějšího parametru, jímž je starší věk dětí, volících si povolání vždy z 9., a ne z 8. třídy? Jinými slovy, kdyby dostaly dřívější děti o rok víc na dozrání, chovaly by se stejně jako ty současné? Patrně ne vždy, zdá se totiž, že dřívější role otců byla celkově silnější: ti navíc, využívající opět vnějšího faktoru, a sice ideologie či víry společnosti v podnikání, mohli především svým synům (ambivalentně) nabízet povolání jako pokračování rodiny či návrat do ní prostřednictvím rodinné firmy, bez drsných šéfů, kteří by chlapce šikanovali. Také mezi současnými třídami Hnědou a Novou Zelenou panuje rozdíl v určité samostatnosti dětí, daný zřejmě sociokulturně: např. je zde asi menší tlak rodičů, z nichž dominují matky, které ovšem často nemohou vyzvat k následování svých příležitostných profesí, a málokdo z rodičů pak k reprodukci G (některé matky zde, ambiciózní a vitální, jsou dobrodružnější než jejich zatím dost konformní potomci, zejména z řad děvčat).

Prozatím jsme prezentovali jen dopady dost vnějších a téměř předem známých aspektů. Přejdeme k nezávislé expozici vlastních zjištění, kde se budeme dál soustřeďovat na problematiku vztahu rodičů a dětí v profi-volbě:

Tam, kde nyní neodešlo příliš dětí na *dlouhá* G (a sice v Nové Zelené), tam se zvedla středoškolskost, a to zejména volbami chlapců, kteří tak dohánějí dívky; je to také díky přibližování non-studentské poloviny ke studentské.

Dominantou volby dívek je OA, chlapců *elektro* od SŠ po OU (zůstává z minula).

Historicky narostl rozhodující význam prospěchu, ale jen v případě velmi špatných známek (průměr kolem a nad 2,00); v Zelené škole se prospěch zlepšil.

Na straně rodičů došlo v Zelené hlavně k nárůstu SŠ u otců (podíl otců a matek se tak přiblížil k rovnováze). Přitom se ale ukázalo, že sám SŠ-otec např. nestačí k produkci VŠ-ambice dítěte, zatímco matka častěji ano: ta se asi stará o vzdělání dítěte intenzivněji (ne při SŠ, ale při VŠ otců a matek je poměr zhruba stejný).

Z reprodukce vzdělávací dráhy se vyjádříme právě jen k VŠ-ambici (pro SŠ je situace obdobná). Dědění dráhy se historicky zeslabuje; mezi chlapci a dívkami je v rámci celého souboru (tj. antropologicky) rozdíl: dívky akceptují VŠ-dědictví více a současně jeho absenci chtějí i více překonat, přičemž historicky narostla zejména VŠ-ambice dívek bez tohoto zázemí (uskutečňují nějaký revanš za své matky?).

¹²⁰ Zdá se, že obava ze zkoušek nebyla často oprávněná, protože kdo musel zkoušky absolvovat, byl docela úspěšný.

Nemáme jasnou představu, jak se změnili rodiče z r. 1991/2 vůči těm z r. 2003, a můžeme se jen dohadovat.¹²¹ Zdá se, že role matek narostla a role otců se zmenšila: matky, i když dělají někdy nejnižší, příležitostné práce, vstupují do profi-volby častěji, jiné jsou zase aktivní ve změnách vlastní profesní dráhy. Celkově jsou různé rekvalifikace častější než dřív, i když už nejsou vždy vedeny vidinou podnikání. Speciální antropologickou konstantou je snaha chlapců rozvedených matek vyvázat se *nebezpečnými a vzdálenými misemi* nebo se alespoň jako ostatní hoši, volící identifikační pól, přihlásit do isosexuálního mužského spolku *automechaniků*, zatímco maminky by je raději viděly jako pro-rodinné *kuchaře-číšníky*.

Obecnější tématické bloky profi-volby (*ekonomie, technika, umění a vzdělání* jako takové) jsou reprodukovány nejčastěji a zhruba stejně v Nové a Staré Zelené škole, nejméně v Hnědé (nabídka přitažlivých profesí rodičů je zde trochu menší a des-identifikované děti volí poměrně často podle vlastní sublimace). Konkrétní profese, kde se téměř přebírá rodinná tradice, se nejvíce dědí ve Staré Zelené – viz též představu rodinných firem (současné děti už podnikat téměř neplánují).

Co se role rodičů ne jako reprodukce, ale už jako interakce s dětmi týče, asi nejsamostatnější jsou v rozhodování děti z Hnědé školy, jež jsou také nejméně často pod vlivem rodičů, nedostávají se s nimi moc často do sporu a spíš ho vyhrávají. Ve Staré Zelené jsou děti velmi málo samostatné, často pod vlivem rodičů a ve sporu s nimi nejméně – navíc ho ještě málokdy vyhrávají. V Nové Zelené jsou samostatnější než ve Staré, ale pod častým vlivem rodičů a ve sporu s nimi nejčastěji ze tří tříd, přičemž ho docela často i vyhrají.

Antropologicky konstantně se rodiče snaží, aby dítě mělo vyšší a širší vzdělání, zatímco děti mají tendenci postupovat opačně, tj. vstupovat na stále nižší instituce, jen když udrží svou specializaci. Historicky je toto přání rodičů stále častější, ne ovšem tak masivně v nižším sociokulturním prostředí (ne tolik v Hnědé třídě).

Riziko této nižší cesty dětí při specializaci spočívá v minutí jádra profese: počítače jen opravovat nebo prodávat místo je programovat. Nižší cesta při snaze pokračovat na VŠ (často OA místo G)¹²² dělá dojem úhybného nakládání s časem (pak se budu učit, teď ne; VŠ zvládnou, G ne). V obojím případě se objevila asi zbytečně nízká volba (a někdy jí bylo ihned, ne po roce, litováno: „měl jsem jít na těžší školu“).

Antropologickou konstantu představuje ontogeneze profi-volby v jejich hlavních rysech:

Volby dělíme (činíme to často velmi spekulativně) na čisté sublimace, na tvorbu symptomu podle symbolické identifikace s rodičem (a též příměs v imaginární identifikaci, tj. s ideálním já) a na reaktivní výtvar, ambivalentně vyjadřující nějakou pudovou tendenci a současně obranu proti ní.

Typické skupiny profesí se zmíněným pravděpodobným nábojem se pak zdají vyskytovat v pěti údobích psychosexuálního vývoje: 1. v uzavírání oidipského konfliktu hlavně na konci MŠ a v 1. třídě ZŠ – různé, relativně čistší sublimace jako *pilot* a *kosmonaut* u chlapců, reaktivní výtvar nebo identifikační symptomy jako *policajt* u chlapců, *zvěrolékařka* a *zdravotní sestra* nebo *učitelka* u dívek; *herečka* a *zpěvačka* pak za silné příměsi imaginární identifikace; 2. v období latence – spíše sublimace, tažené zvědavostí, jako např. *potápěč*, *archeolog* (u obou pohlaví), u chlapců již *počítače*, u dívek často *prodavačka* asi s identitním (co má pro mě cenu, co měnit – u chlapců ve sbírkách) a s identifikačním

¹²¹ V souboru bylo v tomto ohledu výjimečné vyjádření jedné žačky, která otce označila za člověka staršího a za osobu vlastně téměř minulé doby a režimu.

¹²² Občas asi i někteří rodiče OA místo G podporují ve snaze, aby dítě bylo už po SŠ „něco“. Také samozřejmě existují i velmi autentické volby OA, opravdová touha vzácněji buď po *kšeftu* (nemíníme pejorativně) nebo častěji po *kanceláři* a *styku s lidmi*.

(rolovým) aspektem; 3. v morální prepubertě (od 4. třídy) – jednak asi s reaktivními výtvy v polaritě (*policista* vs. *gangster*), jednak (podle M. Rendla, 2003) profese, nabitě slávou v imaginární identifikaci (*sportovec* a *herečka, zpěvačka*); 4. v pubertě s vrcholem v 6. a 7. třídě – často jakýsi návrat některých reaktivních výtvorů z Oidipa jako *zvěrolékařka, zdravotní sestra*, u obou pohlaví *policista*, nověji *servírka, masérka*, regulující nějak probuzenou sexualitu, dále identifikačního významu nabývající (a spíše z latence pocházející) *automechanik* vs. *kuchař-číšník*; 5. v „realistické“ postpubertě od 8., někdy 9. třídy – někdy odbourávání pubertálních voleb a někdy i zpětné převládnutí starých, koníčkových sublimací nebo stržení reaktivního aspektu z volby kompromisem, resp. sublimačním, zduchovňujícím posunem (místo *tanečnice* pózující vpředu *návrhářka* v pozadí).

I jednotlivé třídy lze – v hrubosti až zkresleně – charakterizovat uvedenými psychologickými pojmy: sociokulturně nejnižší Hnědá je poměrně silná sublimacemi za desidentifikace od rodičů a za odvrhávání některých pubertálních voleb, přičemž imaginární identifikace se zde projevuje spíš v podceňování se; Nová Zelená se vyznačuje právě rozsáhlou imaginární identifikací, která je zde navíc přítomna i v podobě všemocné expanzivnosti (fantasknějších nápadů); pro Starou Zelenou byla typická velmi silná symbolická identifikace s rodiči, kde některé sublimace (u nejmenších chlapců) snad ještě ani nebyly pořádně zasaženy pubertou a kde byla dost přijímána imaginární představa rodičů.

Není ale takový popis tím nejbanálnějším klišé? A sice: sociálně zocelené děti si jdou za svým, autentické jak romantizovaní Nezvalovi proletáři; budoucí rádooby elita je fanfaronská, ale jsou to nepevní maminčini mazánci; a dřív, jó dřív, to ještě držela rodina pohromadě, a táta se synem a máma s tátou, však taky táta, vzteklej táta, to byl holt někdo...

NĚKTERÁ DOPORUČENÍ

Praktické komentáře k průběhu profi-volby adresujeme (spíše než rodičům) škole, která byla i místem výzkumu, byť víme, že její reálná role může být jen omezená a že je nesmyslné požadovat od ní vše.

Zdá se že v rovině informování nemají rodiče ani žáci problém: poučují se úspěšně v brožurách seznamů škol, které někdy slouží jako inspiromaty (tahle škola, podobně jako jméno z kalendáře, by člověka nenapadlo), možná častěji ale jako indikace pro vyšší, zejména však nižší cesty vedoucí k analogické speciální destinaci (elektro na OU místo na SŠ). Co by se ale mohlo ukazovat klientům více, jsou zákonitosti průchodu systémem, zejména pro dostání se na VŠ (vždy z G pravděpodobněji než z OA), a pak možný konečný rozdíl tohoto průchodu: zachová se jádro profese při snížení cesty? Co když se žák OU nenaučí počítače programovat, ale jen hrubě opravovat? Ještě výrazněji: *malíř pokojů* nebude nikdy ani *malíř* ani *architekt*.

Samo zahlédnutí profese při návštěvě instituce není možná podstatné jen nyní, na konci 8. a na začátku 9. třídy, ale jako imprintig už většinou a výrazněji v období latence: tehdy by se možná měly exkurze často dělat. V postpubertě má „názor“, flash do profese někdy až odstrašující účinek – čehož by šlo patrně využívat k odbourání některých nepřilíh zralých pubertálních voleb (ale pro budoucí vztahy s dítětem je asi lepší nechat ho jednat podle svého, než aby celý život litovalo, že se nechalo zmanipulovat).

Je asi vhodné, aby žáci dělali častěji přijímací zkoušky než se dostávali na střední školy „na prospěch“. Je možné, že by při přípravě byli strženi i nějakou oblastí školní látky

častěji než dosud. Asi by se měly zkoušky trénovat nanečisto. Současně s tím by děti měly být varovány před odmítnutím zkoušky a slibováním si, že později, na SŠ „zaberou“, aby se dostali na VŠ. Taktéž je vhodné, aby rodiče dokázali nabídnout dětem jinou možnost des-identifikace se od nich než je snížení ambice, odmítnutí (údajného) rodičovského přeceňování jejich schopností.

Problém je s intelektuálním ovzduším na školách po odchodu žáků na dlouhá gymnázia a při nástupu puberty. Škola děti baví čím dál míň a zůstávají v ní stále déle: přitom je ale prodloužení doby dobré k odbourání některých pubertálních voleb a k vyvázání se z vlivu rodičů na rozhodnutí. Sama hlavní výuka se uzavírá podle našeho cynického přesvědčení možná v 5., v zásadě ve 4. třídě: to nejintelektuálnější, čistý kód gramotnosti v podobě trivia¹²³ byl zvládnut v prvních školních letech; k tomu se přidá „algebra“ v širokém slova smyslu, tj. operování se vzorci a dosazování do nich v nejrůznější podobě, nejen v matematice, ale i v češtině, chemii, případně cizím jazyku (tento materiál nebývá ovšem příliš využíván); posledním učeným obsahem je jazyk sám, lexikální zásoba, gramatika a celkové vyjadřování, které v příznivějším případě získá nové parametry z psaného stylu – toto obohacování probíhá přirozeně i na 2. stupni. Toto období, i když zůstává školním věkem, je kognitivně syceno především individuálními a v zásadě mimoškolními koníčky. Právě s nimi by se mělo operovat v několikerém směru.

Máme zde jednak velký zájem kluků o počítače. Mým prvním sklonem bylo varovat před přeceňováním tzv. počítačové gramotnosti. Nicméně se ve výzkumu ukázalo, že může jít o stejně ranou a autentickou sublimaci jako zájmy umělecké, řemeslné, jinak technické nebo sportovní.¹²⁴ Přítomností kódů se může výborně vázat na školní „algebru“ (a někdy dokonce plnit určitou identifikační funkci v pubertě: počítač jako údajně jediné stvoření, co Vaškovi rozumí; k vývoji viz Dovětek). Asi je ale vhodné spojovat gramotnost uvnitř kódů i s formulováním napojení těchto kódů na přirozený jazyk, vymezující filozofii počítače a sloužící k meta-analýzám jakoby intuitivní činnosti. Podobně je vhodné pro umělecké profese, ty nejmšťastnější volby, ukazovat, jak vyžadují jazykovou konceptuální práci, referování o tom, co dělám, i ústní prezentace vlastního díla publiku.

Ideální je, když žák sám zjistí, že potřebuje pravopis, jako Linda J., která se ho v posledním roce učila tajně pod lavicí (aby nedělala chyby ve svém tvůrčím psaní). Jinak je ovšem patrně vhodné koníčky žáků tak od 7. třídy mapovat a ukazovat jim souvislosti ke školní látce, resp. to, co by ještě potřebovali a co škola také učí. Zde by asi stálo za to uvažovat o nedávno ještě módním, nyní už méně zmiňovaném *projektovém vyučování*: podle našich znalostí psychického vývoje by na 2. stupni bylo vhodnější než u dostatečně motivovaných a vlastně s abstrakcí si vystačících mladších dětí.

Intelektualizaci nahrává do určité míry také „realismus“ postpuberty, který v některých případech buď vrací do centra zájmu dítěte jeho původní koníčky, nebo někdy pubertální volby (např. *zdravotní sestra, zvěrolékařka, masérka, tanečnice, policista*) nahrazuje novými a někdy jakoby zduchovňuje, tedy dál sublimuje (např. *spisovatelka, novinář, lingvistka, návrhářka, právník, psycholog*): je nápadné, že se zase objevuje několik profesí „papírových“.

¹²³ Gramotnost představuje nakonec nejzřetelnější a nejčistší sublimovanou činnost, jak jsme po ní volali v rovině profesí.

¹²⁴ Z psychologického hlediska představuje *učení se počítačů* jeden z největších balíků kognice, který mladí muži zvládnou; antropologicky a sociologicky je obdivuhodné, že se to většinou děje přes neformální zájmové skupiny, cestou *grass-roots*, kdy se navíc sdružují a organizují fandové nejrůznějších oborů.

DOVĚTEK: PO ROCE STŘEDNÍ ŠKOLY

Zde se opíráme 16 rozhovorů z června 2004 pouze se žáky Hnědé školy, celkově sociokulturně nejnižší (ale jinak velmi pestře namíchané jednotlivci) a považované i mými kolegy za „starší“ než jejich žáci (od pohledu).

Výsledná situace je interakcí nových sociálních podmínek a psychických tendencí a tenzí. Nejobecněji řečeno, touto interakcí došlo k přechodu z *postpuberty do adolescence*. Nebyla však přitom ztracena stará ani nalezena nová harmonie:¹²⁵ vedle nezvládnání nové školy (doučování, reparáty, propadání, zanechání studia) přibýlo krizových jevů somatických (nemoci, únava, spání po návratu ze školy), psychosomatických (série nemocí dýchacího ústrojí, operace), sociálně a psycho-patologických (možná braní lehčích drog, někdy vyostření konfliktu s rodiči, spontánní – a velmi moudré a introspektivně přesné – návštěvy u psychiatra); způsobů jejich řešení ovšem přibýlo také. Dělá to dojem, že krize latentní, držená pod pevnou vnější kostrou základní školy, propukla nárazem o realitu do manifestní, ba akutní podoby: identita přestala být chráněnou.

Většina žáků ve zpětném pohledu ostatně naznačuje nějaké předržení na ZŠ a „ponorku“ při schůzkách za slavnými iniciačními paneláky. To neznamená, že by na starou ZŠ a na staré kamarády žáci zanevřeli: vzpomínají na minulost v dobrém a rozhodně jako na „lehčí“ údobí učení i života, občas ZŠ navštěvují (při neúspěchu na SŠ z pragmatického důvodu: obdržet zde novou přihlášku pro druhý pokus); mezi kamarády se občas udělá nový výběr (na základě nového stavu identity), ale vybírá se téměř častěji ze starých než z nových spolužáků (ti se všichni rozjíždějí po skončení školního dne domů, do starých spádových území svých ZŠ). Nostalgie překračuje průměr jen v případě Pavla: ten po angínách a spále v nemocnici končí *automechanika* ze zdravotních důvodů (v pololetí propadal) s tím, že do téhož oboru¹²⁶ nastoupí v budoucím novém bydlišti mimo Prahu – koupí si motorku a bude jezdit za starými kamarády, s nimiž nyní tráví dny hraním fotbalu (dokonce s nimi zkoušel chodit na školní tělocvik!) a vracením se za paneláky: signifikantní ovšem je, že těmito kamarády nejsou jeho bývalí spolužáci, ale o rok mladší současní devátáci, ještě aktuální žáci ZŠ, mezi nimiž si našel i dívku.

V době konání rozhovorů nebylo ještě o osudu některých interviewovaných definitivně rozhodnuto.

Lenka končí (patrně bez propadnutí!)¹²⁷ na veřejnosprávní škole pro EU, kam šla na naléhání rodičů: podařilo se jí prokázat jim, že tam být nemůže, že z ní nebude „kancelářská myš“,¹²⁸ a odchází na *kuchařku-servírku* s Míšou B., svou blízkou kamarádkou;

Míša B. končí *cukrářku*, kam se dostala ve vleku Veroniky; musela by se moc učit a vstávat ve čtyři na praxe, což by zvládla, ale jen kdyby ji to bavilo, raději půjde na druhý pokus na *kuchařku-servírku*, teď ve vleku Lenky; mladistvá maminka, která se v dceři vidí jako ve své mladší podobě, a to spíš v podobě profesionální ženy než v podobě nositelky nějaké rodinné profese, jí k tomu dává podporu;

Veronika chce vytrvat na *cukrářce*, ale jen když se jí podaří vyhnout se reparátu, kde se bojí ponížení (a sloučení učilišť: budou „namyšlení“); s pomocí zvenčí přišla výchovná

¹²⁵ Jak se to pěkně pojmenuje a lehko řekne: „postpuberta přešla v adolescenci...“

¹²⁶ Obor ho v rovině „dělání rukama“, „hrabání se v autech“ velmi bavil. Ne ovšem učení a ne noví spolužáci.

¹²⁷ Propadala v pololetí, ale bez zlepšení známek by jí rodiče nedovolili udělat si piercing (jaký nosí její oblíbená Míša B.)

¹²⁸ Rodiče jsou přitom docela dobrodružní: matka je *policistka* (bývala *učitelkou MŠ*) a ve své druhé identitě jsou s otcem *kluboví motorkáři*.

poradkyně ze staré školy, Veronika sama si pod odchodu Míši našla oporu v nové kamarádce, s níž by se případně přemístily jinam; nejraději by se dostala z kurately babičky;

Petr možná propadne po dlouhých absencích a bude opakovat první rok *truhláře*, oboru, vůči kterému nemá, zdá se, ani moc pro ani moc proti; po drsném srovnání do latě otcem se chce „jenom vyučit a nedopadnout špatně, jako nějaký dementi“;

Tomáš nechává *mechanika elektromechanických zařízení*, který byl na něj příliš těžký a za pomoci maminky, která nemluvného a téměř nemluvícího chlapce chrání, odchází na *kuchaře-číšníka*, na stejné učiliště spolu s dávným kamarádem Kamilem (ten kdysi propadl, nyní Tomáše dohnal);

Kristýna se na OA drží, doučování matematiky pomohlo smazat pololetní pětku, teď se ale bojí, že nedožene potřebné lekce, „level“ v psaní na stroji; stále lituje, že nezkusila *zdravotní dietní sestru*, ale OA chce dodělat a pak jít pracovat do *cestovky*;

Pavla po dlouhých absencích dohání látku a lekce na OA, prý je na ni strašně těžká, neumí se učit, přitom jí vždy záleželo na dobrých známkách; neví, jestli VŠ někdy dosáhne; připadá si osamocená;

Simona si opravila pololetní pětku z literatury a na OA vydrží; nejvíc se stýká se svou oblíbenou Míšou, i když ta už s Lenkou směřují jinam; byť žije některými rodinnými starostmi, uchovává si představu vzdělávací kariéry a trvá na právnické fakultě;

Vašek K. na *výpočetní technice* jako *mechanik elektrotechnických zařízení* lituje, že na oboru není víc počítačových předmětů (viz výše poznámku o minutí jádra profese klesáním ze SOŠ na OU), ale jinak střední školství (OU) považuje jako jeden z mála za „10. třídu“; přitom je vyděšen vlastní laxností při opravování si známky;¹²⁹ přemýšlí, že si udělá maturitu navíc; i když se nezdá být ještě úplně des-identifikován, jeho psychická pohoda se zlepšila: byť silně moralizuje na adresu svých kouřících, pijících a fetujících známých, už konečně začal po 9. r. zas chodit ven a počítač už není jeho jediným partnerem: prožívá dost blízké, téměř každodenní kamarádství se jmenovcem Václavem;

Lukáš, Vaškův konkurent a bývalý kamarád se dostal o stupeň výš, na *informační technologie na SOŠ*; stejně jako Vašek nesnáší neoborné předměty,¹³⁰ ale jeho rejstřík je víc omezený, dětsky monomanický: je to koníčkář, který má i všechny své kamarády jen jako hráče na internetu (sám zde organizuje klan), o dívkách se vůbec nezmiňuje; prospěch ujde;

Michaela N. drží solidní prospěch na OA, horší než na ZŠ, ale doufá, že v druháku bude už zvyklá se učit; VŠ (*zemědělkou*) vzdává, ani už není fanynkou do koní; rozešla se po dvou letech s Petrem, kterého nedokázala uchránit před „problémy“, navíc cítila (už v 9. třídě), že chce být volný; sama je asi v relativně dobrém psychickém stavu;

Karolína prochází s velmi dobrými známkami *střední integrovanou školou poštovní* stejně jako předtím základní školou za intenzivní podpory matky a jí naplánovaného režimu a životosprávy, chválí si nové spolužáky, vyhýbá klukům a připravuje se na doučování s matematiky na podzim; těší se na práci v kanceláři;

Pavel (viz výše) navzdory nechuti k učení a touze po *vlastní dílně* ještě stále naivně a dojemně plánuje další vzdělání: „Abych udělal něco pro mámu, furt chtěla, abych šel na tu vysokou...“ (chtěla prý z něj „kravatáka“);

Radim se nechce pro budoucnost spokojit s *číšníkem* z OU, ale chce si dodělat maturitu na *hotelovce* a pak si otevřít klub nebo bar; navzdory dobrým známkám ho učení nebaví, raději má praxe následované brigádou, kde si vydělá na věci vždy co nejvyšší kvality

¹²⁹ Opravování si známky je instituce, která je na středním stupni pro žáky otázkou života a smrti; jsou k pláči vděční každému profesorovi, který jim příležitost poskytne.

¹³⁰ Důvod odporu k předmětům založeným na čtení a na mluvení na jeho základě spočíval u obou chlapců v dyslexii, byť lehčí formy: u Vaška šlo u nediodagnostikovaný povrchový typ s velkou únavou (i při čtení v duchu), u Lukáše o hloubkový typ se špatným pravopisem a už předtím se špatnou výslovností.

a nejnižší ceny; má řadu nových známých ze školy i z posilovny a tělocvičny; naposledy o dívku se zajímal o Pavlu před rokem a půl;

Linda S. je poměrně úspěšná na *veřejnoprávní akademii*, kde ji těší, že už má neodborné předměty skoro za sebou a teď ji čekají ty, z nichž některý by mohla studovat na VŠ (psychologie, sociologie, ekonomie, právo); na svůj život na ZŠ pohlíží velmi sebekriticky a vnitřně přijala matku, ba je jí vděčná, že ji honí do učení; jediná vedle Kristýny (ta už několik let s o dost starším) chodí trvale a intimně s klukem, s vrstevníkem, s nímž plánuje společnou dovolenou jako třeba Míša s Lenkou (v isosexuálním přátelství) – i Pavla o ní tvrdí, že se změnila k lepšímu;

Václav S. si velmi oblíbil *malíře interiérů* jako profesi (tj. odborné předměty a hlavně praxe), ne spolužáky na OU, které od šikany drží jen hrozba vyloučení; spíše neduživý *autor stolních her* adaptuje je někdy s velkým a přitazlivým Vaškem, na kterého se doslovně upnul, pro *počítače*; kluci sdílejí i další koníčky a tráví spolu volný čas.

Na základě telefonátů a informací z druhé ruky: jak se dalo očekávat, daří se dobře dvěma šťastným¹³¹ umělkyním (*textilním návrhářkám*) *Adélce* a *Lindě J.*, naopak *Lucka* jako *aranžérka* skončila; *David* má jako *mechanik elektrotechnických zařízení* potíže s prospěchem; vždy školně adaptovaná *Eliška* se udrží na OA, ale snad chce změnit zaměření.

Co obsahují zmíněné osudy pro naše dosavadní výpovědi o profi-volbě jakožto životní (identitní) situaci?

Z hlediska učení a kariéry:

Většina žáků považuje střední stupeň za nesrovnatelně těší, a většina též lituje, že se na ZŠ víc neučila; jednak si myslí, že znají méně než jejich noví kolegové a musí tedy látku dohánět, jednak mají pocit, že se neumějí učit a že se musí tedy naučit i to, včetně získání zvyku svůj odpor, únavu a nechuť přemáhat; že učení bude tak těžké, většina nečekala; podle *Michaely N.* z OA jsou na tom líp ti, kdo dělali přijímačky a všechno se museli naučit: to podporuje náš názor (viz výše).

Tento náš názor o testu, kterému se vyhnuli někteří nadaní žáci a žákyně i za smutnou cenu jít níž, než kam by stačili, musíme ovšem současně částečně revidovat nebo přinejmenším doplnit. Zdá se, že velkým a dost zatěžujícím testem je pro žáky už sama střední škola se svým novým a přísným režimem, kdy v pololetí velký počet dětí propadá a zbytek jsou vystrašení, že i kdyby se na škole udrželi, maturitu napoprvé neudělají. OA nám připadala pro řadu dívek úniková a jako předstupeň pro VŠ nevhodná: ale zatím (situace se možná po adaptaci upraví) si jich většina přeje nejprve dohnat zameškané kursy a opravit si letos známky, pak někdy odmaturovat: na VŠ proto některé přestávají myslet.

Signifikantní je zájem o odborné předměty a nezájem o pokračování předmětů v linii ZŠ, což se netýká jen učňů s jejich vyznáváním praxe a manuální práce, ale i studentek OA nebo *Lindy S.* na *veřejnoprávní škole*: je to asi znamením, že ZŠ se svou obecností dětem už opravdu nestačila podpořit koníčky nebo potenciální zájmy, a že navíc volba profesního zaměření vyhovuje. A opravdu často ano – ale často také ne. Žáci se sice většinou smířili s tím, že jejich pubertální volby nebyly naplněny nebo samy ztratily část své přitazlivosti (*policajt* Petra a Lenky, už dříve zájem o koně u *Michaely N.*, částečně i *zdravotní sestra* Kristýny), ale některé přesto na zvoleném oboru nevydrželi: buď nestačili (Tomáš?) nebo neměli dostatečný zájem (Míša B.) nebo obojí; Lenka chtěla pro rodiče udělat pokus, ale schválně ho zkazila.

¹³¹ Umělecký zájem měl na jejich rozpoložení dobrý vliv již na ZŠ.

Vůbec vystupuje uskutečněná profi-volba v 9. r. jako pokus, první rána, kdy se teprve se zpožděním, až se cílený objekt dožene, uvidí, jestli nebude potřeba mířit ještě jednou. Nijak maloměstští rodiče některých dětí jsou k nim v tomto ohledu docela tolerantní a vstřícní.

Z hlediska vztahu k rodičům:

Profi-volba je první pořádná příležitost říci, že už nejsem dítě a že můj život je můj; proto už asi samo vyjednávání nutilo odkrýt karty a tak přispělo k manifestaci adolescence (nebyl to jen režim na střední škole, který krizi spustil). Des-identifikace ovšem u všech zdaleka ještě neproběhla a právě v ní se děti nyní celkově velmi liší, na škále od broučka, znehyněného rodičovskou úzkostí, k rebelovi, neuvědomujícímu si s čím nesouhlasí, až po téměř dospělé osobu, s rodiči vyrovnanou, kvit.

Většina rodičů jako by byla méně malicherných: už nebazírují na jednotlivých dobrých známkách jako celkově na tom, aby hlavně dítě školu dodělalo. I když velká část dětí musí ještě zachovávat pravidla návratu domů, jsou jim dovolovány jiné zakázané věci: hodně jich zdůrazňuje jako symbolický moment, že už jim rodiče nezakazují kouřit nebo to aspoň vědí, a nic s tím nedělají; málokdo si ovšem před rodičem, hlavně otcem, zapálí.

Je dobře, že si řada dětí začíná na brigádách trochu vydělávat a získává tak další bod pro svou samostatnost (někdy jako by značkové zboží bylo hlavní identitní oporou).

Několik by jich bylo zvědavých na „intr“ a jeden platonicky přemýšlí o vlastním bytě.

Z hlediska vztahu k vrstevníkům a partnerům:

Většina žáků s velkou úlevou prohlašuje, že byli novými spolužáky skvěle přijati (jako by si neuvědomovali, že se *všichni* zpočátku báli), a to dokonce vyššími ročníky; vyložené nespokojen je jen Václav S. (s fyziognomií oběti), moc si s ostatními neporozuměl Pavel a dva dlouhé měsíce se nikdo nebavil s normálně společenskou Kristýnou (seděla sama, její spolužáci do třídy vstoupili po dvou, po třech): jinak je popis „všichni se baví se všema“ (s tím, že na základce to tak ke konci nebylo) tím nejčastějším. Nové třídy ani jejich podskupiny zatím nepodnikají moc společných akcí a jen občas mezi žáky vzniká větší kamarádství.

Hlavní funkcí nových spolužáků je ukázat různé společenské mládežnické *styly*, jejich rozmanitost: ta je ve skutečnosti možná dost malá, jde o zejména o hip-hop vs. něco jiného, podle Vaška, který je i s řadou jiných v úžasu nad touto údajnou pestrostí ve srovnání se základkou. Vtip je asi v tom, že jednak děti nepocítují nátlak na konformismus jako u spolužáků na základce (kde nechodit za paneláky mohlo být pocíťováno jako marginální pozice), jednak zde možná dostávají příklad i volnějšího chování k autoritě (není příkazem jen ničit si zdraví, provokovat a strašit rodiče, je možné být i bez konfliktu). Na stylu není podstatná rozmanitost, ale že ho lze nosit, přimknout se k němu nebo ho aspoň citovat.

Celkově se rozšiřuje síť známostí, a to nejen díky novým spolužákům, ale i díky většímu vynucenému nebo tolerovanému pohybu dětí fyzickému (dojíždění do jiných míst Prahy, možnost chodit ven do hospod, internetových kaváren, tělocvičen a hřišť apod.), ale výrazně i virtuálnímu (Tomáš si našel holkou v Berouně prý díky Václavovu chatování s dvojicí holek): tím bezesporu roste i ona rozmanitost, rejstřík typů, nejrůznějších kombinací světonázorů a zprostředkovaných kulturních informací.

Částečně sem patří i noví profesori a mistři odborného výcviku jako dospělí v jiné pozici než dosud: zde se našlo několik dost výrazných vzorů ne snad k napodobení, ale k respektování až k obdivu, který někdy nastupoval docela lačně jako identifikační potřeba, někdy i po předchozím zastrašení (at' už si Simona raději hledá jinou školu, říkala jí profesorka třídní...).

Vedle *stylotvorných vrstevníků a respektovaných učitelů* jsou třetí oporou de-identifikace od rodičů (cestou identifikace s někým jiným) *partneři*. Nejsou to většinou intimní heterosexuální milenci, byť část dětí už za sebou nějaký vstup do normálního sexuálního života má, ale někdy naopak isosexuální přátelé, v našem vzorku u kluků i dívek. Jde opravdu o přátelství v klasickém slova smyslu sdílení společného, jedné duše ve dvou tělech: ale jako by zde bylo podstatné i sdílení intimity tělesné (dvojice má v duchovní rovině svůj dialekt, naprosto nesrozumitelné narážky na společné prožitky a na jejich bývalé své komentáře, ale kromě toho v tělesné rovině pije z jedné láhve, cítí svůj pot, ba větry, pozoruje svou vyrážku a počítá si lupy). Jakoby do podobného trvalého a intimního vztahu nebylo zatím vhodné jít s heterosexuálním partnerem.

LITERATURA

DOLTO, F. (1988) *La cause des adolescents*. Paris: Laffont.

KUČERA, M. (1992, 2001) Dělat sám svoje: Profi-volba z hlediska identity. In PRAŽSKÁ SKUPINA ŠKOLNÍ ETNOGRAFIE. „*Co se v mládí naučíš...*“ Praha: Pedagogická fakulta UK, s. 165-176.

KUČERA, M. (2003) Profi-volba v Hnědé třídě. In PRAŽSKÁ SKUPINA ŠKOLNÍ ETNOGRAFIE. *Profi-volba z deváté třídy: Výzkumná zpráva rozvojového programu „Volba povolání žáků devátých tříd v roce 2003“*. Praha: Katedra psychologie PedF UK a Institut pedagogicko-psychologického poradenství. (Nestránkováno)

LAPLANCHE, J. a PONTALIS, J.-B. (1967) Formation réactionnelle. In *Vocabulaire de la psychanalyse*. Paris: Presses Universitaires de France.

PRAŽSKÁ SKUPINA ŠKOLNÍ ETNOGRAFIE (2005) *Psychický vývoj dítěte od první do páté třídy*. Praha : Karolinum.

RENDL, M. (2003) Profi-volba v Modré třídě. In PRAŽSKÁ SKUPINA ŠKOLNÍ ETNOGRAFIE. *Profi-volba z deváté třídy: Výzkumná zpráva rozvojového programu „Volba povolání žáků devátých tříd v roce 2003“*. Praha: Katedra psychologie PedF UK a Institut pedagogicko-psychologického poradenství. (Nestránkováno)